

# **Herinneringseducatie: vergeten en vergeven?!**

## **Een educatief pakket rond de Tweede Wereldoorlog in Genk**

Promotor: Ilse Van Hooydonck

Studenten: Lotte Engelen & Eline Vanreyten

Opleidingsonderdeel Afstudeeronderzoek

Academiejaar 2015-2016







## **Inhoudsopgave**

<b>1</b>	<b>Voorwoord</b>	<b>2</b>
<b>2</b>	<b>Samenvatting</b>	<b>3</b>
<b>3</b>	<b>Inleiding</b>	<b>4</b>
<b>4</b>	<b>Methodologie</b>	<b>5</b>
<b>5</b>	<b>Literatuuronderzoek: Herinneringseducatie</b>	<b>7</b>
5.1	De drie pijlers	7
5.2	Goede herinneringseducatie volgens de toetssteen	9
<b>6</b>	<b>Literatuuronderzoek: de Tweede Wereldoorlog in België – Limburg – Genk</b>	<b>12</b>
6.1	De aanloop naar de Tweede Wereldoorlog.	12
6.2	België tijdens het Interbellum en de Tweede Wereldoorlog.	13
6.3	Belgisch Limburg tijdens de Tweede Wereldoorlog	14
6.4	Genk tijdens de Tweede Wereldoorlog	15
<b>7</b>	<b>Onderzoeksvragen</b>	<b>19</b>
	Hoe kunnen we herinneringseducatie koppelen aan het dagelijkse leven van leerlingen uit de tweede en derde graad secundair onderwijs in Genk met behulp van een educatief pakket?	19
7.1	In hoeverre zijn de getuigenissen van overlevenden en hun kinderen objectief?	19
	7.1.1 Hoe leeft de Tweede Wereldoorlog nog onder de ouderen van Genk?	21
	7.1.2 Welke vooroordelen hebben leerlingen van de tweede en derde graad over de Tweede Wereldoorlog?	22
7.2	Hoe kunnen geschiedenislessen de attitude van de leerlingen ten opzichte van de Tweede Wereldoorlog beïnvloeden?	25
	7.2.1 Welke toepassingen kent herinneringseducatie bij Ierse geschiedenisleerkrachten?	28
<b>8</b>	<b>Educatief pakket rond de Tweede Wereldoorlog in Genk</b>	<b>31</b>
<b>9</b>	<b>Besluit</b>	<b>32</b>
<b>10</b>	<b>Bibliografie</b>	<b>33</b>
<b>11</b>	<b>Bijlagen</b>	<b>34</b>
<b>12</b>	<b>Educatief pakket</b>	

## **1 Voorwoord**

We zouden graag volgende personen en organisaties bedanken voor de medewerking aan ons afstudeeronderzoek:

- Onze promotor: Ilse Van Hooydonck
- De Provinciale Bibliotheek Limburg voor hun begeleiding en de toegang aan het archief
- De heemkundige kring in Genk, 't Heidebloemke, voor hun bronnenmateriaal
- De heemkundige kring in Meeuwen-Gruitrode voor de inspiratie uit hun tentoonstelling
- Josée Gielen en Till Jaeken voor hun open medewerking aan de interviews
- Stephen Stewart, Robert Dunne en Niall Oman (uit Ierland) voor hun medewerking bij de afname van de internationale interviews.
- Leerlingen van het Sint-Jan Berchmanscollege Genk en vakverantwoordelijke geschiedenis, dhr. Luc Van De Sijpe, voor de afname van de enquêtes en het verspreiden ervan onder collega's.
- De leerkrachten die onze enquête digitaal hebben ingevuld.
- Familie en vrienden die hun medewerking aan ons onderzoek hebben verleend en voor de steun om het afstudeeronderzoek tot een goed einde te brengen.

## **2 Samenvatting**

Herinneringseducatie kunnen we omschrijven als een collectieve herinnering aan menselijk leed door o.a. oorlog. Het eigenlijke nut is om het empathisch vermogen van jongeren te stimuleren. Op deze manier kunnen ze inzicht krijgen in de beweegredenen achter bepaalde tragische gebeurtenissen en een meer genuanceerd beeld van het verleden krijgen. Herinneringseducatie biedt ons een les uit het verleden voor het heden en kan de burgerzin vergroten.

Het uiteindelijke doel van ons afstudeeronderzoek is om een educatief pakket te ontwikkelen, waarbij het inlevingsvermogen van leerlingen zo goed mogelijk gestimuleerd wordt. We hebben ervoor gekozen om het educatief pakket te maken over de Tweede Wereldoorlog in Genk. Door een regionale gebeurtenis in de verf te zetten, kunnen de leerlingen zich mogelijk beter inleven omdat de omgeving herkenbaar is.

Het pakket is gecreëerd op basis van volgend onderzoek:

- Een verdieping in de herinneringseducatie: de drie pijlers en de toetssteen
- De Tweede Wereldoorlog in België, Limburg en Genk
- Hoe kunnen we herinneringseducatie koppelen aan het dagelijkse leven van leerlingen uit de tweede en derde graad secundair onderwijs in Genk met behulp van een educatief pakket?
- De vergelijking tussen de oude en jonge generatie, betreffende de getuigenis en belevenis t.o.v. de Tweede Wereldoorlog in een regionale context wordt benadrukt.

### **3 Inleiding**

Geschiedenis biedt ons een les voor het heden. Hoe kan je dit het best doen? Door je in te leven in een bepaalde periode en het referentiekader vanuit verschillende standpunten te bekijken. Natuurlijk moet hiervoor het empathisch vermogen van leerlingen al voldoende ontwikkeld zijn, wat vaak nog een probleem is. Het vak geschiedenis bevat niet enkel kennis en vaardigheden, maar ook een grote belevenis. Dit wordt mogelijk nog onvoldoende gestimuleerd tijdens de geschiedenislessen. Daarom is herinneringseducatie de uitgewezen kans om hieraan te werken, terwijl er ook nog bijgeleerd kan worden over aangrijpende gebeurtenissen, die zich vroeger misschien in je achtertuin afspeelden. Kortom, herinneringseducatie is een boeiende, leerrijke en emotionele belevenis van de geschiedenis.

Het onderzoek valt op te delen in drie delen en een educatief pakket. Het eerste deel richt zich op het literatuuronderzoek over herinneringseducatie. Deze theoretische uitwerking vormt de basis voor het uiteindelijke pakket. Het tweede deel schetst een historische achtergrond voor het educatief pakket. Zo hebben we het verloop van de Tweede Wereldoorlog in België, Limburg en Genk onderzocht. Aangezien we beide van Limburg zijn, is deze afbakening een vanzelfsprekende keuze. We willen onze regionale geschiedenis in de verf zetten. Het derde deel zoekt antwoorden op de hoofdvraag van ons onderzoek: Hoe kunnen we herinneringseducatie koppelen aan het dagelijkse leven van leerlingen uit de derde graad secundair onderwijs in Genk met behulp van een educatief pakket?

Om deze hoofdvraag gemakkelijker te beantwoorden, hebben we eerst een antwoord gezocht op de verschillende deelvragen, die telkens een ander aspect onderzoeken. Een eerste aspect zijn de getuigenissen van overlevenden en hun kinderen, waarvan we een vergelijking kunnen maken in de graad van objectiviteit. Een tweede aspect richt zich op de attitude van leerlingen en leerkrachten, wat betreft geschiedenis in het algemeen, herinneringseducatie en de Tweede wereldoorlog in Genk. Aan de hand van enquêtes konden er conclusies getrokken worden. Voor deze enquêtes zijn we naar een Genkse school getrokken om al een goed beeld te krijgen van de regionale opinie. Om het onderzoek ook een internationale dimensie mee te geven, werd herinneringseducatie ook bevraagd bij Ierse geschiedenisleerkrachten.

Zoals eerder vermeld, is er door onze afkomst gekozen voor een educatief pakket rond de Tweede Wereldoorlog in Genk. Deze stad met een rijke geschiedenis zal het uitgewerkte sjabloon vormen van een educatief pakket rond herinneringseducatie. Naast een afbakening in ruimte start het voorbeeldpakket ook vanuit een afbakening in tijd, namelijk een tragische gebeurtenis in de Genkse stadskern op 2 oktober 1944. Het bombardement van de Sint-Martinuskerk door de Amerikanen zal nooit vergeten worden, maar ook niet vergeven.

Volgens ons is het dus relevant voor leerlingen en leerkrachten om op een creatieve manier inzicht te verwerven in de geschiedenis. Naast deze inleving is het dan ook nog mooi meegenomen dat er rond oorlogen wordt gewerkt: gebeurtenissen die ons allebei ontroeren. Onze interesse is er steeds meer voor gegroeid. Voor Eline is haar overgrootmoeder, die sneuvelde tijdens de Eerste Wereldoorlog, altijd een motief geweest om te gaan graven in de gebeurtenissen van de Wereldoorlogen. Lotte zag daarnaast een uitgewezen kans om als geboren en getogen Genkenaar zich in de geschiedenis van deze stad te verdiepen. Het is dan ook bijzonder mooi dat we dit mogen doen in de context van het onderwijs, waarin we de mogelijkheid hebben om leerlingen te inspireren en ons doel te bereiken.



#### **4 Methodologie**

Ons vooronderzoek startte met de zoektocht naar erfgoedorganisaties en andere instellingen die mogelijk wilden samenwerken aan dit afstudeeronderzoek. Beiden hadden we al enkele Limburgse organisaties gecontacteerd voor we besloten om de handen in elkaar te slaan. Na het versturen van verschillende e-mails en telefonisch contact op te nemen in de periode van augustus 2015, werden ook heemkundige kringen om hulp gevraagd. De Provinciale Bibliotheek Limburg had het aantrekkelijkste aanbod en het meeste vertrouwen in een samenwerking. Eline is in augustus reeds op gesprek geweest bij Isabelle Thoelen, de contactpersoon van de Provinciale Bibliotheek Limburg. In september werd Lotte ook daaraan toegevoegd.

Lotte slaagde erin om de heemkundige kring van Genk, Het Heidebloemke, erbij te betrekken om eventueel bronnen te raadplegen. De heemkundige kring van Meeuwen-Gruitrode gaf via Eline een voorbeeld van een eindproduct rond herinneringseducatie in samenwerking met de middenschool in Meeuwen. Dit was een tentoonstelling rond de 21 gevallen soldaten uit Meeuwen-Gruitrode van de Eerste Wereldoorlog.

Wegens een groot aantal bronnen die Lotte verkregen had via heemkundige kring Het Heidebloemke, hebben we ervoor gekozen om rond de Tweede Wereldoorlog in Genk te werken. Tijdens het gesprek bij de Provinciale Bibliotheek van Limburg kregen we enkele tips om ons onderzoek aan te pakken. Ook kregen we voorbeelden te zien van eerdere projecten (bijvoorbeeld over de Eerste Wereldoorlog), die rond erfgoededucatie werken.

In december en januari heeft Eline bronnen opgevraagd in het archief van de Provinciale Bibliotheek Limburg, zodat er aan het literatuuronderzoek kon gewerkt worden. De Provinciale Bibliotheek Limburg heeft een selectie van bronnen gemaakt en die samengevoegd met de selectie van Eline. Eline heeft dus het literatuuronderzoek op zich genomen en heeft hiervoor zowel het archief van de Provinciale Bibliotheek Limburg als bronnen op internet geraadpleegd. Voor het gedeelte rond de theorie van herinneringseducatie heeft ze ook werken van lectoren geschiedenis (L. Alaerts, K. Vandevenne) en andere bronnen van Europa en de Vlaamse Overheid geraadpleegd.

Om een goed antwoord te formuleren op een bepaalde onderzoeksvraag, zijn we op zoek gegaan naar getuigen van de Tweede Wereldoorlog in onze eigen familie. De familie van Lotte had niet veel te bieden, maar Eline heeft wel twee interviews van de oudere generatie (Till Jaeken en Josée Gielen) kunnen afnemen. Bij het interview van haar grootmoeder Josée was ook de moeder van Eline aanwezig.

In november/december hebben we ook samen de enquêtes voor zowel leerlingen als leerkrachten opgesteld. Lotte hield zich vooral bezig met de praktische kant van het onderzoek, o.a. het afnemen, opvolgen en verwerken van de enquêtes. Er werd beslist om de enquête van de leerkrachten digitaal uit te sturen. Deze enquête werd o.a. in voor leerkrachten bestemde facebookgroepen geplaatst en via e-mail naar alle mentoren gestuurd, die ons ooit tijdens de opleiding begeleid hebben.

Voor de enquête van de leerlingen heeft Lotte contact opgenomen met haar oude school, meer bepaald het Sint-Jan Berchmanscollege te Genk, omdat het een heterogene school is en we ons educatief pakket uitwerken over de stad Genk. Eind januari kreeg Lotte toestemming van de directeur, dhr. Freddy Verpoorten, om de enquêtes af te nemen. Zo kreeg ze de contactgegevens

van dhr. Luc Van De Sijpe, vakverantwoordelijke geschiedenis en tevens oud-leerkracht van Lotte, om de afname te regelen. Op dinsdag 15 maart 2016 gebeurde deze afname in vier klassen van de derde graad.

Bij aanvang van het tweede semester van dit academiejaar startte het Erasmusverblijf van Eline in Dublin te Ierland. Door de 100-jarige herdenking van de Paasopstand uit 1916 in deze stad, werd besloten om een mogelijke vergelijking van herinneringseducatie tussen Ierland en Vlaanderen toe te voegen aan het onderzoek. Dit gebeurde aan de hand van interviews, verschillende educatieve pakketten van musea (Glasnevin Cemetery, National Museum) in te kijken, een lezing rond getuigenissen en herinneringen en het vak 'Curriculum and assessment', dat door de school Mater Dei Institute of Education werd aangeboden.

In april kreeg Eline de kans om stage te doen op Loreto Abbey in Dalkey, waar ze ook de medewerking vond van dhr. Niall Oman en dhr. Robert Dunne. Deze laatste is ook de directeur van de privéschool en gastspreker op verschillende universiteiten rond het curriculum van geschiedenis. Dhr. Oman is leerkracht geschiedenis en gids op de begraafplaats Glasnevin Cemetery, een plek die van groot belang is voor de Ierse geschiedenis. Deze interviews werden bij afname opgenomen via een apparaat, vervolgens in het Engels uitgeschreven en daarna ook vertaald naar het Nederlands. Bij de opstelling van de interviewvragen werd gebruikt gemaakt van de enquête voor leerkrachten en extra achtergrondinformatie uit de activiteiten, die Eline in Ierland heeft gedaan.

## 5 Literatuuronderzoek: Herinneringseducatie

### 5.1 Wat is herinneringseducatie? Drie pijlers.

Herinneringseducatie wordt door de leden van het Bijzonder Comité voor Herinneringseducatie (BCH) gedefinieerd als: 'Het werken aan een houding van actief respect in de huidige maatschappij vanuit de collectieve herinnering aan menselijk leed dat veroorzaakt is door menselijke gedragingen zoals oorlog, intolerantie of uitbuiting en dat mag niet vergeten worden.'<sup>1</sup>

Het BCH werd in 2008 opgericht door de toenmalige minister van onderwijs: Frank Vandenbroucke. Haar leden zijn medewerkers uit het onderwijsveld, leden van musea en andere geschiedkundige organisaties die hun focus voornamelijk op de Tweede Wereldoorlog gericht hebben. De erfgoedinstellingen die in het Comité zitten, zijn uitgebreid door toevoegingen rond de herdenking van de Eerste Wereldoorlog en andere historische gebeurtenissen.<sup>2</sup> Het BCH streeft twee doelen na. Het eerste doel is een groter en duidelijker aanbod rond herinneringseducatie aanbieden door een database aan te leggen. Het tweede doel is om leerkrachten te ondersteunen bij mogelijke werkingen rond herinneringseducatie en hoe ermee in de klaspraktijk aan de slag te gaan. Die doelen zijn ook verwerkt in de definitie van de term.<sup>3</sup>

De bovenvermelde definitie omvat verschillende lagen en wordt duidelijk omschreven als iets wat werkbaar is en dus ook onderhevig aan verandering. Herinneringseducatie en erfgoededucatie worden vaak met elkaar in verband gebracht. Beide richten zich op collectieve herinneringen en worden door de Raad van Europa omschreven als vakoverschrijdende actieve onderwijsvormen die werken met cultureel erfgoed.<sup>4</sup> Erfgoededucatie laat de objectiviteit in geschiedenisreconstructie meer achter zich en focust op de belevenis die leerlingen kunnen hebben.<sup>5</sup> Om die reden is erfgoededucatie een persoonlijke ervaring voor leerlingen die zich richt op kleine en meestal lokale verhalen met de mogelijkheid om meerdere vakken te betrekken bij mogelijke projecten.<sup>6</sup> Herinneringseducatie daarentegen legt haar accent op de herinneringen van een maatschappij over een bepaalde gebeurtenis. De collectiviteit van die herinneringen en de verankering ervan in onze leefwereld, wordt door de overheid bepaald.<sup>7</sup>

Herinneringseducatie kent om die reden een vertaling naar het onderwijsniveau. In 2010 verwerkte de overheid het concept in de vernieuwde vakoverschrijdende eindtermen voor het secundair onderwijs.<sup>8</sup> Zo krijgen scholen de taak op zich om hun leerlingen te vormen tot burgers die hun toekomst kunnen vormen door lessen te trekken uit het geweld en de intolerantie van het verleden.<sup>9</sup> Het BCH omschrijft dit als een manier om jongeren hun verantwoordelijkheid in de huidige, democratische samenleving te laten nemen en hun respect bij te brengen voor de rechten

---

<sup>1</sup> BCH, *Toetssteen herinneringseducatie: een handleiding voor kwalitatieve projecten rond herinneringseducatie*, (Vlaamse Overheid, 2015 herziene uitgave), p.6.

<sup>2</sup> P. D'HOINE, K. WILS, e.a, *Lessen voor de 21e eeuw: zin en onzin van herinneringseducatie*, (Leuven: Universitaire Pers Leuven, 2013), pp. 49.

<sup>3</sup> K. WILS, *Lessen voor de 21e eeuw...*, 2013, p. 50-51.

<sup>4</sup> RAAD VAN EUROPA, *Heritage Education*, (pdf: 2006), Zie URL: ([http://www.coe.int/T/E/Cultural\\_Co-operation/Heritage/](http://www.coe.int/T/E/Cultural_Co-operation/Heritage/)).

<sup>5</sup> K. VANDEVENNE, L. ALAERTS, *Erfgoededucatie en herinneringseducatie: inhoudelijke bijdrage schrijfstimulus*. (Word-document: 2014-2015), p.1

<sup>6</sup> K. VANDEVENNE, *Erfgoededucatie en herinneringseducatie*, 2014-2015, p. 2.

<sup>7</sup> Ibidem, p.2-3.

<sup>8</sup> P. D'HOINE, K. WILS, e.a, *Lessen voor de 21e eeuw: zin en onzin van herinneringseducatie*, (Leuven: Universitaire Pers Leuven, 2013), pp. 41-65.

<sup>9</sup> K. WILS, *Lessen voor de 21e eeuw...*, 2013, p. 42.

en vrijheden die typerend zijn voor de maatschappij.<sup>10</sup> Om dat doel te bereiken heeft het Comité een toetssteen ontwikkeld waarmee iedereen aan de slag kan gaan om een project rond herinneringseducatie binnen de lijnen van de doelstellingen op poten te zetten. Deze handleiding omschrijft drie belangrijke pijlers over die de absolute basis van herinneringseducatie vormen. Deze pijlers zijn: kennis en inzicht, empathie en betrokkenheid en reflectie en actie.<sup>11</sup> Wat deze pijlers precies inhouden en hoe ze het best naar de klaspraktijk vertaald worden, zal hieronder besproken worden.

### **5.1.1 Kennis en inzicht**

De eerste pijler die de basis vormt van de toetssteen herinneringseducatie bestaat uit kennis en inzicht. Dit omvat inzicht in een historische context vormen door bronnenonderzoek en een kritisch standpunt over die bronnen innemen. Leerlingen moeten in staat zijn om hun leefwereld en die van het te onderzoeken onderwerp zo apart mogelijk te houden. De leerkracht kan deze eerste stap vergemakkelijken door een duidelijk afgebakende onderzoeksvraag voor te stellen en al een vooronderzoek rond mogelijke bronnen gedaan te hebben. Volgens de toetssteen is het ook belangrijk om de bronnen zo toegankelijk mogelijk te maken voor de leerlingen. Dit betekent dat allerhande foto- en videomateriaal ook gebruikt kan worden.<sup>12</sup>

De tweede stap naar het verwerven van inzicht ligt in het bestuderen van golven uit het verleden die gelijkenissen en/of verschillen kunnen hebben met elkaar in hun historische kern. Deze stap gaat ervanuit dat het verleden zich herhaalt maar op een contextafhankelijke wijze. Leerlingen moeten die verbanden of verschillen kunnen zien om een genuanceerd beeld van geschiedenis te krijgen. Dit neemt niet weg dat elke historische gebeurtenis uniek blijft.<sup>13</sup>

De derde stap in deze pijler draait rond de ingewikkelde relatie tussen geschiedenis en collectieve herinnering. Deze laatste is nooit objectief en is om die reden afhankelijk van schommelingen in normen en waarden, politieke denkbeelden en voornamelijk van de overwinnende instantie. Leerlingen moeten een nuance ontwikkelen rond de inhoud van geschiedenis en het perspectief dat hun aangeleerd wordt. Geschiedenis is interpretatieafhankelijk. Het is dus noodzakelijk dat leerlingen objectieve geschiedenis van collectieve gekleurde herinneringen kunnen onderscheiden om een project rond herinneringseducatie tot een goed einde te brengen.<sup>14</sup>

### **5.1.2 Empathie en betrokkenheid**

Deze tweede pijler van herinneringseducatie focust op het verkrijgen van inzicht in de leefwereld van een historisch persoon maar met de nodige objectieve afstand. Empathie is hier het sleutelbegrip. Geschiedenis wordt menselijk als de afstand tussen de feiten en ervaringen overbrugd kan worden. Het is daarom volgens de toetssteen noodzakelijk om bij primaire bronnen ook historische personages aan het woord te laten. Om die manier kunnen leerlingen zich een vorm van inlevingsvermogen aanmeten waardoor ze ook meer betrokken geraken in het project. Historische empathie bestaat volgens het BCH uit de volgende drie vaardigheden: het erkennen dat de intenties, interpretaties en overtuigingen van de onderzoeker anders zijn dan die van het

---

10 BCH, *Toetssteen herinneringseducatie: een handleiding voor kwalitatieve projecten rond herinneringseducatie*, (Vlaamse Overheid, 2015 herziene uitgave), p.7.

11 BCH, *Toetssteen herinneringseducatie*, 2015, p.9-11.

12 Ibidem, p.13.

13 Ibidem, p. 14-15.

14 Ibidem, p. 16.

historische personage, het erkennen dat elke persoon en elke groep afhankelijk is van de context waarin hun gedachtegoed gevormd wordt en als laatste de bereidheid om historische gebeurtenissen en acties te verklaren vanuit de denk- en gevoelswereld van die personages. Het is niet de bedoeling dat leerlingen zich gaan identificeren met historische personages. Daarom moet er een zekere afstand en objectiviteit gewaarborgd worden. Historische empathie is daarbij een enorm belangrijk onderdeel op weg naar de ontwikkeling naar actief respect voor het verleden.<sup>15</sup>

### **5.1.3 Reflectie en actie**

Als derde en laatste pijler vormt reflectie en actie het culminatiepunt van de voorgaande pijlers. Hierin worden de vaardigheden rond historisch onderzoek uit de eerste pijler samengevoegd met de historische empathie uit de tweede pijler. Door ofwel individueel of in groep in actie te schieten bij het beantwoorden van gerichte vragen en ook te reflecteren op de visies en feiten die leerlingen geleerd hebben, is een project rond herinneringseducatie geslaagd. Het deel rond reflectie staat leerlingen ook toe om hun mening te onderstrepen. Op die manier poogt de toetssteen om een nieuwe generatie van sociaal actieve burgers te creëren die kritisch en betrokken zijn bij de samenleving.<sup>16</sup>

Een kanttekening bij deze pijler is echter dat de gehoopte veranderingen bij leerlingen met een korrel zout moet genomen worden. Er kan geen spontane verandering in denkwijze gerealiseerd worden, maar de basis hiervoor kan wel gelegd worden. Leerlingen kritisch te leren zijn, kan een groot effect op hun houding in het leven hebben. Om die reden is herinneringseducatie geen wondermiddel.<sup>17</sup>

## **5.2 Goede herinneringseducatie volgens de toetssteen**

Om op de leerlingen een duidelijke invloed uit te oefenen met een project over herinneringseducatie, zijn er tien tips ontwikkeld door het BCH over het creëren van een goed project. Deze tips zullen hier kort en bondig aangehaald worden. Meer informatie over deze tips kan u terugvinden in de feitelijke toetssteen met ook voorbeelden en verwijzingen naar handig lesmateriaal.

De eerste tip om een herinneringseducatie op een goede manier toe te passen is duurzaam leren. Deze tip stelt dat er keuzemogelijkheden voor activiteiten genoeg zijn, maar dat ze vaak een minder langdurige impact op de leerlingen hebben. Om dit tegen te gaan is een goede omkadering van die activiteit belangrijk. Excursies, films, tentoonstellingen en anderen geven een meerwaarde mee aan de leerling. Zo worden de leerlingen op een interactieve manier bewust gemaakt van de waarden en attitudes die uit herinneringseducatie te halen zijn.

Een tweede tip draait rond vakoverschrijdend werken. Een grondige historische context schetsen is hier een basisbeginsel. Door andere vakken en vakleerkrachten bij het project te betrekken krijgt herinneringseducatie een extra dimensie. Het voegt creativiteit, nieuwe perspectieven en inzichten toe. Voor een project kan dit wel de meest relevante tip zijn.

---

<sup>15</sup>BCH, *Toetssteen herinneringseducatie: een handleiding voor kwalitatieve projecten rond herinneringseducatie*, (Vlaamse Overheid, 2015 herziene uitgave), p. 18-19.

<sup>16</sup>BCH, *Toetssteen herinneringseducatie*, 2015, p. 21-24.

<sup>17</sup> Ibidem, p.24.

Tip drie omvat creativiteit met diversiteit. Om een project rond herinneringseducatie in goede banen te kunnen leiden is er nood aan creativiteit en flexibiliteit. De inhoud van het project moet afgestemd zijn op de doelgroep, zowel qua leerstof als emotionele bepaling. Dat kan door de leefwereld van leerlingen actief te betrekken en met de verschillende referentiekaders rekening te houden. Er schuilt altijd het gevaar dat leerlingen met andere achtergronden en meningen tegenstrijdigheid gaan voelen in het project. Het kan daarom relevant zijn om te starten met een actueel gebeuren in plaats van een historische gebeurtenis. Door leerlingen ook zelf de verantwoordelijkheid te geven voor aspecten van het project, raken ze ook meer gemotiveerd en kunnen ze hun creativiteit de vrije loop laten. Een debat voeren behoort ook tot deze tip, extra uitleg hierover kan u in de toetssteen terugvinden.

De vierde tip werkt rond referentiekaders van vroeger en nu. Er is een sterke samenhang met tip drie, hoewel deze tip zich meer richt op de verschillen in de leefwereld van vroeger en nu en minder op diversiteit. Doordat we in een bepaalde periode leven, zijn onze denkwijzen en kennis onderhevig aan de heersende denkwijzen van die periode. Dat is de algemene definitie van een referentiekader. Onze leefwereld wordt daardoor enorm beïnvloed. Leerlingen bekijken historische personages en gebeurtenissen vanuit hun eigen referentiekader. Begrippen en concepten krijgen daarom een eigen invulling en die verschillen vaak sterk met de definities uit de periode die bestudeerd wordt. Door empathie op te wekken, aan de hand van voorwerpen of door duidelijke uitleg bij bepaalde termen, kunnen we hen helpen bij de historische lading die aan sommige termen gegeven wordt.

De vijfde tip uit de toetssteen handelt over hoopvolle verhalen. Leerlingen moeten beseffen dat geschiedenis meer is dan enkel oorlog voeren. Er zijn ook positieve, hoopvolle en vreedevolle gebeurtenissen terug te vinden. Het is voor herinneringseducatie daarom enorm relevant dat er een toevoeging aan het referentiekader gebeurt, dat leerlingen in staat stelt om huidige misdaden te beoordelen en veroordelen. Let wel op: er mag geen afbreuk gedaan worden aan het historische feit.

De volgende tip over slachtoffers, daders, redders en omstanders richt zich op de verschillende perspectieven in een historisch verhaal. Dit impliceert empathie maar ook relativiteit. Door naar de motieven van daders, redders en omstanders te vragen, wordt er een relevantie gecreëerd. Leerlingen willen leren begrijpen waarom iemand iets doet. Het is echter belangrijk dat ze niet blijven steken in een gevoel van medelijden. De tip stelt daarom om met doelgroepen te werken die verschillende keuzes en dilemma's aankunnen.

De zevende tip uit de toetssteen focust zich op de kracht van beleving. Historische empathie staat hier weer centraal omdat dit leerlingen helpt met het begrijpen van de stof. Dit gebeurt voornamelijk aan de hand van bronnenmateriaal dat verschillende invalshoeken kan tonen. De toetssteen geeft hier zeven extra methodieken over hoe die invalshoeken kunnen ingevuld worden. De methodieken zijn: ooggetuigen, literatuur en poëzie, kunst, historische speelfilms, bezoek aan een herinneringsplek, re-enactment en als laatste serious games.

Tip acht is: zoek het niet te ver. Door dicht bij de leefomgeving van leerlingen te blijven, wanneer abstracte historische begrippen worden uitgelegd, wordt de kans op begrip groter. Gebruik voorbeelden uit hun leefwereld om een duidelijke betekenis te koppelen aan het begrip. Daarna kan het toegepast en uitvergroet worden naar grotere problemen in de wereld. Elementen die

hiermee kunnen helpen zijn oorlogsmonumenten, heemkundige kringen, etc. De sleutel ligt bij een eenvoudige opstart die eventueel vakoverschrijdend is.

De negende tip uit de toetssteen werkt rond emoties en verwerking. Het belang van empathie werd al meerdere keren benadrukt, maar deze tip nuanceert dit. Emoties kunnen ook gevaarlijk zijn. Het wordt door de toetssteen aangeraden om op voorhand met de doelgroep te bespreken wat er verwacht wordt. Dit vormt al een eerste buffer tegen negatieve emoties. Dit wil niet zeggen dat emoties bij leerlingen over bepaalde onderwerpen slecht zijn. Het doel is om deze emoties te gebruiken om iets bij te leren en een bepaald denkproces op gang te trekken. Om een tweede buffer te vormen moet de verwerking van de emoties in goede banen geleid worden. Open vragen worden daarom aangeraden, omdat hier geen foute antwoorden over bestaan. De verwerking kan ook creatief tot uiting komen.

De laatste tip richt zich op niet moraliseren, maar activeren. Dit is een belangrijke stap om een project rond herinneringseducatie af te ronden. Leerlingen moeten hierbij zelf op een actieve wijze evalueren wat er geleerd kan worden uit het project. Zo werken ze zelf aan de attitudes, wat ook een doel is, maar met historisch inzicht als basis.

## **6 Literatuuronderzoek: de Tweede Wereldoorlog in België – Limburg – Genk**

Om de gebruikte bronnen te situeren in tijd en ruimte zullen volgende elementen besproken worden: de aanloop naar de Tweede Wereldoorlog, de Duitse bezetting van België en de implementatie van het Duitse gezag in het bezet gebied. Hierna wordt er ingezoomd op de situatie in Limburg en specifiek in Genk. Genk zal als voorbeeld fungeren voor het uitwerken van een educatief pakket, het einddoel van dit afstudeeronderzoek. In dit literatuuronderzoek zal er ook een antwoord geformuleerd worden op de vraag naar belevenis van de Tweede Wereldoorlog door de 'gewone' burger in bezet België. Hiervoor werd dankbaar gebruik gemaakt van de bronnen voorzien door de Provinciale Bibliotheek Limburg en de heemkundige kring van Genk: Het Heidebloemke.

### **6.1 Hoe is het zover kunnen komen? De aanloop naar de Tweede Wereldoorlog.**

Vele historici plaatsen de oorzaken voor de Tweede Wereldoorlog al bij het einde van de Eerste Grote Oorlog.<sup>18</sup> Ze stellen dat door het afsluiten van het Verdrag van Versailles op 28 juni 1919, de eerste zaden van conflict al terug in de grond werden gestopt. Bij dit Verdrag werd Duitsland gedwongen om verschillende toegevingen te doen aan de overwinnaars. Enkele van deze toegevingen zijn: de Elzas, het Rijngebied en al haar kolonies afstaan, haar legermacht ontmantelen en een enorme herstelbetaling opleggen. Het Verdrag van Versailles werd in Duitsland onthaald als de ultieme vernedering en zal een van de belangrijkste wraakpunten worden waarmee Hitler aan de macht komt tijdens het Interbellum.<sup>19</sup>

Duitsland raakte in een enorme recessie door de herstelbetalingen, het wegvallen van een volledige generatie werkkrachten en de vernieling die haar bloeiende industrie moest slikken. In de context van groeiende hongersnoden, stijgende prijzen en werkloosheid probeert Hitler de macht over te nemen. In 1923 pleegt hij in München een mislukte staatsgreep tegen de Weimarrepubliek. Hij preekt hier tegen een grote groep medestanders over oneerlijkheid rond het opgelegde Verdrag van Versailles en de zwakheid van hun huidige leiders. Deze groep zal bekend worden als de Nationaal-Socialistische Arbeiderspartij (NSDAP). Deze partij deed aan positieve propaganda: werk en eten voor het volk. Zo kreeg de partij heel wat aanhangers en kon het nationalisme in Duitsland groeien. Hitler wordt echter gearresteerd en opgesloten in Landsberg am Lech waar hij het beruchte boek 'Mein Kampf' schreef.

In 1933 kan hij alsnog de positie van kanselier bemachtigen en trekt daarop Duitsland terug uit de Volkenbond. In 1934 volgt hij Von Hindenburg op als 'Führer' en trekt zoveel mogelijk macht naar zich toe waarna hij in 1939 Polen binnenvalt en er een oorlogsverklaring van Frankrijk en Groot-Brittannië over de tafel geschoven wordt. België start op dat moment ook met een eerste mobilisatie door de forten van Eben-Emael, het Albertkanaal en de bunkers rond de Maas te versterken, maar stelt zich voor de buitenwereld in een neutrale positie op. Dat deed ze ook bij de aanvang van de Eerste Wereldoorlog en ons land nog door de Britten als 'brave/poor little Belgium' geprofileerd werd.<sup>20</sup>

---

<sup>18</sup> R. GRANT, *Atlas van conflicten: De Tweede Wereldoorlog in Europa*, (Leidschendam: Biblion uitgeverij, 2004), pp.4-9.

<sup>19</sup> L.C. SLAVICEK, *Milestones in modern world history: the treaty of Versailles*, (New York: Chelsea House Publishing, 2010), pp. 11-23.

<sup>20</sup> L.C. SLAVICEK, *Milestones in modern world history:...*, 2010, pp. 66-79.



## 6.2 België tijdens het Interbellum en de Tweede Wereldoorlog.

Om een duidelijk beeld te krijgen van België onder de Duitse bezetting, moet eerst de situatie voor de eerste inval bekeken worden. Op wereldniveau was ons kleine Belgenland een van de grootste economische machten. Met draaischijven zoals de haven van Antwerpen, een van de best functionerende spoorwegen op het Europese continent en de toegang tot grondstoffen uit de kolonie Congo, bevond België zich op haar hoogtepunt. De Eerste Wereldoorlog heeft hier echter



Afbeelding 1- Twee divisies van de Ardeens Jagers (elite-eenheid) op de fiets.

snel korte metten mee gemaakt. Tijdens het Interbellum kwam de economie van België pas rond 1925 terug op gang. Hier leed ook onze militaire slagkracht onder. Uit verslagen van het Belgisch militair hoofdkwartier bestond onze militaire slagkracht uit de volgende elementen: een veldleger van 600.000 manschappen, negen 'moderne' jachtvliegtuigen en vier bommenwerpers. Onze bewapening was in veel gevallen tweederangs doordat er niet genoeg economische steun was voor onze troepen.<sup>21</sup>

De inval van de Duitse troepen start op 10 mei 1940. Deze operatie staat bekend als 'Fall Gelb' en was eigenlijk een plan B van Hitler.<sup>22</sup> Hoewel Frankrijk en Groot-Brittannië al in 1939 de oorlog verklaard hadden aan Duitsland nadat deze laatste Polen binnenviel, stelde België zich neutraal op. Compleet overdonderd door de snelheid waarmee de Duitse troepen op 18 dagen België bezette, capituleerde de overheid op 28 mei 1940.<sup>23</sup> De 18-daagse veldtocht van de Duitsers en de ingezette operatie 'Fall Gelb' bepaalde voor een groot deel de tweestrijd tussen de Belgen inzake collaboratie of verzet. De gevangengenomen Belgische troepen werden naar Duitsland overgebracht waar ze in kampen opgesloten werden of gedwongen werden om mee te werken op de boerderijen. Velen keren pas na de oorlog terug, anderen worden na enkele maanden vrijgelaten.

Er is een fundamenteel verschil in de beleving van de Grote Oorlog en de Tweede Wereldoorlog. Waar de eerste oorlog gepaard ging met 'Teutoonse barbarij' zoals plunderingen en brandstichtingen door de Duitsers, werden de Belgen in de Tweede Wereldoorlog geconfronteerd met een gedisciplineerd, respectvol en zelfs behulpzaam Duits leger. Door de snelheid waarmee de Duitsers hun bezetting tot stand brachten, groeide de overtuiging dat de oorlog al door hen gewonnen was. Op het platteland ondervond men dan ook niet veel van het geweld tijdens de eerste twee oorlogsjaren. Hoewel hier ook ieder dorp en gehucht haar verhalen heeft. Deze neerlegging in hun lot sloeg echter snel om op het moment dat de Duitse instanties strengere verordeningen gingen uitvaardigen.<sup>24</sup>

België stond onder een Duits militair bewind onder leiding van Baron Alexander Von Falkenhausen. Hij was een elitaire Pruis die openlijk het nazisme weerlegde. Hierdoor werd hij in 1942 ook vervangen door Artuher Seyss-Inquart, een extreme aanhanger van de SS. Baron Von

<sup>21</sup>C. DE SCHIPPER, *België 1940-1945: oorlog en bezetting*, (Mechelen: Grancher, 1998), plaatsingsnummer: PROVINCIALE BIBLIOTHEEK LIMBURG magazijn: H 24779, pp. 11-24.

<sup>22</sup> Plan A viel in het water op 10 januari 1940 waarbij een Duits militair vliegtuig een noodlanding maakte in Maasmechelen. De piloten moesten vertrouwelijke informatie rond de inval van het Westen naar Keulen brengen. (M. RUTTEN, *Markante feiten: oorlog in Limburg*, (Genk, s.p.), pp.10-11.

<sup>23</sup> J. VELAERS, *Leopold III: de koning, het land, de oorlog*, (Tielt: Lannoo, 2003), p.231-250.

<sup>24</sup>G. BOURS, *Limburg van mei 1940 tot september 1944*, (s.d., s.l.), plaatsingsnummer: PROVINCIALE BIBLIOTHEEK LIMBURG: Limburg 938.1, pp. 35.

Falkenhausen werd bijgestaan door het 'Kommandostab', deze bestond uit secretarissen die administratieve maatregelen doorvoerden op militair en burgerlijk vlak. De Duitse militaire politie en later ook de Gestapo werden ingezet om de naleving van die maatregelen op te volgen in bezet gebied. Om zo veel mogelijk gezag te kunnen uitoefenen, werd België verdeeld in vijf 'Oberfeldern'.<sup>25</sup> Deze werden dan op drie andere niveaus ook nog eens onderverdeeld. Via deze indeling had de Duitse bezetter volledige controle over onze bezette gebieden. Dit systeem werd ook toegepast in bezet Nederland.<sup>26</sup> Het zijn de verordeningen die vanuit dit bestuur kwamen en die in de loop van de oorlog strenger werden, die voor een ommezwaai in het Belgische beeld van de Duitse bezetter zorgden.

### 6.3 Belgisch Limburg tijdens de Tweede Wereldoorlog

Om een duidelijk kader te creëren voor het educatieve pakket, dat met het voorbeeld van Genk wordt uitgewerkt, zal in dit deel de bezetting van Limburg besproken worden met een focus op de gemeente Genk. Het eerste deel behandelt de Limburgse ervaring van de Duitse inval. Deel twee gaat dieper in het op dagelijkse leven van de Limburgers en de opkomst van het verzet. Als laatste wordt de bevrijding van de provincie Limburg in grote lijnen bekeken, waarbij Genk centraal staat.

#### 6.3.1 De Achttiendaagse Veldtocht: De Duitsers vallen binnen

Een eerste aanzet naar de Achttiendaagse Veldtocht werd in het vorige punt van dit literatuuronderzoek besproken. Onder de naam 'Fall Gelb' lanceerde Duitsland de inval in het neutrale België. Op 18 dagen tijd veroverden en bezetten zij zo het grootste deel van België waarop de Belgische overheid capituleerde in 1940. Belgisch Limburg komt ironisch al voor de feitelijke inval in aanraking met het groeiende conflict. De eerste aanraking kwam voort uit de eerder besproken noodlanding van twee Duitse officieren in Maasmechelen, die de officiële documenten van een aangekondigde inval in ons land bij zich droegen.



Afbeelding 2- Een groep Grenswachters van de regio Maaseik rond 1940

Het verloop van de Achttiendaagse inval start bij de inname van de forten van Eben-Emael in de provincie Luik op 10 mei 1940 en verplaatst zich razendsnel doorheen ons land. De Limburgers komen, na de Luikenaren, als eerste in contact met de Duitse bezetter. Op ongeveer hetzelfde moment als de val van de forten in Luik, vindt in Limburg een eerste confrontatie plaats bij de brug over de Maas in Maaseik. Deze brug werd bewaakt door een groep grenswachter die daar gestationeerd stonden sinds de mobilisatie van 1939.<sup>27</sup>

De Duitsers gingen hier voor het eerst in tegen de conventie van Genève en trokken in uniformen van het Nederlandse leger ten strijde. Het besef hiervan trad pas laat in bij de grenstroepen waardoor de Duitsers erin slaagden om de helft van de Maasbrug te veroveren. De andere helft

<sup>25</sup>De indeling van België bestond uit 5 *Oberfeldern*, *felden*, *kreissen* en *ortsen*. Deze varieerden van landelijk naar provinciaal naar regionaal naar plaatselijk niveau.

<sup>26</sup>G. BOURS, *Limburg van mei 1940 tot september 1944*, (s.d., s.l.), plaatsingsnummer: PROVINCIALE BIBLIOTHEEK LIMBURG Limburg 938.1., p. 35-45.

<sup>27</sup> M. RUTTEN, *Markante feiten: oorlog in Limburg*, (Tongeren: Rutten, 1995), plaatsingsnummer: PROVINCIALE BIBLIOTHEEK LIMBURG: magazijn H 22190, p.10.

werd door Luitenant Fernand de Vinck tot ontploffing gebracht samen met 300 Duitse soldaten die zich op de brug bevonden.<sup>28</sup> Aan de Belgische zijde sneuvelden hier vier grenswachters.

Strategische punten in de Belgische verdedigingslinie van Limburg werden ook gebombardeerd, waaronder het hoofdkwartier van de grenswachters in Lanaken. De bruggenhoofden en de bunkers aan de Maas verloren hierbij hun bevelhebber en konden niet met volle kracht terugslaan tegen de Duitsers, die met weinig moeite de bunkers en bruggenhoofden overnamen. Door gebruik te maken van zweefvliegtuigen slaagden zij erin om geruisloos in te slaan op de defensielinie. Deze tactiek werd ook op het fort van Eben-Emael gebruikt, met duidelijk succes.<sup>29</sup>

Ook bij de slag rond het Albertkanaal waarbij, ter hoogte van Genk, door de Belgen bruggen werden opgeblazen om de Duitse opmars te breken, hebben de Duitsers weinig moeite. Omdat deze regio teerde op de mijnbouw en steenkool was het voor hen uitermate belangrijk om hier met zo weinig mogelijk destructieve kracht toe te slaan. De reden hiervoor was het beschermen van de mijninfrastructuur die voor hen nog van nut kon zijn om grondstoffen voor de oorlogsmachine te kunnen bemachtigen.<sup>30</sup>



Het Belgische leger besluit daarop om de schepen in het Albertkanaal tot zinken te brengen en hun kolenhavens onder water te zetten. Bij de verdediging van de Zuid-Willemsvaart in Eisden komen de Limburgers van het 11<sup>e</sup> linieregiment voor het eerst in aanraking met de Duitse Stukka's die ook op vluchtende inwoners schieten en zo ook de eerste burgerslachtoffers in de provincie maken.

*Afbeelding 3 - 11 mei 1940, het Duitse leger marcheert Genk binnen via de Stationstraat*

Het feitelijke doel van de razendsnelle en overrompelende Duitse inval was om de Franse en Britse verkenningstroepen te omsingelen, die al sinds de 'Ausgleich' naar Polen in ons land zaten. Door de val van de forten in Luik en de bunkers aan de Limburgse kanalen en de Maas was de Belgische weerstand in het Oosten van ons land weinig doorslaggevend in de blokkering van de Duitse opmars. Doordat de Limburgse troepen toch weerstand bleven bieden en het onderspit dolven, kregen de Franse en Britse troepen de tijd om hun terugtrekking te organiseren op het strand van Duinkerke.<sup>31</sup>

#### **6.4 Genk tijdens de bezetting**

Het dagelijkse leven in Genk bleef in het algemeen onveranderd bij het begin van de oorlog. Uit getuigenissen kan wel afgeleid worden dat het wennen was aan de Duitse bezetting en de bijkomende verordeningen en ontberingen.<sup>32</sup> Genk lag in de gevarenzone door de nabijheid van

<sup>28</sup> J., ASHMAN, "BBC-WW2 People's war: Belgian border 4.00am 1940", online artikel, BBC archieven: 25 april 2005, ID: A3942885 (<http://www.bbc.co.uk/history/ww2peopleswar/stories/85/a3942885.shtml>).

<sup>29</sup> M. BOGERS, *Genk 60 jaar na de bevrijding 1944-2004: een oorlogsepos*, (Genk: Heemkundige kring 't Heidebloemke, 2004), plaatsingsnummer: PROVINCIALE BIBLIOTHEEK LIMBURG Limburg 938.1, p. 10.

<sup>30</sup> J.M. VERANNEMAN, *Belgium in the Second World War*, (Barnsley: Pen and Sword publishing, 2014), hoofdstuk 2.

<sup>31</sup> J.M. VERANNEMAN, *Belgium in the Second World War*, 2014, hoofdstuk 2.

<sup>32</sup> R. RUTTEN, *Oorlog en zwijgen: kinderen van verzetsmensen vertellen*, (Berchem: EPO, 2011), plaatsingsnummer: PROVINCIALE BIBLIOTHEEK LIMBURG: magazijn H 28033, hoofdstuk 1.

het Albertkanaal en de kolenhavens. Bij de inname van de stad en omliggende gehuchten werd het Sint-Jansziekenhuis door de *Wehrmacht* in gebruik genomen als hoofdkwartier. De kerk werd uitgerust met afweergeschut en er werden rantsoeneringskaarten en zegels uitgedeeld aan de inwoners.<sup>33</sup>

Genk kende een redelijk rustig verloop tijdens de eerste twee oorlogsjaren. De Duitsers gingen gedisciplineerd te werk bij de bezetting om de Genkenaren zo weinig mogelijk last te bezorgen. Zo legden ze de gemeente op om evacuatieoefeningen te organiseren voor de stad en omliggende gehuchten.<sup>34</sup> Dit betekende echter niet dat het leven geruisloos verder ging. De echte oorlog werd vaak uitgevochten tussen burens en familieleden: zij die meewerkten met de Duitsers en zij die bij het verzet gingen. Er moet wel een kanttekening gemaakt worden: de grote meerderheid van de Genkenaren en de Limburgers waren weinig betrokken bij beide partijen. De Partizanen vormden de grootste verzetsgroep in het gebied rond Genk en stonden bekend om hun wraakacties en sabotagemissies. Ze legden verantwoording af bij een Luikse verzetscel die via mijncontacten alles draaiende hield.<sup>35</sup>

Op 4 augustus 1941 wordt er de boerenwacht opgericht. Na de strenge winter begonnen de rantsoeneringen te slinken en steeg de hoeveelheid gewassen en vruchten die van de velden gestolen werden. De boerenwacht bestond uit gewone boeren die een nachtvergunning kregen. Gewapend met knuppels konden deze boeren de velden gaan bewaken om hun oogst te beschermen. Deze wachten werden over heel Limburg opgericht en kenden gering succes.<sup>36</sup> Winterhulp werd door het ministerie van Landbouw en Voedselvoorziening opgericht om noodhulp te voorzien aan kinderen en armen in de vorm van ondervoede kinderen op te vangen, stadskinderen te herbergen op het platteland en kolen aan armen uit te delen.<sup>37</sup> De gevolgen van de strenge winter van 1941 werden ook merkbaar bij de bezetter. De eerste vrijwilligers werden geronseld om in Duitsland te gaan werken. In Genk komen ook de eerste Russische krijgsgevangenen aan die verplicht in de mijnen tewerkgesteld worden. Enkelen slagen erin om in de loop van de oorlog te ontsnappen en verschalken zich in de Genkse bossen waar ze van de burgers voedsel krijgen.<sup>38</sup>

Leven in bezet Genk werd echter steeds grimmiger vanaf 1942. De winter eiste veel levens en door de groeiende tekorten aan voedsel en bouw materiaal ging ook de bezetter van houding veranderen. Zo wordt op 6 oktober 1942 de eerste verordening tot verplichte tewerkstelling uitgehangen. Ongehuwde vrouwen tussen 21 en 35 jaar en mannen tussen 18 en 50 jaar werden verplicht om in Duitsland te gaan werken. Werkdienstweigeraars konden in de gevangenis belanden of erger. Bij diegenen die gevlucht waren voor de werkdienst werd de vader aangehouden. De impact op de boerenfamilies was groot omdat hierdoor nodige werkkrachten wegvielen.<sup>39</sup> De Duitse troepen werden ook agressiever door een stroom van negatieve berichten over het Oostfront en de snel krimpende stroom van bevoorradingen. Het aantal razzia's dat

---

<sup>33</sup> M. RUTTEN, *Markante feiten: oorlog in Limburg*, (Tongeren: Rutten, 1995), plaatsingsnummer: PROVINCIALE BIBLIOTHEEK LIMBURG: magazijn H 22190, p. 23.

<sup>34</sup> M. RUTTEN, *Markante feiten...*, 1995, p. 16.

<sup>35</sup> M. BOGERS, *Genk 60 jaar na de bevrijding 1944-2004: een oorlogsepos*, (Genk: Heemkundige kring 't Heidebloemke, 2004), plaatsingsnummer: PROVINCIALE BIBLIOTHEEK LIMBURG Limburg 938.1.

<sup>36</sup> M. RUTTEN, *Markante feiten: oorlog in Limburg*, (Tongeren: Rutten, 1995), plaatsingsnummer: PROVINCIALE BIBLIOTHEEK LIMBURG: magazijn H 22190, p. 45.

<sup>37</sup> M. RUTTEN, *Markante feiten...*, 1995, p. 46.

<sup>38</sup> Ibidem, p. 48.

<sup>39</sup> M. RUTTEN, *Markante feiten: oorlog in Limburg*, (Tongeren: Rutten, 1995), plaatsingsnummer: PROVINCIALE BIBLIOTHEEK LIMBURG: magazijn H 22190, p.34.

uitgevoerd werd bij mensen thuis en het openbaar vervoer steeg met rasse schreden. De aanhoudingen en executies die hieruit voortkwamen, zorgden voor een totale chaos. De Genkenaren gingen zelf oorlog voeren onder elkaar. Beschuldigingen van samenwerking met het verzet of samenwerking van de bezetter leidden tot aanhoudingen tijdens voetbalwedstrijden en zelfs tijdens de kermis.<sup>40</sup>

#### 6.4.1 De bevrijding van Genk

De bevrijding van Genk was een onderdeel van Amerikaanse opdracht. De bevrijding van Limburg werd in twee assen verdeeld tussen de Britten en de Amerikanen. De Oost-Zuid as, waar Genk bij hoorde, was aan de Amerikaanse troepen toegekend. In 1944 begon de geallieerde opmars in de provincie. Dit oorlogsjaar is overal gekenmerkt door hevige bombardementen wat vele burgerslachtoffers maakte bij de dicht opeengepakte bevolking.<sup>41</sup>

In Genk werd er door de bezetter een strenge avondklok ingevoerd. Wie om 21.00u niet binnen was, werd zonder pardon neergeschoten. Er werd een theoretische 'Passieve luchtbescherming' opgericht door de Genkse gemeente, maar hier was eigenlijk niemand echt lid van. De Genkenaren begonnen ook met de aanleg van loopgraven en schuilplaatsen om toch enig afweer tegen de bombardementen te hebben.<sup>42</sup> Op 7 september valt Genk officieel in oorlogszone en worden er Duitse stellingen opgetrokken langs de toegangswegen. Bruggen werden opnieuw opgeblazen en de Duitse troepen kregen versterking toegestuurd. Er trokken echter meer en meer Duitse troepen oostwaarts door Genk centrum op gestolen paarden, fietsen en alle andere mogelijke vervoersmiddelen.<sup>43</sup>

Op 10 september 1944 rolt de eerste Amerikaanse tank het centrum van de stad binnen. De bevrijding van de stad Genk werd met veel gejuich onthaald door de inwoners die onmiddellijk begonnen met de stad op te ruimen en voedsel te zoeken voor de komende winter. Het verzet nam de ordehandhaving over en startte met huiszoekingen en aanhoudingen tegen mogelijke collaborateurs. Hier worden wonden geslagen die nog steeds verder leven bij de oudere generaties.<sup>44</sup> De scholen, die onder de oorlog als barakken en veldhospitals dienden, werden opgeruimd en boden onderdak voor behoeftigen.

Vele Genkenaren poogden hun normale vooroorlogse leven terug op te nemen na de bevrijding. De Amerikanen waren 10 dagen later al verder getrokken richting Helchteren waar de Duitsers zware tegenstand boden. Op 2 oktober gebeurt echter een van de grootste rampen in Genk tijdens de hele oorlog. Rond 9u30 startte er een korte maar erg hevige bommenregen over Genk. In totaal laten hierbij 38 burgers het leven en vallen er 52 gewonden. Hulp voor de getroffen stad kwam pas laat op gang. De brandweer kon niet veel doen doordat het meeste van hun materiaal door de Duitsers was meegenomen en door kapotte telefoonlijnen kon er geen hulp van buitenaf ingeroepen worden. De reddingsploegen van de mijnen organiseerden zich het snelst.<sup>45</sup> Na afloop van deze ramp bleek dat de bommenregen van de Amerikanen kwam, die zich van doelwit hadden

---

<sup>40</sup> M. RUTTEN, *Markante feiten...*, 1995.

<sup>41</sup>A. GEUSSENS, *Genk in de Tweede Wereldoorlog*, (Genk: Heemkundige Kring 't Heidebloemke, 1994), plaatsingsnummer: PROVINCIALE BIBLIOTHEEK LIMBURG: magazijn H 21684, p. 53.

<sup>42</sup> A. GEUSSENS, *Genk in de Tweede Wereldoorlog*, 1994, p. 61-63.

<sup>43</sup> Ibidem, p. 64-65.

<sup>44</sup> Ibidem, p. 66-67.

<sup>45</sup> M. BOGERS, *Genk 60 jaar na de bevrijding 1944-2004: een oorlogsepos*, (Genk: Heemkundige Kring 't Heidebloemke, 2004), plaatsingsnummer: PROVINCIALE BIBLIOTHEEK LIMBURG: Limburg 938.1, p. 75.

vergist. Hun eigenlijke mikpunt waren negen Duitse bunkers net achter de Nederlandse grens bij De Worm. Om die reden besloten de Amerikanen om de kerk verder af te breken, de 15<sup>e</sup>-eeuwse en grotendeels onbeschadigde toren ook, en een gloednieuwe en veel grotere kerk in haar plaats te bouwen.<sup>46</sup>



*Afbeelding 4- De verwoeste Sint-Martinuskerk op 2 oktober 1944*

---

<sup>46</sup> M. BOGERS, *Genk 60 jaar na de bevrijding 1944-2004...*, 2004, p. 82.

## **7 Onderzoeksvragen**

### **Hoe kunnen we herinneringseducatie koppelen aan het dagelijkse leven van leerlingen uit de derde graad secundair onderwijs in Genk met behulp van een educatief pakket?**

Om deze hoofdvraag te kunnen beantwoorden moet er eerst onderzoek gedaan worden naar de deelaspecten. Zo moet er eerst bepaald worden of er wel een koppeling is tussen herinneringseducatie en het dagelijkse leven van de afgebakende doelgroep. Een tweede aspect is dat die koppeling gelinkt moet kunnen worden aan een educatief pakket. Dit pakket zelf zal in dit afstudeeronderzoek uitgewerkt worden als een soort sjabloon dat ook nog voor andere regio's kan gebruikt worden. De vraag is echter complexer dan ze laat doorschijnen. Om die reden zijn de bovenvermelde aspecten verwerkt op drie niveaus: de oudere generatie en of hun getuigenissen al dan niet objectief zijn, de attitude van de leerling t.o.v. geschiedenis en getuigenissen en de rol van de leerkracht om empathisch vermogen te stimuleren. Zo kunnen we in beeld brengen of het collectief geheugen over verschillende generaties is veranderd. Ook peilen we naar de interesse van jongeren voor geschiedenisonderwijs en hoe geschiedenisleerkrachten herinneringseducatie toepassen. Dit kent zelfs een internationale dimensie door een Ierse toepassing ervan. Vervolgens zullen deze antwoorden ons een hulp bieden om ons educatief pakket te ontwikkelen, zodat we aan de behoefte van zowel de leerlingen als de leerkrachten voldoen. Een concreet antwoord op de hoofdvraag kan u bij het besluit (punt 9) vinden.

#### **7.1 In hoeverre zijn de getuigenissen van overlevenden en hun kinderen objectief?**

In de bijlagen bevinden zich twee interviews gevoerd met Machtildis 'Till' Jaeken en Josée Gielen.<sup>47</sup> Beiden hebben de Tweede Wereldoorlog bewust meegemaakt, maar in een andere hoek van Limburg. Machtildis komt uit het Noord-Limburgse gehucht Neerglabbeek en is de oudste dochter van een boerengezin. Ze heeft een andere belevenis van de oorlog dan Josée die zich, als oudste burgemeestersdochter van het dorp Kortessem in Zuid-Limburg, in een gevaarlijkere plek bevond. Welke gelijkenissen in hun herinnering vallen het meest op? Vallen bepaalde herinneringen historisch te onderbouwen? Hoe zijn die getuigenissen naar hun kinderen overgebracht? Deze vragen zullen hier een antwoord krijgen.

De opmerkelijkste gelijkenis tussen beide getuigenissen is terug te vinden in de eerste kennismaking met de Duitse bezetters. Bij beiden is duidelijk de angst voor een herhaling van de Eerste Wereldoorlog te merken. Hun familie reageerde terecht op een angstige manier en verwachtte de Teutoonse barbarij van voordien. De reden hiervoor was dat de angst van de ouders, die de oorlog hadden meegemaakt, werd doorgegeven aan de kinderen. De verbazing in beide getuigenissen, rond de discipline en 'aardigheid' van de soldaten bij de feitelijke eerste ontmoetingen, staan in sterk contrast met de beschreven uittocht van burgers die voor de intrek van de Duitsers plaatsvond. Een tweede gelijkenis is hun mening op het verzet.

Zowel Till als Josée zien de verzetsstrijders, vaak 'witten' genoemd, als grotere boemannen dan de feitelijke bezetter. Dit valt te concluderen uit het aantal keren dat er teruggerepen wordt naar aanrakingen met het verzet als voornaamste herinneringen en de negatieve connotaties die er doorheen de interviews aan gegeven wordt. Een derde gelijkenis valt te situeren bij de vraag naar de nasleep van de oorlog. De dames zijn hier erg duidelijk in: de oorlog is voor velen van hun

---

<sup>47</sup> U kan de volledig uitgeschreven interviews in de bijlagen terugvinden.



generatie nog bezig. Voor Till betekent dit een tweedeling in de familie waardoor een verhuis van Neerglabbeek naar Antwerpen heeft plaatsgevonden. De familie is daar tot op de dag van vandaag nog verdeeld over. Voor Josée betekent het om personen te vermijden die haar persoonlijk of haar familie hebben gekwetst tijdens de oorlog of die haar voor gebeurtenissen kwalijk nemen. De graad van objectiviteit in de herinneringen van beide dames is moeilijk te bepalen. Van bepaalde gebeurtenissen en personen die bij naam genoemd werden, is er historische informatie te vinden. Het is echter onmogelijk om te achterhalen of ze de waarheid vertellen in deze gesprekken. De enige manier om dit te weten te komen is om erbij te zijn geweest. Om logische redenen is het dus moeilijk om een graad hierop te plakken. Het feit dat er wel een historische achtergrond te plakken valt op deze getuigenissen, betekent dat er een bewustwording voortkomt uit de getuigenissen. Hieronder wordt een van die getuigenissen kort geïllustreerd.

Josées vader, Louis Gielen, was goed bevriend met Gerard Romsée. Hun ouders kenden elkaar al lang en de mannen behoorden tot dezelfde politieke partij. De familie Romsée woonde in het kasteel van Kortessem en kende net zoals de familie Gielen een vooraanstaande positie in het dorp. Louis werd volgens Josée na de oorlog opgesloten in Bilzen en Hasselt onder verdenking van collaboratie. Hij werd niet veroordeeld ondanks zijn duidelijk sterke band met Romsée. Deze laatste was advocaat en overtuigd lid van de VNV.<sup>48</sup> In 1941 werd hij door de Duitse bezetter aangeduid als secretaris-generaal van binnenlandse zaken voor België. Hiervoor was hij gouverneur van Limburg.<sup>49</sup> Na de oorlog is hij inderdaad voor de rechtbank verschenen waar hij veroordeeld werd tot de doodstraf, later omgezet naar opsluiting. Hij heeft uiteindelijk 20 jaar uitgezeten.<sup>50</sup>

De overdracht van hun ervaringen en herinneringen uit de oorlog naar hun kinderen toe is moeizaam verlopen. Till verklaart dat haar wijlen zoon niet kon vatten dat zulke gebeurtenissen plaatsgevonden hebben. De 'burgeroorlogjes' die in dorpen plaatsvonden na de bezetting kon hij niet vatten. Aan de andere kant stelt Josée dat haar dochter, Vera, er wel achter vroeg tijdens de periode van de verkiezingen. Vera zelf stelde echter dat Josée volhield dat ze er niets meer van wist. Haar grootmoeder wou er nooit over spreken. Misschien lag het voor de generatie, die de oorlog meegemaakt heeft, te vers in het geheugen om die gebeurtenissen met hun kinderen te delen. Het is, zoals Till stelt, pas met het uitsterven van hun generatie dat de oorlog echt stopt. Het is dan aan onze generatie om ervoor te zorgen dat er wel degelijk uit geleerd wordt.

Uit voorgaande interviews kan afgeleid worden dat de oorlog nog steeds leeft onder de oudere generaties van Limburg, zowel in het noorden als in het zuiden. De overdracht van getuigenissen en de collectieve herinnering aan lijden, zoals herinneringseducatie het beschrijft, is moeilijk verlopen bij de generatie van onze ouders. De vraag moet omgevormd worden naar: Is er wel een fenomeen zoals collectief lijden? Herinneringen zijn menselijk en daarom kunnen ze nooit gedeeld worden zoals de gebeurtenis plaatsgevonden heeft. Iedereen is subjectief hieromtrent. Het proces van heling is pas nu op gang aan het komen bij de tweede generatie na de oorlog en stilaan aan het verdwijnen bij degenen die deel hebben uitgemaakt van de oorlogsperiode. Waar ligt de objectiviteit dan? Het is misschien aan ons om die objectiviteit in de getuigenissen en herinneringen van onze grootouders en overgrootouders te herwinnen.

---

<sup>48</sup> P. DAVIES, *Dangerous liaisons: collaboration and World War Two*, (London: Routledge, 2004), p.93.

<sup>49</sup> D. BANKIER, *Nazi Europe and the final solution*, (Jerusalem: Guthman publishing, 2009), p. 474.

<sup>50</sup> E. RASKIN, *Gerard Romsée: een ongewone man, een ongewoon leven*, (s.l.: Hadewijch, s.d.).



### 7.1.1 Hoe leeft de Tweede Wereldoorlog nog onder de ouderen van Genk?

Het verschil in beleving tussen het noorden en het zuiden van Limburg is al in de voorgaande interviews uitgelegd. De eigenlijk focus van dit afstudeeronderzoek ligt echter op de stad Genk en de Genkenaren die de oorlogsperiode bewust hebben meegemaakt. Om te onderzoeken hoe die periode nog leeft onder de oudere generaties van Genk, wordt er gebruik gemaakt van een reeks getuigenissen over het bombardement van de Sint-Martinuskerk te Genk in 1944<sup>51</sup>. Dit bombardement kan u uitgelegd terugvinden onder deel 6.4 in het literatuuronderzoek.

In het algemeen kunnen we uit de getuigenissen afleiden dat 2 oktober 1944 een gewone dag was voor de Genkenaren: kinderen zaten op school, volwassenen voeren hun job uit. Tot er plots een Amerikaans gevechtsvliegtuig over het centrum vloog en per ongeluk de Sint-Martinuskerk bombardeerde. In deze kerk was er zelfs een uitvaartdienst bezig, waardoor het tijdens deze dag niet bij één dode bleef, maar er nog 32 bij op de teller kwamen. Er brak natuurlijk paniek uit, maar er werd ook snel gereageerd. De meeste mensen gingen schuilen in hun kelder of vluchtten naar een andere wijk buiten het centrum. De kinderen bleven op school vol ongeloof toekijken. Het was immers niet alleen de kerk die geraakt was, maar ook een centraal stamcafé, een bank en omliggende handelszaken, die het Genkse shoppingscentrum nu nog altijd opvrolijken.

Zoals eerder vermeld gingen veel mensen bij elkaar schuilen. Gerard Bijmens, wonende in de Stationsstraat dat grenst aan de kerk, verwoordt dit mooi: "De privacy en bewegingsvrijheid in huis was wel enigszins beperkt, maar de relationele omstandigheden waren van totaal andere aard dan deze met de bezetter. Vriendschap en waardering compenseerden in hoge mate de last.". Ondanks deze vreselijke gebeurtenis was het een episode van uitzonderlijk sociaal en behulpzaam gedrag.

Ook vielen er vele gewonden. Nelly Olyff vertelt in een getuigenis hoe vele nieuwsgierigen de gewonden op marktdagen kwamen aangapen. De dagelijkse verzorging was ook een marteling. Uiteindelijk was ze blij dat ze naar huis mocht. Haar huis stond er niet meer, maar ze had wel nog een thuis om naar terug te keren. Het belangrijkste was om samen bij familie en kennissen te zijn. Naast de slachtoffers waren er ook nog degene die meteen te hulp schoten en vanuit de wijken richting het centrum snelden. De brandweer bevond zich toen nog langs de kerk, waardoor de hulp al dichtbij was. Enkele mannen namen een brandweervest en begonnen met het puin op te ruimen en slachtoffers te verzorgen.

Daarnaast kregen ze ook nog externe hulp van Amerika in de vorm van voedsel en de opruiming. Best ironisch aangezien zij de kerk per ongeluk hebben gebombardeerd. Er werden veel brokstukken van bommen en lichaamsdelen (o.a. beenderen) gevonden, die toen als souvenirkje of als speelgoed voor de kinderen dienden.

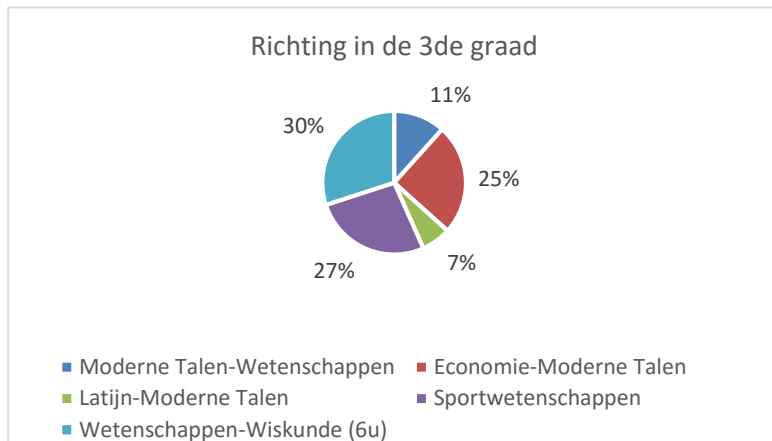
Wanneer we deze getuigenissen lezen, valt de samenhang en behulpzaamheid vooral op. Aan het einde werd vaak vermeld dat deze getuigenissen met tranen in de ogen aan de heemkring werden afgelegd. Het is een zwarte dag in de Genkse geschiedenis die in het geheugen van velen gegrift zijn en nooit zullen vervagen of verdwijnen. Bovendien is 2 oktober de dag van de Heilige Engelbewaarder, die toen aan de zijde van vele overlevenden heeft gestaan.

---

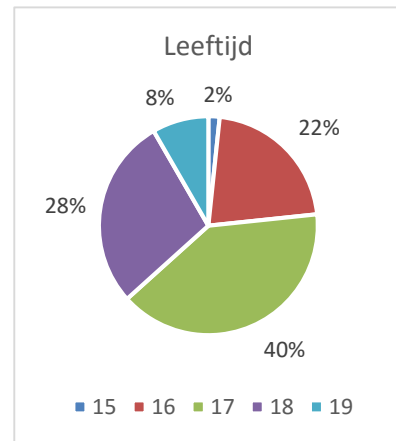
<sup>51</sup> HEEMKRING 'T HEIDEBLOEMKE, *Ooggetuigen: Genk gebombardeerd*, (Genk: Vzw Heemkring Heidebloemke, 2014).

### 7.1.2 Welke vooroordelen hebben leerlingen van de tweede en derde graad over de Tweede Wereldoorlog?

Op dinsdag 15 maart werden er zestig enquêtes afgenomen op het Sint-Jan Berchmanscollege te Genk. De afname gebeurde in de eerste vier lessen van de dag. Onder de geraadpleegde klassen behoorden er vier tot de derde graad. Er zijn ook enkele klassen met dezelfde studierichting, maar in een ander leerjaar. Het overzicht van de richtingen is in figuur 1 terug te vinden. In totaal werden er zestig leerlingen bevraagd waarbij de leeftijden tussen de 15 en 19 jaar liggen. Het eerste deel van de enquête bevroeg de basisinformatie van leerlingen, zoals leeftijd en studierichting om een duidelijke afbakening in het onderzoek te krijgen.

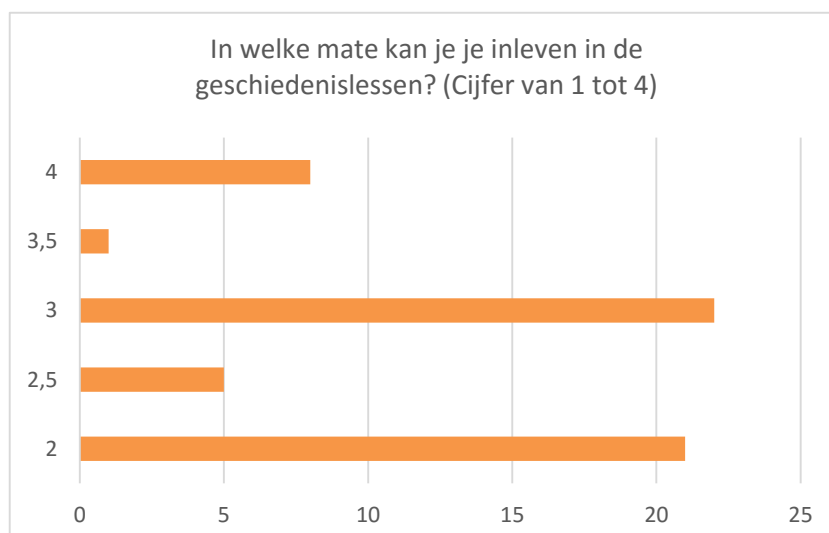


Figuur 1



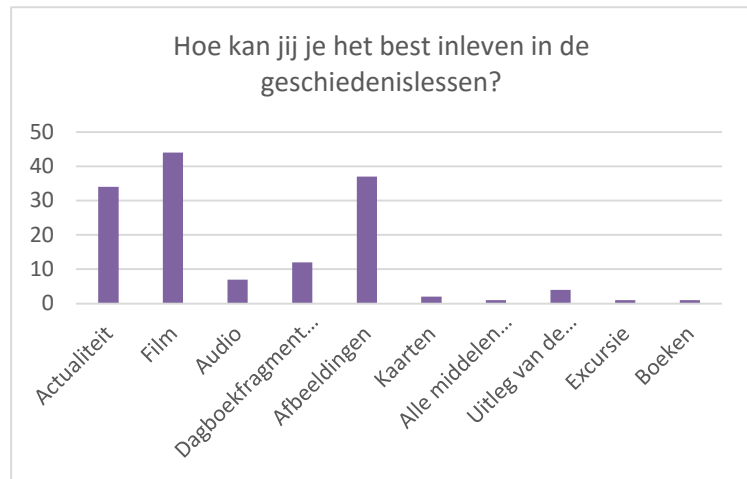
Figuur 2

Tijdens het tweede deel van de enquête wordt de interesse van de leerlingen omtrent het vak geschiedenis bevroegd. Figuur 3 toont in welke mate leerlingen zich kunnen inleven in het vak geschiedenis. Hiervoor moesten ze een cijfer geven van 1 tot 4 (helemaal niet tot zeer goed). We kunnen afleiden dat er een groot verschil is tussen de inleving van de leerlingen in het vak. Een groot deel geeft enerzijds aan dat ze zich eerder niet zo goed kunnen inleven. Anderzijds is er ook een grote groep die zich eerder goed kan inleven in de geschiedenislessen. Aangezien het doel van herinneringseducatie is dat het empathisch vermogen van leerlingen omtrent menselijk leed gestimuleerd wordt, moet er bij de ontwikkeling van ons educatief pakket zeker rekening gehouden worden met de moeilijkheidsgraad rond het inlevingsvermogen van leerlingen. Daarom moeten we op zoek gaan naar werkvormen waarbij jongeren zich optimaal kunnen inleven.



Figuur 3

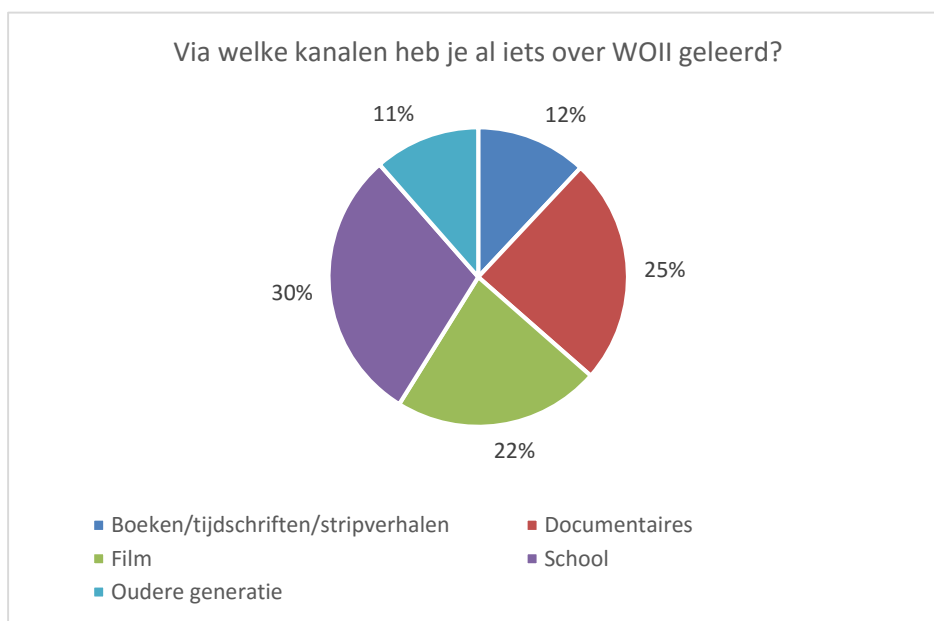
Vervolgens werd er gevraagd naar de leermiddelen, waarmee ze zich het best kunnen inleven (figuur 4). Hieruit kunnen we afleiden dat visueel materiaal de belangrijkste middelen zijn voor leerlingen om hun inlevingsvermogen te stimuleren. Ook het gebruik van actualiteit vinden leerlingen relevant om hun betrokkenheid te verhogen. De andere middelen zijn minder populair, maar daarom niet minder geliefd bij de leerlingen. Deze middelen worden misschien minder



Figuur 4

vaak gebruikt in de lessen, waardoor ze die middelen minder goed kunnen inschatten op vlak van inleving. De leerlingen konden zelf ook nog andere leermiddelen aanvullen, waarbij kaarten en uitleg van de leerkracht het meest naar voren kwamen. Ook hiermee kunnen we rekening houden bij het educatief pakket door bijvoorbeeld een grote variatie van leermiddelen aan te bieden, zodat we voldoen aan de behoefte van iedere leerling.

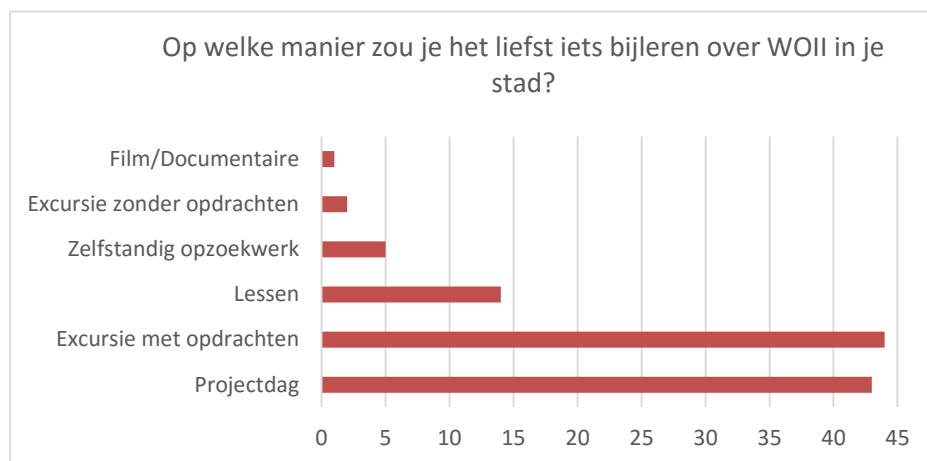
Vervolgens werd er in de enquête ingegaan op het eigenlijke onderwerp: de Tweede Wereldoorlog in Genk. Figuur 5 toont via welke kanalen de leerlingen al iets geleerd hebben over de Tweede Wereldoorlog in het algemeen. Het is logisch dat school hier het meest aangegeven werd, aangezien dit leerstof is in de derde graad. Ook de film was een veel gegeven antwoord, aangezien dit zich ook meer in de leefwereld van de jongeren situeert. Een film over de Tweede Wereldoorlog in Genk kunnen we helaas niet aanbieden, maar bij de ontwikkeling van ons pakket kunnen we wel andere visuele bronnen gebruiken. Daarnaast kunnen we eventueel ook minder populaire media gebruiken, waardoor de ogen van de leerlingen geopend kunnen worden en het empathisch vermogen zo ook gestimuleerd wordt. Een kanaal dat bijvoorbeeld minder aan bod kwam, was de oudere generatie.



Figuur 5

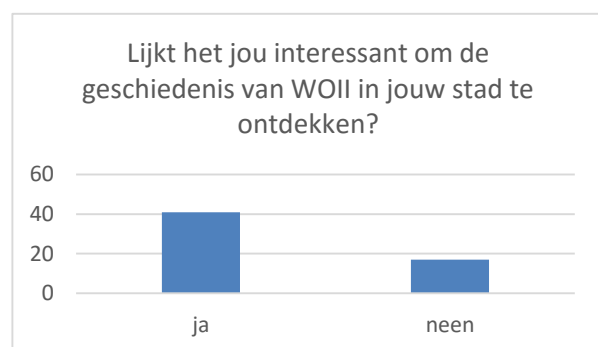
Op de vraag over welke verhalen zij al kenden van hun (over)grootouders, werd redelijk oppervlakkig of zelfs niet geantwoord. Meestal waren het verhalen over leefomstandigheden in de oorlog of van (over)grootouders die het leger dienden. Concrete verhalen werden niet echt aangebracht, waaruit we kunnen afleiden dat de meeste leerlingen mogelijk met vooroordelen kunnen kampen, omdat ze geen concrete verhalen kennen en waarschijnlijk die uit verschillende media als waarheid aanschouwen. De meeste leerlingen gaven immers aan dat ze de verhalen van de oudere generatie ook 70 à 80% waarheidsgetrouw vinden.

Het uiteindelijke doel van ons afstudeeronderzoek omtrent herinneringseducatie is om een educatief pakket te ontwikkelen over de Tweede Wereldoorlog in Genk. In de enquête werd er gevraagd naar de manieren waarop de leerlingen het liefst over deze geschiedenis in hun woonplaats willen leren (figuur 6). Hierbij konden de leerlingen maximum drie opties aanduiden. Een excursie met opdrachten en een projectdag zien de leerlingen het meest zitten. Deze keuze is voor ons geen verrassing, omdat de leerlingen niet elke dag achter de schoolbanken willen zitten. Via een projectdag of excursie wordt de traditie van een gewone lessenreeks over de Tweede Wereldoorlog doorbroken. Aangezien gewone lessen toch enkele keren aangegeven werden, kunnen deze ook in het pakket verwerkt worden. Een combinatie van alle middelen zou natuurlijk ideaal zijn om aan de wens van iedere leerling te voldoen.



Figuur 6

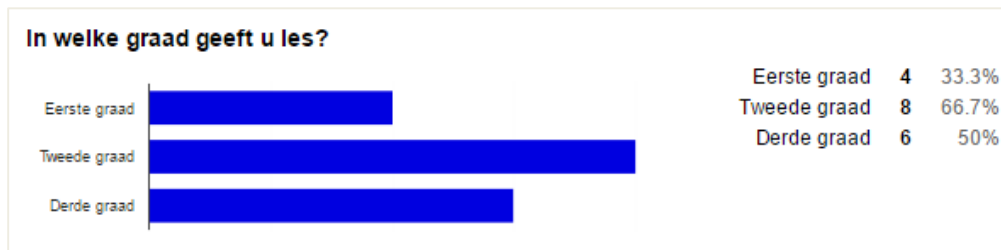
De laatste vraag van de enquête vroeg naar de interesse van de leerlingen om de geschiedenis van hun woonplaats werkelijk te ontdekken (figuur 7). De meeste leerlingen duiden 'ja' aan en gaven verschillende redenen hiervoor: om meer te weten te komen over hun woonplaats, over de leefomstandigheden tijdens die periode, etc. De meest interessante reden was om meer te leren over de geschiedenis in steden en dorpen in Vlaanderen, aangezien ze op school enkel leren over offensieven in het buitenland of in de Ardennen. Dit is voor ons een belangrijke reden om het educatief pakket te ontwikkelen: via plaatselijke gebeurtenissen menselijk leed collectief herinneren en zo het empathisch vermogen van de leerlingen stimuleren. Verder werden ook algemenere redenen gegeven: omdat geschiedenis interessant is of omdat de geschiedenis ons iets kan leren voor vandaag.



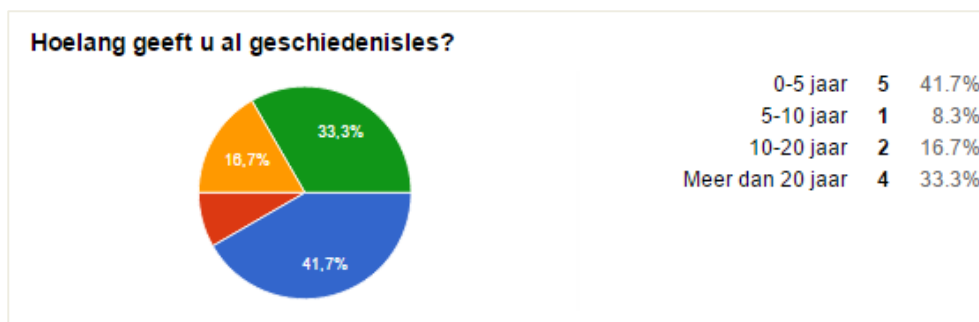
Figuur 7

## 7.2 Hoe kunnen geschiedenislessen de attitude van de leerlingen ten opzichte van de Tweede Wereldoorlog beïnvloeden?

In januari 2016 werd de enquête voor leerkrachten digitaal uitgestuurd naar mentoren, op facebookgroepen en kennissen die mogelijk leerkracht geschiedenis zijn. Er zijn twaalf reacties ontvangen, zowel van geschiedenisleerkrachten als leerkrachten met een ander vakgebied. Het eerste deel van de enquête bevroegt de basisinformatie van de leerkrachten: in welke graad ze lesgeven (figuur 1) en hoe lang ze al in het onderwijs staan (figuur 2).

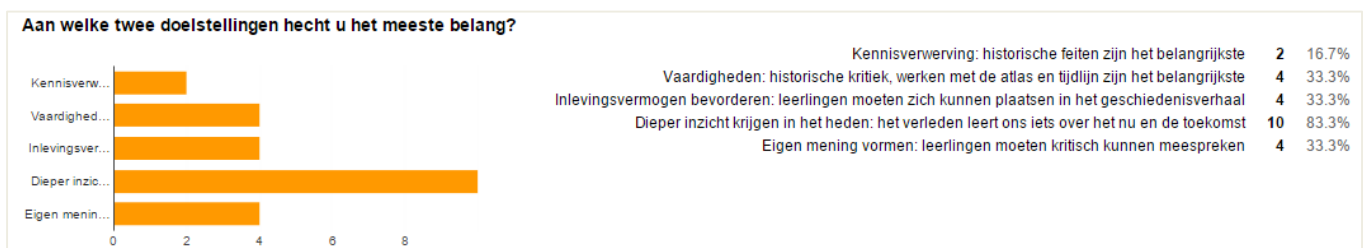


Figuur 1



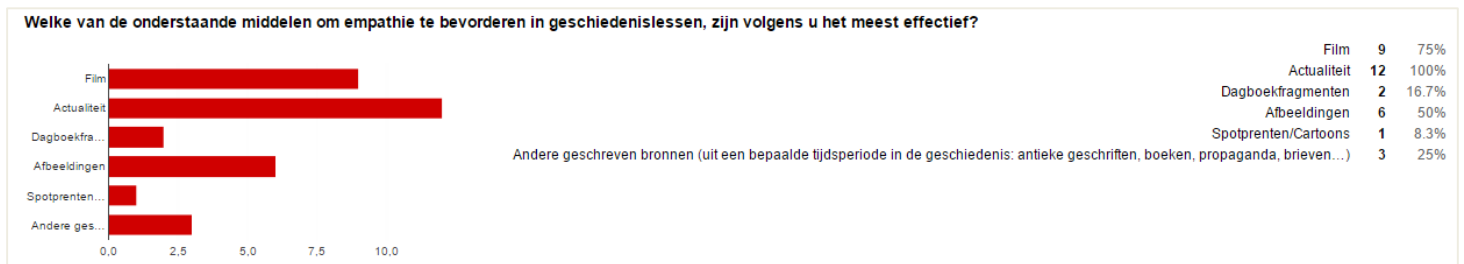
Figuur 2

In het tweede deel van de enquête wordt er ingegaan op het vak geschiedenis. Figuur 3 toont aan welke doelstellingen de leerkrachten het meest belang hechten. De belangrijkste doelstelling is, voor het merendeel van de leerkrachten, gericht op leerlingen een dieper inzicht te in het heden aan te leren via gebeurtenissen en heersende ideologieën uit het verleden. De andere vier opgegeven doelstellingen komen ongeveer evenveel aan bod: kennisverwerving, vaardigheden, inlevingsvermogen bevorderen en een eigen mening vormen. Alle leerkrachten die aan de enquête deelnemen, geven ook aan dat ze het altijd belangrijk vinden om empathie op te wekken in hun lessen en zo het inlevingsvermogen van de leerlingen willen stimuleren.



Figuur 3

Figuur 4 toont de middelen die de leerkrachten het meest effectief vinden om empathie in hun lessen te bevorderen. Actualiteit en film worden het meest aangegeven door de leerkrachten. Daarna volgen afbeeldingen en andere geschreven bronnen zoals antieke geschriften en propaganda. Dagboekfragmenten en spotprenten blijken minder populair te zijn in de lessen van de leerkrachten. Dit komt overeen met de interesse van de leerlingen, wat erop duidt dat de leerlingen minder in aanraking komen met de laatstgenoemde leermiddelen. Het is ook logisch dat actualiteit en film het meest voorkomen, omdat we inmiddels in de 21<sup>e</sup> eeuw leven en het vanuit de lerarenopleiding gestimuleerd wordt.

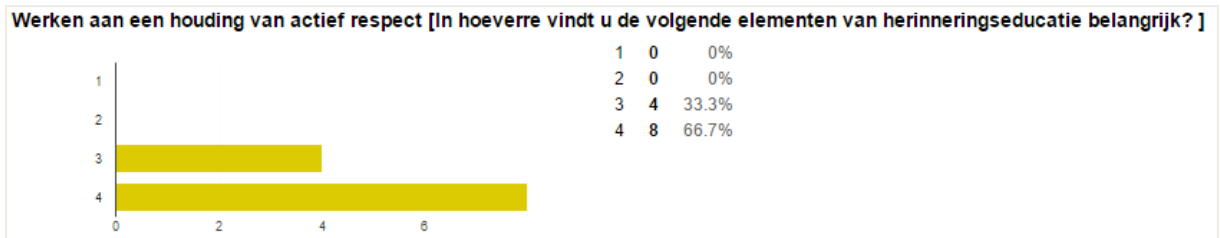


Figuur 4

In een open vraag werden de leerkrachten ook bevraagd naar de wijze waarop zij empathie bevorderen in hun geschiedenislessen. Hieruit blijkt dat er veel met (audio)visueel materiaal gewerkt wordt om de 'echtheid' van het menselijk leed in bepaalde periodes te tonen. Ook doen de leerkrachten ook wel een betwiste uitspraak om de leerlingen een opinie te laten vormen en met elkaar in discussie te laten gaan. Hierbij vinden de leerkrachten het wel belangrijk dat hun 'bekritiserende' middelen of hun kennis van zaken voldoende onderbouwd moet zijn. Ook de ervaringen van de leerlingen worden bevraagd: "Wat zou jij doen, moest jij in een bepaalde situatie zitten?". In de geschiedenislessen wordt er zeker al gewerkt aan empathie, maar toch kan het nog diepgaander verlopen. Dit willen wij echter bereiken met de ontwikkeling van het educatief pakket.

Vervolgens wordt er ingegaan op het eigenlijke onderwerp van het afstudeeronderzoek, namelijk herinneringseducatie. De leerkrachten vinden herinneringseducatie en de verbonden empathie vanzelfsprekend een meerwaarde voor de geschiedenislessen, omdat het verleden een les biedt voor de toekomst. Ook zorgt herinneringseducatie volgens de leerkrachten ervoor dat de geschiedenis gaat leven, waardoor er emoties kunnen opgewekt worden en het de leerlingen zal bijblijven. Eén leerkracht merkt wel op dat herinneringseducatie vaak in een te aparte context wordt bekeken en uit een normale context wordt gehaald. Het is de bedoeling dat het verleden ons iets leert, maar vaak wordt het verleden vandaag ook misbruikt of hebben we er juist niets van geleerd. Daarom moeten we er ook voor zorgen dat de brede context van de Tweede Wereldoorlog duidelijk is voor de leerlingen. Inhoudelijke expertise is namelijk ook belangrijk. Deze inhoudelijke expertise moet dus ingebed worden in een brede context, waarbij empathie centraal staat.

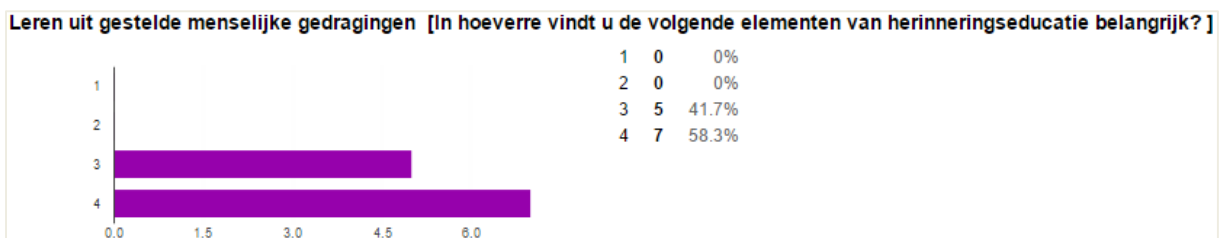
Verder wordt er in de enquête gevraagd naar de verschillende doelstellingen van herinneringseducatie. Op een schaal konden de leerkrachten aanduiden in welke mate ze een bepaalde doelstelling belangrijk vinden (figuur 5 t.e.m. 9). Hieruit kunnen we afleiden dat het grote deel van de leerkrachten zo goed als iedere doelstelling tot zeer belangrijk vinden. Enkel de doelstellingen 'collectieve herinnering aan leed' en 'koppeling aan het dagelijkse leven van leerlingen' vindt slechts een kleine groep minder belangrijk. Het is aan ons om de minder populaire doelstelling in de verf te zetten en zo een andere kijk op empathie in geschiedenislessen te geven.



*Figuur 5*



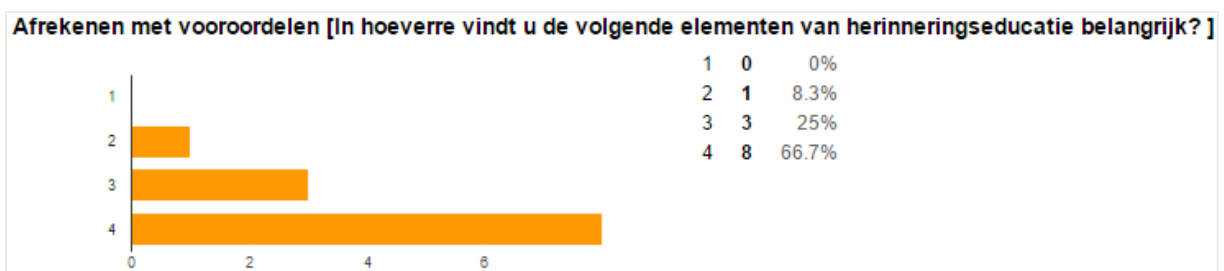
*Figuur 6*



*Figuur 7*

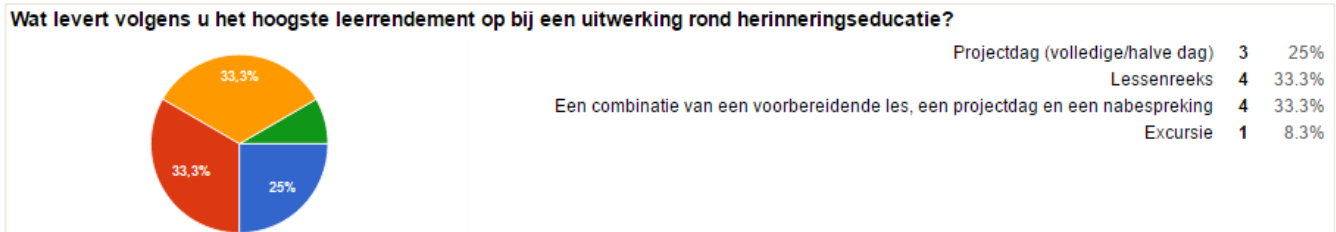


*Figuur 8*



*Figuur 9*

In het laatste deel van de enquête bevroegen we de leerkrachten over het uiteindelijk doel van het afstudeeronderzoek: een educatief pakket rond herinneringseducatie. Figuur 10 toont welke leermiddelen het hoogste leerrendement opleveren volgens de leerkrachten. Ten eerste een combinatie van een voorbereidende les, een projectdag en een nabespreking en ten tweede een gewone lessenreeks worden het meest geschikt geacht door de leerkrachten. Ook enkel een projectdag blijkt populair te zijn. Hiermee houden we uiteraard rekening bij het ontwikkelen van het educatief pakket. Negen van de twaalf leerkrachten heeft ook interesse in dit educatief pakket rond de Tweede Wereldoorlog. Zoals eerder vermeld komt dit overeen met de visie van de leerlingen, die ook een projectdag verkiezen, eventueel in combinatie met een kleine lessenreeks.



*Figuur 10*

### *Conclusie van beide enquêtes*

We kunnen concluderen dat er enkele overeenkomsten zijn tussen de visie van leerlingen en leerkrachten. Uit de enquêtes blijkt dat leerkrachten vanzelfsprekend het empathisch vermogen proberen te stimuleren tijdens hun lessen en dat het grootste deel van de leerlingen ook aangeeft dat zij zich goed kunnen inleven. Aangezien er ook een deel is dat zich minder goed kan inleven, betekent dit dat leerkrachten misschien nog niet voldoende inzetten op empathie. Natuurlijk is empathie ook subjectief: het is eigen aan de leerling of niet. Wanneer we de doelen bekijken die de leerkrachten als belangrijkste beschouwen, zijn de meningen verdeeld. Kennisverwerving werd het minst aangeduid en een les uit het verleden voor het heden wordt veruit als belangrijkste beschouwd. De andere doelen kwamen ongeveer evenveel aan bod.

Wanneer de leerkrachten het belang van de doelen rond herinneringseducatie moesten aangeven, werd meestal het hoogste cijfer aangeduid. Ze vinden alle doelstellingen van herinneringseducatie dus belangrijk, waardoor we bij de ontwikkeling van het educatief pakket er zeker rekening mee moeten houden dat alle doelen in de verf worden gezet. Ook bij de mogelijke organisatievormen van herinneringseducatie lopen de meningen van de leerkrachten en leerlingen grotendeels gelijk. Beide verkiezen de projectdag, daar de leerkrachten ook wel een gewone lessenreeks zien zitten. Mogelijke redenen hiervoor zijn dat leerlingen niet altijd achter de schoolbanken willen zitten en dat leerkrachten immers weten dat een excursie enorm tijdrovend kan zijn.

### **7.2.1 Welke toepassingen kent herinneringseducatie bij Ierse geschiedenisleerkrachten?**

In het kader van internationalisering is het mogelijk geweest om een extra dimensie aan dit afstudeeronderzoek toe te voegen. Via een reeks interviews is deze dimensie ingevuld door de visies van twee geschiedenisleerkrachten uit Ierland. Het is een interessante invalshoek, waardoor het mogelijk is om herinneringseducatie in Vlaanderen aan een objectieve blik te onderwerpen en tot nieuwe inzichten te komen. Een relevante opmerking hierbij is dat herinneringseducatie een



andere invulling en functie kent in Ierland dan bij ons. Om die reden wordt er vanuit de interviews ingezoomd op de toepassingen bij de Ierse leerkrachten.

De leerkrachten in kwestie zijn: Niall Oman, geschiedenisleerkracht voor vijf jaar en gids in Glasnevin Cemetery Dublin, en Robert Dunne, 21 jaar ervaring als geschiedenisleerkracht waarvan negen als directeur van een privéschool. Het Ierse schoolsysteem kent geen herinneringseducatie zoals die in Vlaanderen toegepast wordt. Er bestaat geen toetssteen en er worden nauwelijks vakoverschrijdende projecten gevoerd rond herinneringen aan oorlogen. Ierland is nu eenmaal een land met een bewogen verleden en diepe breuklijnen die pas recent tot stilstand gekomen zijn. Uit de interviews en andere gesprekken met Ierse leerkrachten valt op hoe men liever vergeet dan vergeeft. De wonden van de burgeroorlog, de Paasopstand uit 1916, 'the Troubles' in het noorden, etc.: iedere Ier heeft oorlog gekend. Enkel de generatie die nu op de schoolbanken zit, kent een periode van relatieve vrede. Is herinneringseducatie dan wel de beste manier om die wonden te helpen dichten als ze nog zo vers zijn?

Volgens beide leerkrachten kan dit wel, indien er voorzichtig wordt omgesprongen met de empathie en getuigenissen die mogelijk gebruikt kunnen worden. Robert Dunne stelt dat geschiedenis niet om collectief lijden hoort te draaien. Geschiedenis moet objectief zijn en lijden kleurt dit door haar menselijkheid. Het feit dat herinneringen empathie kunnen oproepen bij leerlingen maakt het gevaarlijker omdat leerlingen al een bepaald beeld van gebeurtenissen van thuis meegekregen hebben. Om een vorm van herinneringseducatie toe te laten in Ierse klaslokalen moeten er volgens beide leerkrachten voorwaarden aan te pas komen. Een eerste voorwaarde is dat de leerkracht een juiste balans kan vinden tussen getuigenissen van zowel het slachtoffer als de dader. Een tweede voorwaarde is dat er een gelijke aanwezigheid van de partijen in de klasgroep is. Een derde voorwaarde is dat er een duidelijk kader moet afgebakend worden, waarin de leerlingen werken. Als vierde en laatste voorwaarde moet er voldoende tijdspanne zijn om het project of een bepaalde werkvorm tot een goed einde te brengen.

Waar de eerste drie voorwaardes afhankelijk zijn van de professionaliteit van de leerkracht en zijn of haar toewijding tot het vak, ligt het grootste probleem volgens beide leerkrachten bij de vierde voorwaarde. Het Ierse curriculum rond geschiedenis in beide cycli biedt onvoldoende tijdspanne voor leerkrachten om een project over herinneringseducatie op poten te zetten. De reden hiervoor is dat leerlingen hun cycli met een staatsexamen eindigen dat de 'Leaving Certificate' genoemd wordt. Bij dit examen wordt er van hen verwacht dat ze 6000 jaar geschiedenis kunnen herwerken in drie essays, een bronnenessay en een project dat ze zelf gekozen hebben. Om hen hierop voldoende voor te bereiden, kunnen leerkrachten niet anders dan doorheen het schooljaar de opgelegde curricula te volgen.

Ruimte voor projecten zijn er pas bij het transitiejaar, tussen de juniorcyclus en de seniorcyclus, waarbij de curricula meer ruimte laten. Waarom worden hier dan geen projecten rond herinneringseducatie gevoerd? Omdat het emotionele gevaar van die gebeurtenissen voor velen nog te tastbaar is. We verwijzen u graag door naar het interview van Robert Dunne, waarin hij een sprekend voorbeeld geeft over Duitse studenten die het moeilijk hadden met te accepteren dat hun grootouders mogelijke nazi's zijn geweest. Ook in het interview met Niall Oman kan u een goed voorbeeld vinden rond een ex-loyalistische bommenlegger uit Noord-Ierland waarmee hij bevriend is geraakt.

Zijn er dan wel concrete toepassingen van herinneringseducatie in het Ierse schoolsysteem? Beseffende dat er maar twee interviews afgenomen zijn, is het belangrijk dat er geen algemene conclusies rond het Ierse schoolsysteem worden getrokken. Het antwoord op deze vraag is concreter toepasbaar op de school waar beide leerkrachten lesgeven. De leerkrachten boden de volgende toepassingen van herinneringseducatie aan uit hun eigen praktijk met de voor- en nadelen erbij. Hun focus ligt op het stimuleren van inlevingsvermogen bij leerlingen met als doel om hen beter voor te bereiden op burgerschap. Een doel dat ook in de toetssteen en in de leerplannen van Vlaanderen een belangrijke plek inneemt.

- Een gastspreker uitnodigen

Dit bevat het gevaar van een subjectieve weergave van de gebeurtenissen. Het verloop en het effect van een gastspreker hangt erg af van het voorbereidend werk dat de leerkracht uitvoert. Bij het opstellen van interviewvragen voor de gastspreker is er een goede begeleiding nodig. De leerlingen moeten bewust historische kritiek kunnen toepassen op de getuigenis van de gastspreker. Het voordeel van een gastspreker is dat interesse opgewekt kan worden voor geschiedenis. Leerlingen krijgen de kans om het verleden tastbaarder te maken.

- Een opstel vanuit een bepaald perspectief

Leerlingen kiezen een perspectief waarover ze een kort tekstfragment schrijven vanuit dat perspectief. Dit kan vanuit het standpunt van een historisch personage, een historische gebeurtenis of een bepaalde politieke/sociale partij zijn. Het doel van dit opstel is dat leerlingen oorzaken en gevolgen inzien en beweegredenen kunnen formuleren en verdedigen vanuit een visie die niet met die van hen overeenkomt.

- Verbeeldingsoefeningen

Leerlingen kunnen hierbij naar verhalen luisteren, videofragmenten bekijken en zelfs archiefbronnen analyseren waarbij ze zich de gebeurtenis voor ogen moeten kunnen halen en beschrijven. Dit kan mondeling of schriftelijk.

- Archief: bronnenwerk/verhalen

Leerlingen passen hier de historische kritiek toe op bronnen, getuigenissen en verhalen. Empathie is hier minder aan de orde.

## **8 Educatief pakket rond de Tweede Wereldoorlog in Genk**

Het educatief pakket bestaat uit een leerlingenbundel en een handleiding voor de leerkracht. Het pakket dat wij ontworpen hebben, is uitgewerkt rond de Tweede Wereldoorlog in Genk, met als centrale gebeurtenis het bombardement op 2 oktober 1944. De werkvormen die aangeboden worden, dienen als sjabloon voor herinneringseducatie. Er kan dus ook een andere lokale gebeurtenis of een groter gegeven, bijvoorbeeld de Holocaust, in de verf gezet worden. Hiervoor zullen er dus andere bronnen geraadpleegd moeten worden, o.a. bij een lokale erfgoedcel, archief of heemkundige kring.

Het educatief pakket vertrekt vanuit een rode draad: een verhaal van twee fictieve personages (Mieke en Jos), gebaseerd op een selectie van waargebeurde gebeurtenissen en getuigenissen. In de verschillende werkvormen worden elementen van het verhaal verder uitgediept. De leerinhoud staat niet centraal, maar wel de bevordering van de empathie bij de leerlingen. Om dit verhaal te creëren, hebben we getuigenissen van overlevenden gebruikt.<sup>52</sup> De leerkracht kan zelf kiezen hoe hij dit pakket wil organiseren. Wij verkiezen een projectdag, zodat er met de traditie van een lessenreeks gebroken wordt, wat ook aangenamer is voor de leerlingen. De bundel neemt ongeveer een halve dag in, maar kan uitgebreid worden met een stadswandeling. Het pakket kan ook als een lessenreeks beschouwd worden, zodat de leerkracht zelf zijn tempo kan bepalen.

De werkvormen die gebruikt worden, dienen dus als sjabloon en kunnen ook rond een ander onderwerp draaien. Het belangrijkste doel is dan ook om het inlevingsvermogen van leerlingen te stimuleren, wat wij via een lokale gebeurtenis uit het verleden hebben geprobeerd, zodat de omgeving herkenbaar is en de empathie mogelijk beter bevordert wordt. De werkvormen zijn zeer verschillend van aard. Zo wordt er aan het historisch referentiekader gewerkt d.m.v. kaartoefeningen en een tijdlijn. Daarnaast focussen de oefeningen op authentiek bronnenmateriaal, zodat er historische kritiek kan plaatsvinden. Dit bronnenmateriaal, dat zowel tekstfragmenten, afbeeldingen, audio als afbeeldingen bevat, zorgt ervoor dat de inleving diepgaander kan gebeuren. De leerlingen beleven zo een reconstructie van de gebeurtenis. Er zijn bij iedere oefening ook differentiatiemogelijkheden, zodat er wordt voldaan aan de behoefte van sterke en zwakke leerlingen. De doelgroep is de derde graad ASO.

Ook is er de mogelijkheid om vakoverschrijdend te werken. Zo is er een integratie van ICT, aangezien de leerlingen een QR-code moeten scannen en zo uitkomen op een Prezi-presentatie. Vanuit deze presentatie met allerlei bronnenmateriaal als aanwijzingen, kunnen de leerlingen de gebeurtenis reconstrueren als ware detectives. Daarnaast zijn er ook creatieve opdrachten voorzien, zodat er een transfer kan gemaakt worden naar taal- en/of kunstvakken. In iedere werkvorm vindt er ook veel interactie plaats, wat de belevenis diepgaander maakt.

---

<sup>52</sup> Zie bronvermelding in de handleiding voor de leerkracht (bijlagen)

## 9 **Besluit**

Hoe kunnen we herinneringseducatie koppelen aan het dagelijkse leven van leerlingen uit de derde graad secundair onderwijs in Genk met behulp van een educatief pakket? Om deze hoofdvraag te beantwoorden, hebben we op drie niveaus gewerkt: de oudere generatie, de jongeren en de leerkrachten. Als eerste hebben we de objectiviteit van getuigenissen uit de oudere generatie bekeken. We kunnen voornamelijk afleiden dat de oorlog nog steeds leeft onder deze generatie. De graad van objectiviteit is enorm verschillend, want dit is ook afhankelijk van persoon tot persoon. Sommige mensen zijn misschien meer emotioneel betrokken, waardoor hun empathisch vermogen ook verschillend is dan die van anderen.

De wonden van de oorlog zijn nog niet geheeld bij de oudere generatie en de mate van subjectiviteit kan vervolgens nog heel hoog liggen. Aangezien ons doel is om een educatief pakket te ontwikkelen voor jongeren uit de derde graad, is het belangrijk om te weten hoe het met hun inlevingsvermogen gesteld is: Welke verhalen kennen ze en zijn deze geloofwaardig? Waar ligt hun interesse voor de Tweede Wereldoorlog en hoe spelen leerkrachten hierop in om empathie te stimuleren? Uit ons onderzoek blijkt dat deze verhalen zo goed als onbestaande zijn, maar – moesten de leerlingen er wel kennen – ze wel geloofwaardig zijn. Aangezien er toch wat twijfel bestaat, is het aan ons om hen in het pakket kennis te laten maken met enkele getuigenissen en hen hierop historische kritiek te laten toepassen. Hun interesse in de lokale geschiedenis is daarentegen zeer hoog, maar het empathisch vermogen wordt nog onvoldoende door leerkrachten gestimuleerd. Daarom is het nodig om in het educatief pakket de belevenis, ter bevordering van empathie, centraal te laten staan. Hierbij moeten we wel beseffen dat een empathisch vermogen eigen is aan de persoon en niet altijd kan veranderen.

Herinneringseducatie kan dus het best gebeuren door met de traditionele schoolbanken te breken en een projectdag te organiseren, zoals de leerkrachten het ook het liefst hebben. Een belangrijke kanttekening hierbij is dat er ook nog keuzevrijheid moet zijn en mogelijkheid tot differentiatie. De werkvormen moeten interactief en creatief zijn, om aan de behoefte van de leerling te voldoen, maar de leerkrachten moeten ook hun doelen kunnen bereiken.

Kortom: Hoe kunnen we herinneringseducatie koppelen aan het dagelijkse leven van jongeren? Door de belevenis centraal te laten staan, bijvoorbeeld door een lokale gebeurtenis, zodat er herkenbaarheid is en er een eerste koppeling naar de leefwereld plaatsvindt. Deze herkenbaarheid zal vervolgens ervoor zorgen dat de empathie al bevorderd wordt. Om dit inlevingsvermogen nog meer te stimuleren, moeten er authentieke bronnen gebruikt worden. Deze bronnen moeten de leerlingen interesseren, waardoor er best op een interactieve en creatieve manier gewerkt wordt. De geschiedenis wordt zo tot leven gebracht, zodat de leerlingen het gevoel hebben dat ze door de ogen van een overlevende het dagelijks leven van het verleden kunnen meemaken.

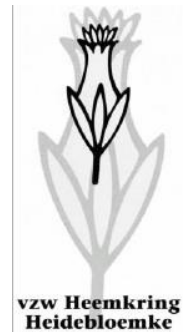
## 10 Bibliografie

### Boeken/bestanden:

- BANKIER D., *Nazi Europe and the final solution*, (Jerusalem: Guthman publishing, 2009).
- BCH, *Toetssteen herinneringseducatie: een handleiding voor kwalitatieve projecten rond herinneringseducatie*, (Vlaamse Overheid, 2015 herziene uitgave).
- BOGERS M., *Genk 60 jaar na de bevrijding 1944-2004: een oorlogsepos*, (Genk: Heemkundige kring 't Heidebloemke, 2004), plaatsingsnummer: PROVINCIALE BIBLIOTHEEK LIMBURG Limburg 938.1.
- BOURS G., *Limburg van mei 1940 tot september 1944*, (s.d., s.l.), plaatsingsnummer: PROVINCIALE BIBLIOTHEEK LIMBURG: Limburg 938.1.
- CAMMAERTS, A.P.M., *Tussen twee vuren: fronttijd en evacuatie van de oostelijke maasoever in Noord-en Midden Limburg september 1944-mei 1945*, (Assen: Van Gorcum, 1983), plaatsingsnummer: PROVINCIALE BIBLIOTHEEK LIMBURG: magazijn G 20249.
- DAVIES P., *Dangerous liaisons: collaboration and World War Two*, (London: Routledge, 2004).
- DE SCHIPPER C., *België 1940-1945: oorlog en bezetting*, (Mechelen: Grancher, 1998), plaatsingsnummer: PROVINCIALE BIBLIOTHEEK LIMBURG magazijn: H 24779.
- D'HOINE P., WILS K., e.a., *Lessen voor de 21e eeuw: zin en onzin van herinneringseducatie*, (Leuven: Universitaire Pers Leuven, 2013).
- GEUSSENS A., *Genk in de Tweede Wereldoorlog*, (Genk: Heemkundige Kring 't Heidebloemke, 1994), plaatsingsnummer: PROVINCIALE BIBLIOTHEEK LIMBURG: magazijn H 21684.
- GRANT R., *Atlas van conflicten: De Tweede Wereldoorlog in Europa*, (Leidschendam: Biblion uitgeverij, 2004).
- HABEX, J., e.a., *Ooggetuigen: Genk gebombardeerd 2 oktober 1944*, (Genk: Heemkundige Kring 't Heidebloemke, 2010), plaatsingsnummer: PROVINCIALE BIBLIOTHEEK LIMBURG: Limburg 938.1.
- HEEMKRING 'T HEIDEBLOEMKE, *Ooggetuigen: Genk gebombardeerd*, (Genk: Vzw Heemkring Heidebloemke, 2014).
- RASKIN E., *Gerard Romsée: een ongewone man, een ongewoon leven*, (s.l.: Hadewijch, s.d.).
- RUTTEN M., *Markante feiten: oorlog in Limburg*, (Tongeren: Rutten, 1995), plaatsingsnummer: PROVINCIALE BIBLIOTHEEK LIMBURG: magazijn H 22190.
- RUTTEN R., *Oorlog en zwijgen: kinderen van verzetsmensen vertellen*, (Berchem: EPO, 2011), plaatsingsnummer: PROVINCIALE BIBLIOTHEEK LIMBURG: magazijn H 28033.
- RUTTEN, R., *Van Genk tot Mauthausen: opmerkelijke verzet en collaboratie in Vlaanderen*, (Berchem: EPO, 2009), plaatsingsnummer: PROVINCIALE BIBLIOTHEEK LIMBURG: magazijn H30116.
- SLAVICEK L.S., *Milestones in modern world history: the treaty of Versailles*, (New York: Chelsea House Publishing, 2010),
- VANDEVENNE K., ALAERTS L., *Erfgoededucatie en herinneringseducatie: inhoudelijke bijdrage schrijfstimulus*. (word-document: 2014-2015).
- VELAERS J., *Leopold III: de koning, het land, de oorlog*, (Tielt: Lannoo, 2003).
- VERANNEMAN J.M., *Belgium in the Second World War*, (Barnsley: Pen and Sword publishing, 2014).

## Websites en online artikels

- ASHMAN J., "BBC-WW2 People's war: Belgian border 4.00am 1940", online artikel, BBC archieven: 25 april 2005, ID: A3942885 (<http://www.bbc.co.uk/history/ww2peopleswar/stories/85/a3942885.shtml>).
- RAAD VAN EUROPA, *Heritage Education*, (pdf: 2006), Zie URL: ([http://www.coe.int/T/E/Cultural\\_Co-operation/Heritage/](http://www.coe.int/T/E/Cultural_Co-operation/Heritage/)).
- X, "Belgium Word War Two-timeline", website: 2015 (<http://www.secondworldwarhistory.com/belgium-ww2-events-timeline.asp>).

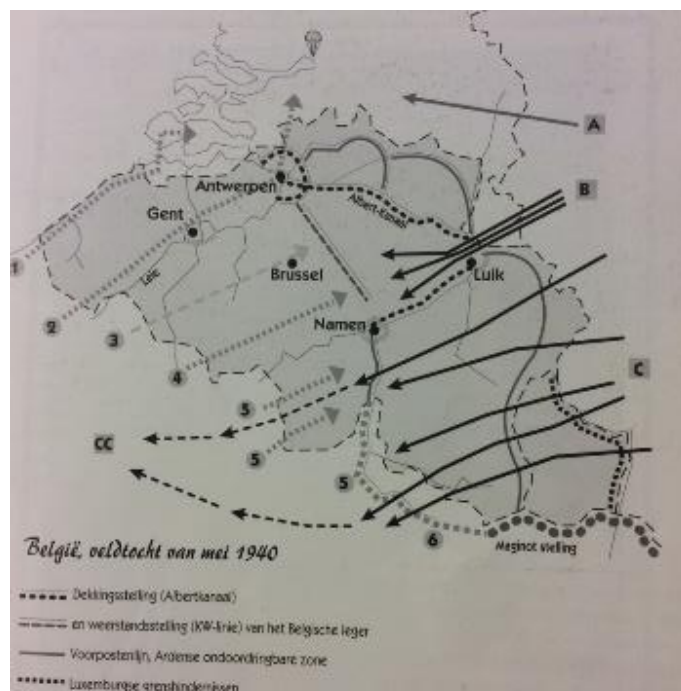


PROVINCIALE  
BIBLIOTHEEK  
LIMBURG

## 11 Bijlagen

### Bijlage 1:

Afbeelding: operatie Fall Gelb in mei 1940, De Duitse inval van België.<sup>53</sup>



<sup>53</sup> C. DE SCHIPPER, *België 1940-1945: oorlog en bezetting*, Grancher, Mechelen, 1998, (plaatsnummer PROVINCIALE BIBLIOTHEEK LIMBURG magazijn: H 24779), pp.39

## Bijlage 2: interviewverslag Machtildis "Till" Jaeken

*KORTE BIOGRAFIE:* Anna Machtildes Jaeken, geboren op 10 oktober 1929 te Neerglabbeek, oudste van 7 kinderen uit een boerengezin. Haar vader werkte enkele dagen per week op de regionale afdeling van de Boerenbond in Bree, zijn hoofdberoep was landbouwer. Ze was 10 jaar toen de oorlog uitbrak. Na de oorlog is haar tak van de familie uit het dorp weggetrokken naar Antwerpen omdat ze als 'zwarten' werden bestempeld. Till is niet veel later teruggekeerd naar het dorp Tongerlo (bij Opitter) om te trouwen. Ze woont vandaag in Bree. Haar broertje Pieter, voluit Peter, is na ettelijke jaren ook teruggekeerd uit Antwerpen en woont ook in Bree.

### **Hoe oud was u toen de Tweede Wereldoorlog uitbrak?**

Ik was 10 jaar oud.

### **Wat was uw eerste aanraking met de Duitse bezetter?**

Toen ze het dorp binnenkwamen met grote kanonnen en de eerste vliegtuigen in de lucht, hadden we een heel raar gevoel. Ze vlogen tamelijk laag.

### **Was het thuis merkbaar dat er oorlog ging komen?**

Dat voelde je, het hing precies in de lucht dat er iets ging gebeuren. In de namiddag kwamen de eerste bataljons soldaten uit Opitter. Je hoorde dat ze, alsof het één stap was, allemaal in dezelfde maat liepen. (De geïnterviewde maakt een \*bom-bom-bom\*-geluid) Dat was prachtig om te horen en te zien. Het heeft echt een indruk op mij nagelaten. Ik zie ze nog altijd op de weg afkomen, maar waar ze naartoe gingen, weet ik niet. Daarna kwamen ze met kar en paard en toen we 's morgens opstonden, liepen al onze koeien en beesten buiten en stonden de stallen vol met paarden. Die moesten eten krijgen en verzorgd worden. De huifkarren stonden overal in het dorp en bij ons in de 'shop'<sup>54</sup> hadden de Duitsers hun keuken gemaakt. De Duitsers liepen zo overal door het dorp, maar wij kwamen niet buiten.

### **Wat voor indruk had jij als 10-jarig meisje van die Duitsers?**

Ja, het waren gewoon mensen. Er zeiden toen veel mensen tegen ons dat we niet naar de Duitsers mochten kijken want dan schoten ze (de Duitsers) ons dood.

### **Waar kwamen die waarschuwingen dan vandaan?**

Het was oorlog hé. Je hoorde dat wel vaker in het dorp van vroeger. Als ze over de Eerste Wereldoorlog bezig waren, toen de Duitsers binnengevallen waren en ze daar die mensen vermoord hadden en dergelijke. Die waarschuwingen kwamen echt uit de Eerste Wereldoorlog.

### **Hebben uw ouders ooit openhartig verteld over de Eerste Wereldoorlog?**

Wie was er van ons bij de Eerste Wereldoorlog? De broers van mijn vader. Daar werd wel wat verteld over de IJzer en de armoede en koude uit de loopgraven. Ik ben ervan overtuigd dat ze daarom zo bang waren. Het was de tweede oorlog voor onze moeder thuis. Zij wist alles nog en daarom waren ze toch allemaal wel bang want de Duitsers bleven de vijand. En na een tijdje begon

---

<sup>54</sup> Een shop is Neerglabbeeks dialect voor het overdekte plekje op de boerderij, waar de werktuigen en de bakoven staan.

dat heimelijk in het dorp, overal eigenlijk. Elkaar neerschieten, betichten en dergelijke. Dat deden ze allemaal, de Duitsers en het verzet.

### **Was er iets merkbaar in het dorp van het verzet?**

Ze werden allemaal opgestoot door iemand uit Engeland: Jan Moedwil. 's Nachts om 12u00 zond hij uit, maar daar mochten we niet naar luisteren. Allemaal heel in het geheim en stil op de slaapkamer, want niemand mocht het weten. Hij begon dan de mensen op te juttten om de Duitsers kapot te schieten. Dat was feitelijk een deugniet. Hij vond het fijn om mensen, ook al waren die goed of slecht, op te juttten en zelf aan de andere kant van het water te zitten. Daar werd heimelijk veel naar geluisterd. Ik mocht daar soms zelf eens naar luisteren, want ik was nieuwsgierig. Maar als iemand te weten kwam dat je daarnaar luisterde, dan werden de Duitsers kwaad. Dat was ook normaal, ze kregen mensen zo ver om kabels te gaan doorknippen en mensen in de rug te schieten en zo is die haat bij ons gekomen. Als er zo een idioot een Duitser doodschoot, kwam er een andere die 20 burgers gevangennam. Als kind drong dat bij ons niet echt door. Je hoorde dat enkel zeggen \*zucht\*.

### **Welke gebeurtenissen uit de oorlog zijn u het beste bijgebleven?**

Tijdens de oorlog: armoede en stelen. De aardappelen werden van het veld gestolen, het graan werd met de aren afgedaan nog voor het rijp was. En alle dagen had je mensen aan de deur staan die bedelden voor een stuk brood of wat anders. Zowel burgers als boeren van aan de putten (koolmijnen) deden dat. Deze mensen waren in armoede, er was geen werk voor die mensen meer. Er waren zelfs mensen die begonnen te bidden, of vrouwen die deden alsof ze zwanger waren door een kussen onder hun kleed te duwen. Allemaal voor wat brood, water of wat anders.

Het verzet is pas begonnen een paar jaar in de oorlog. De witten en de zwarten, dat was eigenlijk nog ellendiger dan de eigenlijke oorlog. Het vijandschap daartussen was zo groot. Die deden ook niets anders dan elkaar doodschieten. Je moest echt schrik hebben van elkaar, de Duitsers trokken zich daar niks van aan. Dat was onder het eigen volk. Als er iemand op u de pik had, profiteerden ze daarvan. Dorpspolitiek is iets verschrikkelijk. Vooral na de oorlog: de witten pakten mensen op en die hebben allemaal vastgezet. Ook jongens die met de Duitsers tegen de communisten gingen vechten. Van bij ons waren het twee broers, eentje is gesneuveld ergens en de andere is teruggekomen. Van Opoeteren en Bree waren er ook enkele zwarten. In Maaseik van de Kruisheren (een middelbare school) is een volledig studiejaar gaan meevechten in Rusland. Ze hadden die mannen allemaal zo gek gemaakt om te gaan vechten en daar zijn er echt veel niet meer van teruggekomen. De anderen die wel terugkwamen hebben heel lang vastgezet. En nu mag je vrij naar Rusland gaan!

### **Hoe kijkt u terug op de Tweede Wereldoorlog en de nasleep ervan?**

De tijd na de oorlog was slechter dan de oorlog zelf. Het vijandschap van mensen vast te zetten... Dat is mijn familie ook overkomen. Mijn vader heeft een jaar na de oorlog vast gezeten door de witten. Een van moeder haar broers hebben ze doodgeschoten toen hij op weg was naar zijn werk met de fiets en vier anderen hebben vastgezet. Neeroeteren, Opoeteren en Molenbeersel waren het slechtst aan toe door die dorpspolitiek. Ze zeggen dat je bij de twee groepen goede en slechte mensen hebt, maar het zijn de slechte die het verbrodden.



Dan had je daar de Russen ook nog bij. Die zijn drie keer bij ons geweest. De eerste keer was op een zondag, toen ze de horloges van de jongens en bompa en drie fietsen hebben afgepakt. Iets later, ergens op het einde van de oorlog, zaten de dronken Russen met hun vieren in een café (het Smisje of toen het Fiéte) tegenover ons huis. Zij kwamen naar ons toe en vielen bij ons binnen, ze moesten onze vader hebben. Ze hadden een mitraillette bij, wapens en handgranaten. Gelukkig zat vader in het veld en moesten wij hem gaan roepen. Wij waren nog maar kleine kinderen en wilden dat niet doen. Ze waren maar aan het roepen en ondertussen aan het stelen. Toen stonden de Engelsen al met hun tanken onderaan de weg. De Duitsers waren al weg. Een van die Russen schoot door het plafond en toen dachten de Engelsen dat er nog Duitsers bij ons zaten. Zij waren heel opgekleed: rugzak, geweer, kogels en ze sprongen bij ons door de vensters naar binnen. De kanonnen van die tanks richtten ze allemaal op onze boerderij. Uiteindelijk hadden ze vier Russen gevangengenomen en zetten hen voor de gevel, waar nu de waterbak staat. De Engelsen wilden die Russen doodschieten. Wij waren allemaal aan het brullen en tieren en onze moeder riep maar: "Niet schieten, niet kapotschieten!".

Daar was een jongen van bij 'de Meéster aan de wëg<sup>55</sup>: hij zat al op de grote school. Hij kon al wat Engels, is naar ons toe gelopen en vertaalde aan de Engelsen wat onze moeder zei. De Engelsen hebben toen niet geschoten, ze hebben ze wel meegenomen. Die Russen zijn twee weken later nog teruggekomen, wij waren allemaal gaan lopen. Ze kwamen ons bedanken dat we ze niet hadden laten schieten. Maak dat maar mee, als onze vader thuis was geweest die eerste keer, hadden ze hem zeker doodgeschoten. Dat was op bevel van een dochter van dat café, een slecht mens. Ze heeft ervoor gezorgd dat haar vader en broer in de kampen zijn terecht gekomen. De broer is teruggekomen. Ze is gestorven, maar niemand geeft er om, want ze weten nog altijd niet waar ze begraven ligt. Ze was nog maar een jong meisje, maar er waren nog jonge meisjes die maar 3 jaar ouder waren dan mij, die met alle soldaten aanpaptten. In As bij Hotel Mardiga hebben ze nog een café gehad met een rood lampje. Toen was dat zo: dat was bij ons de oorlog.

De Duitse soldaten die in Gruitrode lagen, waren allemaal mannen van in de veertig jaar en ze klopten daar de wacht. Er waren twee mensen die elke week bij ons met hetzelfde stukje krantenpapier zes eieren kwamen halen, ons Piet en Lei zaten toen nog op het schommelpaard en die soldaten hadden een stuk worst voor hen bij. Dat waren geen slechte mensen, maar die van de Wehrmacht waren braaf. Ze hadden de vorige oorlog nog meegemaakt en moesten bruggen etc. bewaken. Ik weet nog dat ze met de fiets kwamen voor zes eieren. De SS waren de 'lelijke'! Die oudere mensen heb ik altijd onthouden. Bij de aftocht van de oorlog, stond alles waardevol in huifkarren. De Duitsers namen echt alles mee met wielen om hun rommel mee te dragen. Zelfs de karretjes van de kinderen en weeral de stallen vol paarden.

Toen hadden we toch compassie met de Duitsers, ze hadden allemaal kapotte voeten en ze moesten zich ook wassen. Er waren heel veel soldaten bij die aan het wenen waren omdat ze niet wisten wat ze in Duitsland gingen terugvinden. Daar was ook alles kapot. Het waren mensen die tegen hun wil moesten vechten. De gewone burger had geen keuze. Die waren totaal afgemat, je wist niet waar ze vandaan kwamen of hoeveel kilometers ze gelopen hadden. Dat kon verschrikkelijk ver zijn, echte ellende hadden ze. Ik zag dat verschil met de Engelsen, die zo binnenkwamen (steekt armen triomfantelijk in de lucht) en de Duitsers vertrokken met de kop tussen de schouders (laat armen hangen), terwijl de Engelsen zongen en wovon. De Engelsen

---

<sup>55</sup> Hiermee wordt de directeur van het basisschooltje in het dorp bedoeld. Hij woonde bij de weg naar Opitter, waar al zijn opvolgers ook woonden tot de jaren '80. De jongen in kwestie was één van zijn zonen.

hebben even in Neerglabbeek gelegen. Ik weet nog dat ik naar school ging en ze bij ons op de schuur gelegen hadden. Ik was 15 en ik ging even kijken en ze hadden hun geweer en hampelen kogels in de hoek van de schuur liggen. Van de Duitsers waren we bang, want dat was de vijand en als je daar iets tegen zei, werkte je zozegd met hen mee. De Engelsen waren ook wel een maf volk, hoor. Van hen mocht alles.

**Als je de Duitsers aan het begin van de oorlog vergelijkt met de Engelsen op het einde van de oorlog, wat was het grootste verschil?**

De Engelsen waren de vijand niet, daar mochten we alles van. De Duitsers hadden een dikke nek, nu nog steeds (lacht). Ik zal het nooit vergeten dat er Duitsers bij ons op de boerderij lagen bij de terugtocht. Een Duitse soldaat, die zich aan het wassen was bij de drinkbak van de koeien, kom ik tegen en hij pakt mij vast en kust mij. "Ich habe auch zo eine Tochter", zei hij tegen mij. Dat vergeet ik nooit meer. Daar kreeg ik het koud van, ik was toen 15 jaar en die man weende verschrikkelijk. Ik dacht toen maar: Goed dat ons moeder dat niet gezien had. Dat vergeet ik nooit meer. Ik zie dat nog zo voor mijn ogen, die man.

De Engelsen waren zeker zo slecht als de Duitsers: hoe meer jonge meisjes naar die mannen toeliepen, hoe gekker die soldaten werden. Dat was het tegenovergestelde van de Duitsers. Als de Duitsers gewonnen hadden, dan zou je je verschrikken van hoeveel honderden en duizenden mensen met de Duitsers meewerkten.

**Lijkt het u nuttig om leerlingen op school les te geven over de Tweede Wereldoorlog? Waarom (wel/niet)?**

Er is te veel in gebeurd, met de mensen in Duitsland en met de Joden. Er zijn ook een hoop onschuldigen opgepakt en doodgebleven. Nuttig is het nooit, er is naderhand meer kwaad en vijandschap volgens mij. Uw generatie verstaat dat niet. In de familie van mijn man hebben ze met vier vastgezeten na de oorlog. Dat was hun schuld niet.

**Welke boodschap heeft u voor de jeugd en de generaties die op u volgen?**

Moei je nergens mee en heb geen grote mond. Je mag geen partij kiezen! Absoluut geen partij kiezen zoals toen, dat was afschuwelijk.

Wat de Duitsers toen gedaan hebben, is zeker niet goed te praten. Dat is hetzelfde als wat ze daar nu in het Oosten aan het doen zijn. Het is altijd oorlog om iets in bezit te hebben, het draait nooit om de mensen. Bij de Duitsers was dat het geld van de Joden en nu is dat die olie. Het draait altijd om hebzucht. Je kan niet begrijpen dat Hitler, 1 man, zo een groot land tot zich kon trekken. Hij was keihard en had geen compassie. Het was onder of boven. Als je nu kijkt naar die filmpjes over hoe hij sprak tegen de mensen en dat al die handen omhooggingen, dat is toch bangmakerij.

**Welke lessen zijn er volgens u uit de Tweede Wereldoorlog te trekken?**

Dat ligt eraan wat je zelf hebt meegemaakt. Wij als kind vonden dat interessant om naar die afgeschoten vliegtuigen te gaan kijken. Wij gingen dan stukjes piloot zoeken. Daar deinsde je niet voor terug: "Ah hier ligt nog wat". Er zijn ook 3 bommen gevallen, wij gingen te voet kijken naar wat daar allemaal lag. Dat drong niet tot ons door dat het zo erg was. We stonden ook 's nachts op als die vele vliegers kwamen en dan kregen we wel schrik, want je hoorde die aankomen. Als

we dan buitenstonden, was de kant waar Duitsland lag helemaal verlicht, van de bommen. En als je je oor op de grond legde, hoorde je de dreun van Duitsland uit.

### **Heeft u ook iets opgemerkt van het bombardement van Genk in 1944?**

Neen, dat was per ongeluk dacht ik. Zo hebben ze het kamp van Leopoldsburg ook gebombardeerd. Dat waren de Engelsen, toen zijn we nog in de loopgraven gekropen in het dorp. Ik was toen mijn broertje binnen vergeten (begint te lachen). In Mortsel hebben ze ook fout gegooid op een school, ik weet niet hoeveel doden! Daarna breekt het los in de rest van het dorp.

### **Heeft u uw belevenis van de oorlog ooit aan uw kinderen of kleinkinderen vertelt? Hoe reageerden zij hierop?**

Mijn kleinzoon zal daar wel achter vragen maar mijn kleindochter niet. Bij mijn zoon vroeger wou dat er niet in. Dat wou ik nog zeggen, mijn man heeft hem die hele witten en zwarten politiek van tijdens de oorlog eens uitgelegd. Op het einde vroeg Jos: "Wie van die twee was de slechte?" Dat wou daar niet in, hij kon zich dat niet voorstellen. Dat is die politiek weer, dat zit ook op die scholen nu! De witten hebben de boeken geschreven, niet de zwarten. Ik zou onpartijdig blijven, beiden goedpraten of helemaal niet. Mijn vader zat tijdens de oorlog op het bureau van de boerenbond in Bree, dat toen ook van de Duitsers was. Iemand die bij hem op het bureau zat, is hem na de oorlog komen halen om hem in Gruitrode in de gevangenis te steken. "Thieu kom maar mee, ge moet maar heel even daar zijn en dan komen we terug". Na een jaar is hij teruggekomen. Dat was na de oorlog! Door de witten! Daar is een proces van gekomen met een rechter maar ze konden hem niks maken. Pa had niks gedaan. Dat zit er nu nog in he! Dat stopt pas als mijn generatie helemaal voorbij is. Dan is de haat van de oorlog weg. Als wij allemaal gestorven zijn, is die zever pas gedaan. Dorpspolitiek is nog erger dan oorlog. Je kan niet anders dan één partij kiezen, dus stel het maar uit want je moet uiteindelijk toch kiezen.

### **Is het volgens u dan nog nuttig om erover te vertellen?**

Je mag dat weten, maar je zal nooit begrijpen wat er toen allemaal gebeurd is: doodschieten, stelen enzovoort. Ik weet nog dat in Rotem een bos vol zat met witten om Duitsers te vermoorden en mijn nonkel zat daarbij. Hij is daar toen vertrokken omdat de witten als beesten tekeergingen. Je mocht de Duitsers nog niet aanspreken of je was een collaborateur. Dat kan je je niet voorstellen. Ik heb veel meegemaakt, maar dat was toen normaal. Je kan je dat niet inbeelden wat dat precies is: oorlog. Na de oorlog was het nog erger dan tijdens de oorlog hoor. Er was geen vertrouwen meer. Je moest oppassen wat je zei of je had de strop om.

### [Bijlage 3: interviewverslag Josée Gielen.](#)

KORTE BIOGRAFIE: Josée Gielen, geboren op 24 december 1931, was 9 jaar oud bij de start van de Tweede Wereldoorlog. Ze is de oudste dochter uit een molenaarsgezin van 6 kinderen. Haar vader was al voor de uitbraak van de oorlog, burgemeester van Kortesseem en kende een vooraanstaande positie. Haar ouderlijk huis bevond zich in het hart van het dorp wat toen op een strategisch kruispunt naar Hasselt en Wallonië lag.

### **Hoe oud was u toen de Tweede Wereldoorlog uitbrak?**

Toen de oorlog uitbrak, was ik 9 jaar. Ik ben de oudste van een gezin van 6 kinderen. Mijn vader was molenaar van beroep en was ook burgemeester van Kortesseem van 1938 tot ongeveer 1960. Ik weet nog goed dat de oorlog uitbrak omdat mijn vader verwittigd werd dat de Duitsers een inval hadden gedaan. Een tijdje daarna, kwamen de Belgische troepen bij ons op de vlucht door het dorp. De mensen begonnen weg te trekken, te vluchten omdat ze bang waren. Niemand wist wat er gebeuren kon met de Duitsers. Toen heeft ons papa gezegd tegen mama dat hij niet wou dat we in het dorp bleven, omdat er gevochten kon worden en hij wou het risico niet nemen. Kortesseem was een druk middelpunt tussen Tongeren en Hasselt, iedereen kwam hierlangs. Mijn zus was in april pasgeboren en met haar op de arm zijn wij gaan vluchten. Ik weet niet meer waar precies, ergens op een grote boerderij, konden wij in de schuur slapen. Mijn nonkel, die niet getrouwd was en woonde bij ons thuis woonde, had een grote wagen aan de paarden gespannen en daarop hadden we matrassen en de kindervagen gelegd. Ja, wij wisten niet voor hoelang we wegbleven. Ik weet nog dat we 's avonds op die boerderij cacao kregen. Dat was het begin dus.

Mijn papa moest in het dorp blijven. Als burgemeester moest hij thuisblijven. We zijn een tijdje op die boerderij gebleven. Ik weet wel dat mama en ik te voet terug naar het dorp gegaan zijn want er waren geen bussen, enkel trammen maar die reden niet meer. We kwamen heel veel mensen tegen die op de vlucht waren, wij kenden die niet. Er kwamen toen jagers: Duitse vliegtuigen die heel kort over ons heen vlogen. Ik had dan altijd maar buikpijn van de schrik. Die controleerden of dat het leger erbij was en dan schoten ze op die mensen.

Als ze overvlogen, moesten wij in de gracht gaan liggen of ergens tussen de struiken. Papa zei tegen mama dat ze eten moest meebrengen als ze zou komen. De ramen waren met hout dicht gemaakt, je wist niet wat er ging komen. Een tijdje voor de oorlog uitbrak, hadden wij varkens geslacht. Papa ging met de varkens op prijskamp in Brussel, de slechtere varkens werden opgegeten. Ik weet nog dat we thuiskwamen en dat papa zei dat als we naar huis gingen dat we niet in groep moesten wandelen, omdat als er kolonnes soldaten rondliepen we negen kansen op tien beschoten werden. Toen wij thuis aankwamen en papa nog op het gemeentehuis zat, ging mama de kelder in omdat ze wat vlees wou gaan halen om mee te nemen. Toen hadden de Belgische soldaten op de vlucht bij ons ingebroken en ze hadden de hele kelder bovengehaald, alles opgegeten en het stond nog allemaal op de keukentafel. Die hadden feest gevierd!

### **Wat was uw eerste aanraking met de Duitse bezetter?**

De vliegtuigen die overkwamen en de mensen die wegtrokken. Het dorp was bijna leeg. Ik weet dat de Duitsers in Tongeren zaten en dat ze met kanonnen schoten en een huis bij ons op het kruispunt geraakt hebben. Daar woonde de vroedvrouw en zij lag boven in bed, net bevallen. Ze hebben haar met haar baby levend teruggevonden in de kelder van het huis, nog altijd in bed. Het huis was helemaal kapot, maar zij hadden niks.

### **Welke gebeurtenissen uit de oorlog zijn u het beste bijgebleven?**

Dat we naar school gingen en dat de Duitsers op doortocht naar Frankrijk door het dorp kwamen. Ons papa als burgemeester moest verblijf regelen voor die soldaten. Dan kwam er een Duitse voorpost naar hem toe en papa moest dan slaappleatsen voor die groepen soldaten vinden. Dat waren er altijd heel veel, ze hadden wel een veldkeuken en alles bij, maar ze moesten dan bij de mensen in het dorp slapen. Wij hadden ook constant soldaten bij ons in huis, in de kamers waar

niemand sliep. Daar heeft hij na de oorlog veel problemen mee gehad, maar hij had geen keuze. Als er dan iets misging bijvoorbeeld, vooral in de kleine dorpjes rond Kortesseem, waar veel volk van de Witte Brigade zat, die schoten weleens op de Duitsers en terug.

De Duitse overste, meneer Lufler, een hoge militair die woonde in Hasselt in het huis van de gouverneur, kwam naar papa en zei dan hoeveel jonge mannen ze moesten hebben om in Duitsland te gaan werken en papa moest dat regelen. Wij hadden thuis een nachtwachter, maar dat was iemand die bij de brigade zat, die de hele dag rondreed op zijn fiets en hij moest dan van papa naar Tongeren of naar Hasselt en ging dan tegen de mannen zeggen dat ze moesten vluchten. Papa wist wanneer de Duitsers op controle kwamen en hij stuurde die man dan uit. Op het einde van de oorlog zat er veel volk bij de brigade om te plunderen of zich interessant te maken en zij vielen de mensen lastig. Vaak waren het vreemden die je niet kent. Witten van Wellen zijn bij de bevrijding mijn papa thuis komen halen. Hij was al 3 dagen weg en wij wisten niet waar hij zat. Toen kwam er een man thuis en hij zei tegen mama dat hij papa gezien had met een hoop ander volk, die in de kelder van het gemeentehuis van Bilzen zat opgesloten. Hij is nog is terug gaan kijken en hij heeft toen gezien dat ze in hun ondergoed in de beek moesten gaan staan en met een emmer water uit de beek moesten scheppen. Zo wilden ze bekentenissen krijgen, echte deugnieten.

Papa zei dat tegen mama toen hij terugkwam, dat de mensen, die hij het meeste geholpen had tijdens de oorlog, degene waren die hem hebben aangehouden. Ze konden hem niks ten laste leggen! De oorzaak dat ze hem toch hebben opgepakt was, dat papa heel goed bevriend was met een minister. Zijn ouders woonden in het kasteel van Kortesseem en waren al jaren heel goed bevriend met mijn ouders. Ze kwamen regelmatig, Gerard Romsee<sup>56</sup> heette de minister, en hij had tegen papa gezegd dat als hij problemen had met de Duitsers hij hem dat moest zeggen, want hij had macht in Brussel. Als Duitsers dan jongens aanhielden, ging papa 's avonds naar Romsee om ze vrij te krijgen. Naderhand zijn we te weten gekomen dat de Witte in het bos vaak geprobeerd hebben om papa dood te schieten. Romsee hebben ze na de oorlog levenslang gegeven. Voor ons was hij goed, want ik weet dat de kapelaan van Kortesseem en papa in Hasselt op zijn proces zijn gaan getuigen. Hij heeft toch 25 jaar vastgezeten, als het niet meer is.

Ik weet ook nog heel goed dat de Duitsers, als wij naar schoolgingen, marcheerden op het plein en dan zongen ze liedjes. Wij kenden al die liedjes na een tijdje, op de Duitse tv zingen ze die liedjes nog. Heimatliedjes noemen ze het (lacht heel luid).

De overste, een dikke man met een varkenspens, kwam ofwel met zo een 'sitcar'<sup>57</sup> of met zijn chauffeur bij ons onder de poort doorgereden. Mama moest dan altijd een klontje suiker hebben, want die kreeg dan altijd buikpijn van de stress en zenuwen. Ze kwamen altijd onverwacht, wat vervelend was voor ons. Slachten van varkens moesten we dan 's nachts doen en het direct opruimen want dat mocht door de dag niet.

Wij leden geen honger tijdens de oorlog, wij waren molenaars en bakten ons eigen brood en hadden varkens en fruitbomen in de tuin. Niemand anders had dat, we bakten dan weleens vlaai

---

<sup>56</sup> Gerard Romsee was een secretaris-generaal onder Duits gezag. Hij had gekende sympathieën voor de bezetter, waardoor hij na de oorlog veroordeeld werd voor collaboratie.

<sup>57</sup> Een sitcar is dialect voor een houten kar dat je achter je kan trekken. Het kan vergeleken worden met een karretje in pretparken, waarin kinderen of rugzakken gezet worden. Tijdens de oorlog werden er melkkruiken en andere voorwerpen ingestoken, indien ze naar de burens gingen. De Duitsers staken daar alles in wat ze konden vinden.

of mik en papa had een koe gekocht waar we kaas en boter van maakten. Die koe heeft de oorlog zelfs overleefd. Onze knecht had vijf zonen en die gingen bij mij op school. 's Middags kwamen ze bij ons middag eten, mama gaf die altijd brood en dergelijke mee. Als ik mijn eten niet op kreeg dan gaf ik dat altijd aan Paul, een van de jongens.

Bij de bevrijding, ons oud huis had een gang in de kelder tot aan de kerk in het dorp. Dat was nog van uit de tijd van de Franse Revolutie. Daar hebben ze Engelse piloten in verstoppt, die waren afgeschoten tussen Wimmertingen en Kortesseem. De Witte hebben die piloten bij ons thuis, ik weet niet hoelang, in de kelder gestoken. Drie of vier mensen uit de buurt luisterden altijd naar Jan Moedwil. Ik moest eens van mama een papiertje daar gaan afgeven en ik hoorde tok-tok-tok op die radio, want ze spraken allemaal in code. Ik heb toen tegen papa gezegd dat de mensen in de kelder naar de radio luisterden en ik mocht daar toen nooit niks meer over zeggen van papa.

Aan het einde van de oorlog luisterden ze er thuis ook wat meer naar en dan zei papa dat het nog een jaar ging duren, toen ze over de landing bezig waren. Je merkte ook aan de Duitsers dat ze allemaal wegtrrokken. Er zijn veel mensen bij ons blijven logeren, papa kon heel goed Duits omdat hij tijdens de Eerste Wereldoorlog vier jaar in een kamp gezeten heeft. Veel van die soldaten wilden ook niet gaan vechten, maar die durfden niet te weigeren want dan werden ze doodgeschoten en het is dikwijls gebeurd dat ze deserteerden (valt stil). Papa zei dan tegen de burenen naar het einde toe dat ze samen een loopgraaf gingen graven in de tuin. Wij hadden geen kelder en wij woonden langs de kantonsweg. De dag dat ik mijn communie gedaan heb, hebben ze dat afgemaakt. Ze hadden alles met de schop gegraven en daar kruiken met water en oude zetels erin gestoken. In Hasselt gingen ze bombarderen, want ik zat daar op internaat tijdens de oorlog. Wij zaten daar meer in de kelder dan in de klas en toen zei papa dat ik terug in het dorp naar school moest gaan omdat het te gevaarlijk was. De Engelsen lagen daar op de Duitsers te schieten. Dat was niet veilig. Bij ons in het dorp was er ook een alarm, dat een luid loeiend geluid gaf. Jaak, mijn broertje, was daar zo bang van, dat hij heel dicht tegen mama aan kroop. Dat was een verschrikkelijk geluid.

We zijn eens een dag en een nacht in de loopgraaf gaan zitten, de vliegtuigen bleven maar overkomen. 's Nachts zagen we in de velden tussen Hasselt en Kortesseem grote lampen van de Duitsers. We hoorden een zoomgeluid van de vliegtuigen, maar je zag ze niet en dan zochten de Duitsers met die lampen de hemel af en schoten ze daarop. Als we de sirene van de statie in Hasselt al hoorde, vlogen we al direct de loopgraaf in. De dokter woonde achter ons en zat bij ons in de loopgraaf met zijn dochters. Hij had zijn koffertje bij en handdoeken en dergelijke. We moesten dan die handdoeken nat maken en voor onze mond houden als de bommen vielen. Ik heb dit als kind meegemaakt, maar het was toch anders voor mijn ouders. We hoorden de tanks wel als de Duitsers naar Tongeren en de Ardennen trokken en dan werden er bommen gegooid. Alles was kapot bij ons thuis en de witten zaten maar tegen de Duitsers op de weg te vechten. Papa moest als burgemeester altijd in het huis blijven en mama was altijd heel ongerust. Als kind waren we nieuwsgierig en dan gingen we, als we boven mochten komen, aan het raam kijken en zagen we overal dode Duitsers liggen. Die werden in een gat gegooid op het kerkhof. Ik zie ze nog liggen toen ze hen terug opgehaald werden na de oorlog, met de laarzen over elkaar en de helm nog op. Ze hebben hen allemaal herbegraven in Lommel.

### **Hoe kijkt u terug op de Tweede Wereldoorlog en de nasleep ervan?**

Dat heeft geen zin gehad. Zoveel leed, wij hebben het pas na de oorlog moeilijk gehad. Mensen zeiden dat papa bij de VNV was, hij was Vlaamsgezind, maar geen zwarte. Tijdens de eerste verkiezing na de oorlog, ik was toen 13 jaar, mocht ik mee posters gaan plakken. De dochters van de witten trokken onze stemposters af en dan trokken wij die van hen terug af en riepen ze kazakdragers tegen ons (Lacht heel luid). Papa is dus opnieuw als burgermeester opgekomen en op de dag van de verkiezing moest iedereen op de jongensschool gaan stemmen en kwamen mensen zeggen dat hij het goed gedaan had. Zo is hij herkozen geraakt. Papa was geen oorlogsburgemeester, hij was al verkozen in '38, dus is niet door de Duitsers aangesteld. 25 jaar is hij burgemeester geweest tot hij ziek geworden was.

### **Lijkt het u nuttig om leerlingen op school les te geven over de Tweede Wereldoorlog? Waarom (wel/niet)?**

Dat is zeker nuttig, waarom niet?! Er is te veel gebeurd in de oorlog en erna, waarom zou dat nog verzwegen moeten worden? Iedereen vertelt altijd maar het slechte, maar het goede moet ook gezegd worden. Mensen die zich opgeofferd hebben, bijvoorbeeld wat papa allemaal gedaan heeft en dan zo behandeld werd door de witten na de oorlog. Ze vielen overal binnen, ook bij mensen die niks gedaan hebben. Waarom moet dat verzwegen worden? Jaren na de oorlog spreek/sprak ik nog altijd niet met mensen uit Kortesseem die bij die witten hoorden. We hebben dat thuis meegemaakt allemaal hoe die mensen ons behandelden. Ik weet de man die onze papa is komen halen, enkele jaren terug gestorven is als 98-jarige. Hij kwam binnen met de mitraillette bij ons thuis en mijn mama was hoogzwanger. Als ik dan las wat hij in de krant allemaal aan het vertellen was: nee, nee dat was geen brave mens hoor.

### **Welke boodschap heeft u voor de jeugd en de generaties die op u volgen?**

Er waren toen veel domme mensen die zich lieten meeslepen. Maar als je kijkt naar die vluchtelingen nu, ik heb daar compassie mee. Ik heb dat toen ook gedaan in de oorlog, maar dat was het eigenlijk niet als je ziet wat die mensen nu moeten doen. Van dorp naar dorp is anders dan van land naar land. Denk eens na als je in hun plaats was, wat die meemaken met hun heel gezin. Er zullen wel profiteurs bijzitten, maar dat was vroeger ook. Het is verschrikkelijk, maar ik kan er uiteindelijk ook niet over oordelen. Ik zeg gewoon dat je moet nadenken over die dingen. Ik heb ervaren wat een oorlog, de ene tegen de andere, meebrengt. Ik ben na de oorlog op internaat in Luik gegaan en daar zaten twee meisjes, van wie de vader en witten was en doodgeschoten is door de Duitsers. Als wij samen op de tram naar Luik zaten, gingen zij in een ander compartiment zitten. Ik heb eentje van hen nog eens gezien op het kerkhof in Kortesseem. Ze draaide nog altijd haar rug naar mij, want ze gaf mijn papa daar de schuld van.

### **Heeft u uw belevenis van de oorlog ooit aan uw kinderen of kleinkinderen verteld? Hoe reageerden zij hierop?**

Dat kan, maar ik weet dat niet meer. Vera vroeg daar wel naar als het verkiezingen waren, maar ik denk het niet. Ik vind het wel goed dat ik het nu heb kunnen vertellen.

*Deze vraag werd ook gesteld aan Vera (Elines mama). Zij zegt dat oma altijd zei dat ze daar niks meer van wist. Bomma Kortesseem (Elines overgrootmoeder) wou het er nooit over hebben. Zij zei altijd dat het verleden met rust gelaten moest worden.*

## Bijlage 4: enquête leerlingen

Beste deelnemer,

Wij zijn Lotte Engelen en Eline Vanreyten en zitten in ons laatste jaar Lerarenopleiding secundair onderwijs aan de UC Leuven-Limburg (Campus Heverlee). Voor onze bachelorproef werken wij rond 'herinneringseducatie'. Hiervoor hebben wij echter jouw mening nodig. De enquête bevat 13 vragen en neemt ongeveer 10 minuten in beslag.

Wij bedanken je alvast voor uw deelname.

### **Informatie over de leerling. Dit zijn open vragen.**

1. Op welke school zit je?
2. Hoeveel jaar ben je?
3. Wat is je geslacht?
4. In welke graad zit je?
5. In welke richting zit je?

### **Over de geschiedenislessen.**

6. Vind je geschiedenis een leuk vak? Geef een cijfer van 1 tot 4. (1 = helemaal niet leuk, 4 = heel leuk)
7. In welke mate kan jij je inleven in de onderwerpen van de les geschiedenis? 'Inleving' betekent dat je je kan verplaatsen in situaties of personen in de geschiedenis. Geef een cijfer van 1 tot 4. (1 = ik kan me helemaal niet inleven, 4 = ik kan me heel goed inleven).
8. Door welke onderstaande middelen kan jij je het beste inleven in de les geschiedenis? *Duid maximum 3 opties aan.*
  - Actualiteit
  - Film
  - Audio
  - Dagboekfragmenten
  - Afbeeldingen
  - Andere:.....

### **Over de Tweede Wereldoorlog.**

9. Via welke kanalen heb je al iets over de Tweede Wereldoorlog geleerd? *Meerdere opties zijn mogelijk.*
  - School
  - Film
  - Documentaire(s)
  - Boeken/tijdschriften/stripverhalen
  - Oudere generatie (grootouders, ouders, ooms en tantes...) *Indien niet van toepassing, ga naar vraag 12.*
10. Welke verhalen heb je gehoord van de oudere generatie? *Dit is een open vraag.*



11. In welke mate zijn die verhalen waarheidsgetrouw? De betrouwbaarheid wordt beoordeeld door verschillende elementen: of de persoon ooggetuige was, of het verhaal door iemand anders werd overgeleverd aan die persoon, waar of wanneer die overlevering plaatsvond, etc. Geef een cijfer van 1 tot 4. (1 = ik geloof de verhalen niet helemaal, 4 = de verhalen zijn 100% waar).

12. Op welke manier zou jij het liefst iets willen bijleren over de Tweede Wereldoorlog in jouw gemeente/stad? *Meerdere opties zijn mogelijk.*

- Projectdag: een volledige of een halve lesdag besteden aan de Tweede Wereldoorlog op een actieve manier.
- Excursie met opdrachten (museum, tentoonstelling...)
- Verschillende geschiedenislessen over de Tweede Wereldoorlog
- Zelfstandig opzoekwerk
- Andere: .....

13. Lijkt het jou interessant om de geschiedenis van jouw gemeente/stad tijdens de Tweede Wereldoorlog te ontdekken?

- Ja
- Neen

Zo ja, waarom?.....  
.....

## Bijlage 5: enquête leerkrachten

Beste

Wij zijn Lotte Engelen en Eline Vanreyten en zitten in ons laatste jaar Lerarenopleiding secundair onderwijs aan de UC Leuven-Limburg (Campus Heverlee). Voor onze bachelorproef werken wij rond 'herinneringseducatie'. Herinneringseducatie kunnen we omschrijven als het werken aan een houding van actief respect in de huidige maatschappij vanuit de collectieve herinnering aan menselijk leed dat veroorzaakt is door menselijke gedragingen als oorlog, intolerantie of uitbuiting en dat niet vergeten mag worden.

Ons doel is om een educatief pakket uit te werken rond de Tweede Wereldoorlog in Genk, dat ook als sjabloon gebruikt kan worden voor andere gemeenten. Hiervoor hebben wij echter uw mening nodig. De enquête bevat 10 vragen en zal ongeveer 10 minuten in beslag nemen.

Wij danken u alvast voor uw deelname.

### **Informatie over u als geschiedenisleerkracht.**

- 1) In welke graad geeft u les? Meerdere opties zijn mogelijk.
  - a. 1<sup>e</sup> graad
  - b. 2<sup>e</sup> graad
  - c. 3<sup>e</sup> graad
  
- 2) Hoelang geeft u al geschiedenisles?
  - a. 0-5 jaar
  - b. 5-10 jaar
  - c. 10-20 jaar
  - d. Meer dan 20 jaar

### **Over de geschiedenislessen algemeen.**

- 3) Aan welke twee doelstellingen hecht u het meeste belang? *U kan maximum twee opties aanduiden.*
  - a. Kennisverwerving: historische feiten zijn het belangrijkste
  - b. Vaardigheden: historische kritiek, werken met de atlas en tijdlijn zijn het belangrijkste
  - c. Inlevingsvermogen bevorderen: leerlingen moeten zich kunnen plaatsen in het geschiedenisverhaal
  - d. Dieper inzicht krijgen in het heden: het verleden leert ons iets over het nu en de toekomst
  - e. Eigen mening vormen: leerlingen moeten kritisch kunnen meespreken
  
- 4) Vindt u de opwekking van empathie bij uw lessen geschiedenis belangrijk?
  - a. Ja
  - b. Neen
  - c. Niet altijd

- 5) Welke van de onderstaande middelen om empathie te bevorderen in geschiedenislessen, zijn volgens u het meest effectief? *U kan drie opties aanduiden.*
- Film
  - Actualiteit
  - Dagboekfragmenten
  - Afbeeldingen
  - Andere geschreven bronnen (uit een bepaalde tijdsperiode in de geschiedenis: antieke geschriften, boeken, propaganda, brieven...)
  - Spotprenten
- 6) Hoe wekt u zelf empathie op in uw geschiedenislessen? *Dit is een open vraag.*

### **Over herinneringseducatie.**

- 7) Vindt u herinneringseducatie en empathie een meerwaarde voor geschiedenislessen? *Waarom wel/niet? Dit is een open vraag.*
- 8) In hoeverre vindt u de volgende elementen van herinneringseducatie belangrijk? (*1 = niet belangrijk, 4 = zeer belangrijk*)
- Werken aan een houding van actief respect
  - Collectieve herinnering aan menselijk leed
  - Leren uit gestelde menselijke gedragingen
  - Koppeling aan het dagelijks leven van de leerlingen
  - Afrekenen met vooroordelen
- 9) Wat levert volgens u het hoogste leerrendement op bij een uitwerking rond herinneringseducatie? *Slechts één optie mogelijk.*
- Projectdag (volledige lesdag/halve lesdag)
  - Lessenreeks
  - Een combinatie van een voorbereidende les, een projectdag en een nabespreking
  - Excursie(s)
- 10) Heeft u mogelijk interesse in een educatief pakket rond de Tweede Wereldoorlog? *Slechts één optie mogelijk.*
- Ja
  - Neen

Indien u interesse heeft om ons educatief pakket te ontvangen en/of te beoordelen, kan u hier uw e-mailadres achterlaten.

<http://goo.gl/forms/uJq4Y41tw6>

[https://docs.google.com/forms/d/1nthYH9cC7BsyZHq7FMtP2Byf5qQdRCNtmZIJ5z4odY/viewform?usp=send\\_form](https://docs.google.com/forms/d/1nthYH9cC7BsyZHq7FMtP2Byf5qQdRCNtmZIJ5z4odY/viewform?usp=send_form)

## Bijlage 6: Interview met Robert Dunne

Op 18/04/2016 nam Eline Vanreyten een interview af met Robert Dunne, directeur van de private meisjesschool Loreto Abbey Dalkey te Ierland. Hij is ook gastspreker aan verschillende universiteiten rond het curriculum van geschiedenis.

### **Bij wijze van een introductie, hoe lang bent u al actief als leerkracht geschiedenis in Ierland? In welke cycli van het secundair onderwijs geeft u les?**

Ik ben al 21 jaar leerkracht geschiedenis, waarvan 9 jaren als directeur. Ik geef ook lezingen rond het geven van geschiedenis en ik begeleid nieuwe leerkrachten.

### **Welke doelen houdt u in gedachten bij het maken van uw lessen? Welke leermiddelen gebruikt u daar doorgaans bij?**

De doelen zijn zeer sterk gebonden aan de syllabus. Het Ierse onderwijssysteem is erg voorschrijvend en geeft weinig vrijheid. Ik geef les in een periode van geleidelijke verandering. In de syllabus is er een beetje meer vrijheid voor leerkrachten door recentere veranderingen. Voor het invoeren van deze syllabus was er geen sprake van, want de syllabus schrijft voor wat je moet doen en je doelen zijn daaraan gelinkt. Doelen rond de gedragingen van leerlingen zaten daar ook aan vast, meer bepaald de doelen rond begrijpen, attitudes en de grote vragen, zoals: "Waarom geschiedenis studeren?", en leerlingen voorbereiden op burgerschap. Deze doelen zijn er altijd geweest en ze pasten perfect in de keuze van mijn tweede vak: godsdienst. Je hebt dus een breder educatief doel, namelijk dat de syllabus kennis goed behandelt, maar ook dat de leerkracht de leerlingen motiveert om historische zaken te ontdekken en mogelijk ook hen toe te laten om verbanden te leggen tussen het verleden en het dagelijkse leven.

### **Maakt dit geschiedenis een meer sociaal vak?**

In het verleden lag het zwaartepunt van de geschiedenislessen op de politieke geschiedenis van Ierland. De geschiedenis die aangeboden werd, was ook vaak beperkt tot Ierland of Europa in vergelijking tot de huidige geschiedenislessen. Studenten leren over Afrikaanse geschiedenis, over Amerika, wereldgeschiedenis door verschillende lenzen en dus niet enkel meer over het politieke domein. Er is religieuze, culturele, administratieve/politieke<sup>58</sup>, sociale geschiedenis. De leerlijn is iets breder geworden dan in het verleden.

### **Dus geschiedenisleerkrachten krijgen meer en meer vrijheid?**

Een beetje, het is nog altijd heel voorschrijvend in de syllabus maar er zijn keuzes aan toegevoegd. De kans is klein dat je lokale geschiedenis kan opnemen, maar misschien kan dit wel in het transitiejaar (tussen de junior- en seniorcyclus), waar helemaal geen syllabus is en een grote keuzevrijheid. Hopelijk zal men voor de juniorcyclus mensen kunnen motiveren om lesboeken te ontwerpen die meer keuzevrijheid bieden. Op dit moment zijn de onderwerpen allemaal nog erg definitief vastgelegd in de syllabus. Er is dus wel wat keuze, maar iedereen studeert hetzelfde in het algemeen.

---

<sup>58</sup> In Ierland kunnen leerlingen les krijgen over de vorming van parlementen. Dit wordt in Ierland als administratieve geschiedenis omschreven en is niet louter politieke geschiedenis. Het omvat ook de geschiedenis van bepaalde literaire stromingen en hun invloeden erop.

### **Is het dan de school die beslist welke tak van geschiedenis er gegeven wordt?**

Normaal gezien wel, maar het kan ook afhangen van de interesse van de leerkracht. Mogelijk heeft de leerkracht een voorkeur voor een bepaald project, maar het is zeer zelden dat de leerlingen beslissen welke tak er gegeven wordt.

### **Hoe zou u het nut van geschiedenis beschrijven voor de huidige generatie schoolgaande leerlingen?**

Dat is niet veranderd. Het is verplicht in Ierland om geschiedenis tijdens de eerste drie jaren van hun opleiding te studeren. Het is optioneel in de seniorcyclus en studenten die het toch opnemen, doen dat in hun 'leaving certificate'. Deze 'leaving certificate' is een grote test waarvan de uitslag vaak bepaalt aan welke universiteit ze kunnen studeren. Er is een gigantische uitval van studenten zodra het vak optioneel is, dus het vak heeft een slechte reputatie onder de studenten. Ze zien het namelijk als een moeilijk vak omdat er veel leerinhoud is om te verwerken, maar ze vinden het wel boeiend. Vaardigheden voor geschiedenis zijn in het algemeen schrijfvaardigheden (essays), die vaak moeilijk zijn voor de meeste studenten. Daarom kiezen ze liever voor een ander vak.

### **Het is me opgevallen tijdens de observaties dat essays erg populair zijn bij Ierse scholen.**

Essays komen vooral voor in de seniorcyclus. Deze studenten komen met een 'leaving certificate' van geschiedenis, waardoor ze de vaardigheden beheersen die hen erg goed voorbereiden voor het derde niveau. Ze zouden in staat moeten zijn om een goede stelling te beargumenteren, goed te kunnen schrijven en op literair vlak sterk te staan. De vraag is echter of het ook hun interesse prikkelt. Een van de vaardigheden is een onderzoeksonderwerp in de geschiedenis dat vrij open is: ze zijn vrij om een onderwerp te kiezen uit de geschiedenis. Het is een soort van minithesis met een strakke onderzoeksbasis, waarmee ze twintig procent van hun totale punt kunnen halen. Dat onderzoek wordt voorbereid tijdens het schooljaar in het vijfde of zesde jaar en uiteindelijk ingediend bij de staatsexaminators, die het ook extern verbeteren. Binnen dat onderzoek moeten de leerlingen gebruik maken van primaire en secundaire bronnen en eventueel moeten ze ook een interview afnemen, etc. Ze moeten tonen dat ze de vaardigheden van historici hebben en het is daarbij een ideale kans om leerlingen te motiveren om iets te kiezen wat ze echt willen doen en zo hun interesses binnen geschiedenis erbij te betrekken.

### **Hoe gebruikt u empathie in uw eigen lessen?**

Er zijn enorm veel werkvormen om dat te doen. Een voorbeeld is een schriftelijke vorm, waarbij de leerlingen hun inlevingsvermogen gestimuleerd wordt doordat ze een kort stukje schrijven vanuit het perspectief van een andere persoon. Ik heb al eens enkele werkvormen in de klas uitgeprobeerd om leerlingen te motiveren om een bepaald incident te bekijken. Bijvoorbeeld: Je staat in het 'General Post Office' in Dublin in 1916, wanneer de Britten het postkantoor beginnen te bombarderen. Dan moeten de leerlingen een woord bedenken om hun gevoelens te omschrijven en niemand wordt toegelaten om hetzelfde gevoel te gebruiken. Het resultaat is dat leerlingen die scène beleven en automatisch ook die gevoelens krijgen, waardoor het incident voor hen tot leven komt. Dit kan met verschillende onderwerpen gedaan worden. Nog een geschreven vorm is dat leerlingen zichzelf in een politieke partij situeren en vanuit dat perspectief iets schrijven. Dit wordt gedaan versus een leerling uit een andere partij in dezelfde klas. Vervolgens kan er een historisch debat volgen: Wat zijn de gelijkenissen? Wat zijn de verschillen? Wat leren ze rond het historische

proces? Deze werkvorm leert leerlingen omgaan met vooroordelen in de geschiedenis, doordat de geschiedenis vanuit verschillende perspectieven wordt bekeken. Als je jezelf in dat moment kan plaatsen en kan achterhalen waarom mensen bepaalde beslissingen maken, kan je de oorzaken en gevolgen van bepaalde beslissingen beter inzien.

### **Geloof u dat empathie ook een negatieve, gevaarlijkere kant heeft?**

Ik denk dat het meer draait rond mensen te laten begrijpen dat historische personages ook maar mensen waren. Dit is geen echte empathie. Er is een menselijkheid in alle geschiedenis en dat herhaalt zich vaak. Daarom is onze menselijke ingesteldheid vaak hetzelfde van tijd tot tijd. Als ze proberen om in andermans schoenen te staan en elkaars motivaties voor bepaalde beslissingen begrijpen, dan kunnen we ook minder kritisch voor die beslissingen zijn.

Ik denk dat je een balans nodig hebt, maar dat hoort bij het leerproces. Het grootste probleem is het gebrek aan empathie in de huidige generatie. De leerlingen communiceren tegenwoordig via hun gsm en sociale media, waardoor ze reacties 'in het echte leven' moeilijk kunnen inschatten. Het is gemakkelijker om via mobiele communicatie onbeschaafd te zijn dan in het echte leven. Er is een gebrek aan die emotionele visualisatie waarbij je eens in andermans schoenen kan staan.

**In België (2008), werd er in samenwerking met het ministerie van onderwijs een comité opgericht die een toetssteen ontwikkeld hebben rond de toepassing van herinneringseducatie in lessen. Zij definiëren herinneringseducatie als volgt: "Herinneringseducatie is werken aan een houding van actief respect in de huidige maatschappij vanuit de collectieve herinnering aan menselijk leed dat veroorzaakt is door menselijke gedragingen zoals oorlog, intolerantie of uitbuiting en dat niet vergeten mag worden." Hoe staat u ten opzichte van deze definitie?**

Het is een redelijke complete definitie, waarin het Europese perspectief er voor mij uitspringt. Waarom zouden we bijvoorbeeld dingen zoals de Holocaust studeren? Hier in Ierland doen we dat om de beroemde zin 'Lest they forget' op te volgen. Deze generatie was er niet tijdens de Holocaust of tijdens de Wereldoorlogen, dus zij kennen het lijden niet dat oorlog veroorzaakt bij families en individuen. Ze studeren enkel een soort van collectief lijden. Het is belangrijk dat ze leren begrijpen dat geschiedenis daar niet om draait. Ik denk dat, zelfs in Ierland, onze politiek nu nog steeds beïnvloed wordt door de gevolgen van onze oorlogen. Bij ons bekijken we bij de burgeroorlog van 1920-1922 nog steeds naar de kanten die mensen uit die tijd gekozen hebben. Het is verschrikkelijk moeilijk om met de bittere gevoelens om te gaan, wanneer het gaat over families die elkaar uitmoordden. Het was een veel gruwelijkere oorlog en het heeft ongeveer 95 jaar geduurd vooraleer die gevoelens begonnen te verdwijnen.

Nu is het belangrijk bij het studeren van Ierse geschiedenis dat we de context begrijpen. Niet het perspectief van de bezettende macht, maar dat we toegeven dat er nood aan herziening is. Het is nodig om te beseffen dat er veel doorgegeven folk-herinneringen zijn, waarop we ons baseren. Gebeurtenissen zijn niet noodzakelijk verlopen zoals ze herinnerd worden door vooroordelen en overdrijvingen. Soms moeten we terugkeren naar de naakte feiten van wat er is gebeurd. Objectiviteit is belangrijk om te begrijpen waarom sommige gegeven feiten niet zo objectief zijn als ze lijken en om vervolgens te realiseren dat in veel gevallen, vooral in de Europese context, vreselijke gruweldaden begaan zijn.

Het voordeel van herinneringseducatie is om proberen vast te leggen dat er een generatie is, waarbij zulke dingen niet meer gebeuren. Ik ben ervan overtuigd dat je er ook zo over kan denken, als je bijvoorbeeld terugkijkt naar de geschiedenis van België in verband met Congo en Leopold en je realiseert dat het een algemeen zwart hoofdstuk uit jullie geschiedenis is. In Ierland zijn we erg betrokken met dat hoofdstuk omdat we een troepenmacht, die deel uitmaakten van de VN-veiligheidstroepen, in Congo hadden die is vermoord. We hebben ook mensen zoals Roger Caseman, een groot figuur uit de 1916 Paasopstand en geëxecuteerd door de Britten, die Leopolds daden in Congo ontmaskerd heeft.

Het is fascinerend als je kijkt naar alles wat er gebeurd is in de Europese geschiedenis in termen van nationale bewustwording. Veel zaken zijn verdrongen tenzij ze glorieus waren. Dat is de waarheid hier, in België, Frankrijk, etc. Het is allemaal gelijkaardig. Je vraagt je dan af waar de link is, als je naar het huidige Europa en de wereld kijkt met de huidige moeilijkheden rond xenofobie en religie. Maar je moet de juiste vraag stellen wanneer je terugkijkt in de geschiedenis: Europese grootmachten onderwerpen anderen, ze hebben aan niemand dan zichzelf te danken wat de huidige situatie betreft. Ieder land dat een groot rijk heeft gehad in Europa maakt deel uit van dat probleem.

Dus in termen van herinneren, denk ik dat we eerder een begrip van herziening aan het creëren zijn. Onze denkwijze herzien, terug naar de basis. We moeten geschiedenis zien zoals het is, een verhaal van macht. Het kan negatief of positief zijn, maar we moeten onder ogen zien dat de dingen nu eenmaal op een bepaalde manier gebeurd zijn. Soms is er enkel een kleine vonk nodig om iets te laten ontploffen. Als die vonk er niet was, zouden sommige dingen nooit hebben plaatsgevonden.

Voor de herdenking van de Paasopstand uit 1916 in Dublin, is er een slimme, politieke aanpak. Ze wilden de gewelddadige traditie in een geschiedenistak en de parlementaire tak van ons land niet verheerlijken. Daarmee moesten ze bij deze herdenkingen erg voorzichtig zijn, want er zijn nog een hoop mensen die deel uitmaken van die erfenis uit 1916. Deze mensen zijn deels verantwoordelijk voor het geweld in het noorden, dat nu gestopt is na het vredebestand. De herdenking van de Paasopstand is dus met veel waardigheid gebeurd. Ik denk dat het dus waar is dat we liever vergeten dan herinneren, maar dit is aan het veranderen omdat we de komende tien jaar herdenkingen hebben. Alles ligt nu open.

### **Zou u lessen, projecten, activiteiten rond herinneringseducatie in uw lessen gebruiken als u de kans heeft?**

Ja, natuurlijk. Hier hebben we de Holocaust Trust dat enorm veel werk steekt in die periode. We zouden ons verleden moeten onderzoeken, hoe donker het ook is. Voor Duitsland is dat echter veel moeilijker. Ik heb hier uitwisselingsstudenten van Duitsland gehad die me zeiden dat ze het extreem moeilijk vonden. Er is een vast curriculum rond de Holocaust in Duitsland. Toen ze ontdekten dat er feitelijk ook familieleden nazi's waren, voornamelijk omdat ze geen keuze hadden, kan dat moeilijk zijn om te verwerken voor een jonge idealistische persoon.

Het zou beter zijn om te denken dat je familie bij het verzet behoorde of toch het nazisme tegenwerkte. Er is echter geen zwart of wit, daarom moet je leerlingen motiveren om zich in anderen te verplaatsen. Ik vind dat een goed concept omdat leerlingen dan kunnen beseffen dat de Duitsers uit 1939 ook mensen waren zonder macht en met angst. Angst is een emotie waarbij

we ons niet genoeg vragen stellen. Als jij daar was: Hoe zou jij je gedragen hebben? De meeste mensen zouden de gemakkelijke weg gekozen hebben om steun te vinden. Daarom is geschiedenis belangrijk voor iedereen. Jongeren moeten weten dat je immens waardevolle lessen kan leren uit geschiedenis.

Verbeeldingsoefeningen zijn bijvoorbeeld goed om een les te leren uit de geschiedenis. Door mensen verhalen te laten beluisteren, oude kranten te openen, etc. Het meest invloedrijk en krachtig is om oudere gastspreker uit te nodigen, die over de samenleving van 1940-1950 vertelt waarin zij geleefd hebben. Laat hen spreken over leven in een conservatieve maatschappij met afgeknopte vrijheden. Ze hebben een heel ander beeld van het verleden. Met een goede ondersteunende leerkracht kan er een sterk stuk van dat verhaal geanalyseerd worden.

De meisjes in mijn school hebben vorig jaar een zodanig project gemaakt. Ze hebben enkele ouderen geïnterviewd die meegevochten hebben in de Tweede Wereldoorlog. Daarrond hebben ze een fantastisch stuk gemaakt, meer bepaald over het leven van die mensen tijdens en na de oorlog. Ze hebben geschiedenis tot leven laten komen en ik heb niemand horen klagen van verveling. Door dat project hebben ze veel respect gekregen. De ervaringen van een ander en de realisatie dat niemand in Ierland tijdens de oorlogen fout zat, kwamen tot leven door menselijke interactie.

#### [Bijlage 7: Interview met Niall Oman](#)

Op 19 april 2016 werd een interview afgenomen met Niall Oman, leerkracht geschiedenis aan Loreto Abbey sinds 2015 en gids bij Glasnevin Cemetery. Hij heeft ook de volledige toetssteen doorgenomen voor de aanvang van dit interview.

#### **Hoe lang bent u al actief als leerkracht geschiedenis en in welke cycli geeft u les?**

Ik ben afgestudeerd in 2011 en tijdens het eerste jaar kreeg ik nergens uren vast. Het volgende jaar ben ik parttime begonnen met lesgeven en na 3 jaar mocht ik fulltime beginnen. Ik geef dus al vijf jaren les, waarvan twee jaar een zware lesopdracht, meer bepaald een voltijds klassenrooster. Het is een beetje een mengeling van beide cycli, vooral tijdens de laatste twee jaren met voltijds werk, maar ik heb een goede variatie tussen de juniorcyclus en de seniorcyclus. Misschien is er dit jaar nog een extra klas uit de juniorcyclus bijgekomen, maar meestal is het gelijk verdeeld.

#### **Welke doelen houdt u in gedachten voor uw lessen en welke leermiddelen gebruikt u in het algemeen?**

Doorgaans gebruik ik een PowerPointpresentatie om de kernpunten in de verf te zetten of de kernbegrippen, details en informatie te tonen waarvan de leerlingen toch een idee moeten hebben. De leerlingen kunnen vervolgens die informatie en kernpunten gebruiken voor hun argumenten in het essay. Als ze in voor een essay de opdracht krijgen om de sterktes en zwaktes van een aspect te vergelijken of te beoordelen, zijn die kernpunten een grote hulp voor hen. Deze aanpak houd ik toch altijd in gedachten en van daaruit kan je een klasdiscussie starten: Waarom denk je dit? Wat zijn hun beweegredenen? Welke reden is belangrijker? Samengevat: maak gebruik van een PowerPointpresentatie, toon hen de kernpunten en verwerk ook hun feedback erin. Meestal gaan er vragen uit voortkomen, vooral bij de seniorklassen. Dan krijg je een mooi pingpongeffect en dat helpt de leerlingen om de leerinhoud te begrijpen.



## **Gebruik je de Powerpoint dan als een soort blauwprint?**

Meestal werk ik per thema. Zo kan je het bijvoorbeeld bij de juniorcyclus hebben over middeleeuws Europa. Daarvan geef je een breed overzicht en dat splits je op in verschillende hoofdstukken. Zo ontstaan er hoofdstukken, zoals: de kerk in middeleeuws Europa of de steden, gilden en samenwerking in middeleeuws Europa. Dat is het totaalbeeld dat ik in mijn hoofd houd. Iedere klas bekijkt dan ook nog een ander aspect ervan, het is een soort van onderverdeling.

## **Welke doelen zijn voor u het belangrijkste bij een geschiedenisles?**

Hen aan het denken krijgen en hun eigen mening goed laten formuleren. Zoals ik zei, sommige zaken, zoals personen en gebeurtenissen, zullen ze gewoon moeten kennen, maar ik laat hen ook begrijpen en evalueren waarom iets gebeurde. Dus ik geloof dat dat het hoofddoel is dat ze proberen om hun eigen mening en visies te vormen. Normaal geef ik hen mijn visie en mening, maar dan zeg ik altijd dat ze me niet mogen vertrouwen. Ik ben misschien een leerkracht, maar ik ben ook maar mens. Met mijn visie geef ik hen de schroeven en bouten, maar ga nu zelf je eigen mening ermee bouwen. Als er een vraag gesteld wordt, gaan die meningen wel grotendeels hetzelfde zijn. Ze komen meestal allemaal tot dezelfde conclusie, dus er is weinig differentiatie, wat voor mij geen probleem is. Voornamelijk in de discussie zouden ze zichzelf iets diepgaander kunnen uitdrukken.

Voor de seniorcyclus draaien de vragen meer rond inzicht en verbanden en minder rond feiten, maar zelfs daar is er een soort van vast antwoord dat je kan verwachten. Ik ben graag aangenaam verrast als ik eens iets anders hoor of lees, maar doorgaans kijken de leerlingen naar de feiten, meer bepaald naar wat er gaande is in de historische context, en komen ze bijna altijd tot dezelfde conclusie. Ik zeg niet dat dat iets slecht is, maar soms geven de vragen weinig ruimte om een standpunt diepgaand te ontwikkelen. Bij een geschiedenisessay uit de seniorcyclus schrijven de leerlingen vier pagina's in de opgegeven tijdspanne. Elke paragraaf geef je dan een goedgekozen thema dat je wil linken aan de vraag. Je moet je eigen mening onderbouwen met feiten en cijfers, maar ook ervoor zorgen dat die niet te zwaar doorwegen. Ze hebben niet veel tijd en de leerlingen weten dat ze misschien tien tot twaalf relevante argumenten moeten geven met een bijhorende verantwoording. Dat dwaalt vaak af naar het vak Engels, dus misschien zou het een valide balans zijn om een transfer te creëren tussen beide vakken, waarbij die feiten en cijfers iets meer doorwegen.

## **Denkt u dat een essay een goede manier is om kennis van geschiedenis te beoordelen?**

Het vak is veranderd tijdens de laatste jaren. Ik behoorde tot het laatste jaar, dat omschreven wordt als de 'old leaving certificate'. Zo hebben ze verschillende vakken getransformeerd. In mijn jaar moest ik vijf essays schrijven voor het laatste examen in twee tot drie uur tijd. Vandaag de dag is een van de vijf essays veranderd in een project rond iets wat je interesseert. Dat wordt afgegeven in april, dus twee maanden voor het laatste examen, waardoor je nog maar vier essays schrijft. Eén essay daarvan is een documentvraag van ongeveer anderhalve pagina. Kortom zijn er nu in plaats van vijf volledige essays een project, een documentvraag en drie andere essays. Op dat vlak is het gemakkelijker geworden.

Het klopt dat er een waarde is aan die essays, maar het is moeilijk om het kleine pakket te beoordelen, dat een essay inhoudt. Ik denk dat het feitelijke probleem de vragen zijn. Er is geen vaste set van vragen meer, maar als je door de papieren van de 'leaving certificate' gaat, zie je dat

ze verschillende vragen stellen rond een bepaald onderwerp dat overal terugkomt. Als je de leerlingen wil voorbereiden op die variëteit aan vragen, heb je gewoon niet genoeg tijd. Er is geen tijd om naar een bepaald onderwerp te kijken.

Stel, je hebt maar twee weken om en bepaald onderwerp af te maken. Daarbij kruipt veel tijd in het opmaken van de kernpunten zoals: Wie, waar en wat is er feitelijk gebeurd? Daarna moet je verder gaan met mogelijke vragen die ze erover kunnen stellen: Waarom gebeurde het? Vergelijk X met Y, etc. Je kan geluk hebben indien er meerdere vragen gesteld worden over wat je hen hebt aangeleerd, maar er zijn vaak vijf of zes variaties die kunnen voorkomen op het examen. Ze zullen weinig verschillen bevatten, maar je moet het wel nog kunnen beantwoorden en de studenten leren vaak het standaardantwoord uit het hoofd. Dat is niet per se slecht omdat ze de belangrijke informatie wel kennen en jij dat slechts moet aanpassen. Je kan dus beter kijken naar welke vraag er mogelijk gesteld kan worden en daarop bereid je hen voor. Daarna kan je hen enkel nog tips meegeven. Dat kost je slechts tien minuten.

### **Hoe zou u het nut van geschiedenis voor de huidige generatie schoolgaande studenten beschrijven?**

Ik vermoed dat onze beide visies wel ergens overeenstemmen. Het geeft je een groter begrip over hoe de wereld in elkaar zit, daar is geen twijfel over mogelijk. Als je naar een probleem in de samenleving kijkt of ergens inspiratie uit haalt, kan je zeggen: "Oh, waarom is dat juist gebeurd?" Dan zit je in de geschiedenis en groeit je inzicht over de samenleving. Ik zie geschiedenis als een van die vakken die je helpen om aan burgerzin te werken. Als leerlingen hun vakken kiezen voor de 'leaving certificate', moeten ze er vier hebben. Ik zeg hen meestal dat ze een taalvak, misschien een handelsvak, een wetenschapsvak of geschiedenis/aardrijkskunde moeten kiezen. Beide geven je een goede basis van de wereld als een geheel. Geschiedenis is dus zeker relevant. Zeker dit jaar door de herdenking van de Paasopstand uit 1916, omdat het leerlingen zal aanzetten om inzichtelijke vragen te stellen over de feiten. Zelfs na dit jaar volgen er nog verschillende herdenkingen over de honderdjarige Paasopstand. Ik denk echt dat het de leerlingen een goed inzicht geeft. Daarnaast zijn er natuurlijk ook nog documentaires.

### **Hoe staat u ten opzichte van empathie in uw lessen en welke waarde geeft dat aan geschiedenis?**

Empathie geeft mijn lessen zeker een extra waarde. Ik heb gisteravond de toetssteen eens doorgenomen en daarvan ben ik nu overtuigd. Het zou goed zijn als leerlingen kunnen begrijpen hoe mensen vroeger leefden. Je kan veel tijd steken in je lessen in de hoop dat het enige historische empathie aan hen geeft, maar op het einde van de dag heb je gewoon gewerkt aan wat het curriculum van je verwacht en heb je misschien zelfs een tijdstekort. Je kan dus zeker een project rond empathie doen in het transitiejaar, omdat er meer ruimte is.

Wat ik interessant vond aan de toetssteen, was het vakoverschrijdende element. Dat zou zeker handig zijn bij het transitiejaar, als we alle leerkrachten aan tafel krijgen en verschillende vakken met elkaar geïntegreerd worden. Het kan misschien ook in het begin van de zomer, als alle leerkrachten die een bepaalde klas hebben voor een aantal maanden zouden zeggen: "Kijk, we geven hen één project waarvan ik de achtergrondinformatie doe, de kunstleerkracht maakt soldaten van papier-maché en de Engelse leerkracht bekijkt oorlogspoëzie." Dat zou een goede integratie opleveren en het moet niet per se rond de Eerste Wereldoorlog gaan. Je kan ook inspelen op de interesse van de leerlingen in de burgerrechtenbewegingen van Amerika en op andere

onderwerpen. Als iemand dat aan me zou vragen, zou ik erover nadenken, maar we zouden dat inderdaad vaker moeten doen. Ik denk echt dat een projectdag een goed idee is.

### **Zou zo'n curriculum een leerkracht meer vrijheid geven?**

Zeker en vast, maar mijn grootste angst zou zijn dat sommige geschiedenislerkrachten gewoon niet goed zijn. Ik bedoel daarmee dat ik heel veel historische kennis heb, omdat ik ook als gids werk en dus continu voor geschiedenis leef. Als er mij vragen gesteld worden, kan ik 99% van de tijd een antwoord geven. De andere leerkrachten kunnen geschiedenis leuk vinden, maar ik ben bang dat als ze te veel vrijheid krijgen, ze misschien niet voldoende achtergrondkennis hebben over bepaalde onderdelen uit de geschiedenis. Zo krijgen de leerlingen misschien te weinig diepgaande informatie. Ik weet het niet, maar ik vermoed dat je elkaar daarin moet vertrouwen dat ze hun best doen en hun vak kennen. Het zou geen kwaad kunnen om wat meer vrijheid te krijgen.

Bij de oude cursus die ik nog gevolgd heb, keek je enkel naar de Ierse en Europese geschiedenis van 1870 tot 1970. Voor mij was dat een goede cursus, want het gaf je een goed inzicht van de moderne wereld, de geschiedenis van Europa en je eigen land. Je leert op die manier veel geschiedenis over je eigen land en andere landen waar je misschien op vakantie bent geweest. Je herinnert je zaken van bijvoorbeeld Tsaristisch Rusland en de jaren 1880. Als je praat met mensen uit een ander land en daar je kennis kan delen, vinden ze dat gevoel van interesse geweldig. Ik had niet echt een probleem met het aspect van een tijdlijn in het oude curriculum.

Tegenwoordig kiezen leerkrachten de onderwerpen. Je moet er vier hebben, zoals ik al eerder zei. Eentje daarvan is een speciaal onderwerp gekozen door de leerlingen zelf. Het vierde onderwerp is een bronnenvraag dat vastgelegd is door het Departement van Educatie. Elke geschiedenislerkracht is verplicht om die vraag te geven, maar bij de rest van de vragen krijg je keuzevrijheid. Doorgaans is oorlog het populairste onderwerp, zoals de opkomst van onafhankelijkheid. In het Europese hoofdstuk kiezen de meeste voor 'dictatorschap en democratie van 1920 tot 1945'. Zij kiezen voor fascisme, het einde van de Eerste Wereldoorlog en de Tweede Wereldoorlog. Je kan ieder onderwerp kiezen en er zit genoeg oorlog in om de interesse hoog te houden. Je hebt ook nog het Ierse onderwerp, omdat het over de onafhankelijkheid van ons land gaat en het niet zoals in Amerika is, waar ze al 250 jaar onafhankelijk zijn. Over Ierland kan je met je grootmoeder praten, want zij kan zich zaken herinneren. Je kan een familiale band hebben met iemand die geboren is in een tijd waarin we nog geen onafhankelijkheid hadden. Het is allemaal nog zeer recent. Het onderwerp van 'dictatorschap en democratie' doet me er rotsvast van overtuigen dat elke tiener een nazi is.

### **Dat heb ik nog nooit gehoord.**

Daarmee bedoel ik niet dat ze feitelijk fascist zijn. Je moet niet eens geschiedenis studeren of je kent de naam Adolf Hitler, je kent de term nazi, je kent de Tweede Wereldoorlog. Het is overal in films te zien. Als studenten een onderwerp in de geschiedenis kiezen, wordt dat meestal gekozen. Als jij dan als leerkracht zegt dat jij het onderwerp kiest, zullen veel van hen teleurgesteld zijn.

De vraag over de bronnen kan ook rond een Iers of een Europees onderwerp draaien. Dus daar moet je ook een keuze in kunnen maken. Een ander onderwerp, dat heel aantrekkelijk is bij leerlingen, is 'Amerika in de wijde wereld', dat de VSA van 1945 tot het einde van de Koude Oorlog behandelt. Ook de Vietnamoorlog, de burgerrechtenbeweging en de Montgomery Bus Boycot zijn

heel actueel en aanwezig in de populaire cultuur. Het onderwerp dat ik graag doe, is 'dekolonisatie'. Daarin wordt de Britse terugtrekking uit India, de Belgische terugtrekking uit Congo, rassenrelaties in Frankrijk, etc. in bekeken. Ik ben daar wat bevooroordeeld over omdat ik mijn masterproef geschreven heb rond het Ierse leger in Congo in de jaren '60. Ik heb altijd volgend idee: "Oh, ik ken Congo dus ik ken haar geschiedenis". Als ik mocht kiezen, is mijn persoonlijke keuze dan toch 'Dekolonisatie', maar ik vrees dat veel leerlingen voor 'Moderne Amerikaanse geschiedenis' gaan. Ze kiezen de VSA omdat ze die cultuur beter begrijpen. Waar vind je de grens, ga je mee in hun keuze? Doe je wat de leerkracht het beste vindt?

**Als u die onderwerpen in de toetssteen plaatst en in de Ierse geschiedenis, kan empathie dan ook gevaarlijk worden bij zulke projecten omdat het nog actueel is?**

Je hoopt dat je de gebeurtenis kan plaatsen. Leerlingen komen zelf niet uit die periode maar je kan iemand als gast laten komen, die wel tijdens die bepaalde periode in de geschiedenis geleefd heeft. Je kan de leerlingen zeggen dat ze die persoon met veel respect moeten behandelen en hem of haar als een sprekend boek moeten beschouwen. Wat leren we over boeken? Je moet er voorzichtig mee omgaan omdat het vooroordelen en propaganda kan bevatten. Het is toch schitterend om naar iemand te luisteren, die deel uitmaakte van een gebeurtenis, maar op hetzelfde moment moet je afstand bewaren en hem als een primaire of secundaire bron beschouwen, die geëvalueerd kan worden. Als scholen zulke sprekers toelaten, is het aan de leerkracht om met de student respectvolle vragen op te stellen. Deze vragen kunnen de spreker laten nadenken of ze onthullen dat ze bevooroordeeld zijn. Dus ja, empathie kan zeker een plaats in het onderwijs vinden mits een grondige planning.

**In België (2008), werd er in samenwerking met het ministerie van onderwijs een comité opgericht dat een toetssteen ontwikkeld heeft rond de toepassing van herinneringseducatie in lessen. Zij definiëren herinneringseducatie als volgt: "Herinneringseducatie is werken aan een houding van actief respect in de huidige maatschappij vanuit de collectieve herinnering aan menselijk leed dat veroorzaakt is door menselijke gedragingen zoals oorlog, intolerantie of uitbuiting en dat niet vergeten mag worden."<sup>59</sup> Hoe staat u ten opzichte van deze definitie?**

Ik vind het best een goede definitie. Ik denk dat het de verschillende takken en meningen rond collectieve herinnering wil samenbrengen. Mensen hebben verschillende visies rond collectief leed. Het lijkt ook een beetje zwaar geladen door het onderwerp van de oorlog, negatieve menselijke activiteiten en ervaringen. Collectieve herinnering kan ook over positieve zaken gaan, zoals ontdekkingen, uitvindingen, de burgerrechten, etc. Het moet wat meer bijgestuurd worden. Oorlog gebeurt en dat kan je niet negeren, maar het lijkt enkel te focussen op de negatieve herinneringen in onze geschiedenis. Mensen onthouden nu eenmaal beter negatieve zaken. Ik denk dat het een goede definitie is, maar sommige studenten appreciëren de positieve zaken zoals kunst en cultuur ook. Voor hen kan die definitie vragen oproepen, maar persoonlijk stoort me dat niet. Je kan de definitie misschien aanpassen naar: '...menselijke gedragingen zoals oorlog, burgerrechten of wetenschappelijke ontdekkingen en dat niet mag vergeten worden.'. Ik vermoed dat 'vergeten' meer gelinkt is aan uitbuiting en lijden, dus dat kan misschien ook wat aangepast worden.

---

<sup>59</sup> Bijzonder comité voor herinneringseducatie, Touchstone remembrance education, Vlaamse Overheid, 2015, p.6.

**Volgens een van de lectoren op Mater Dei University is de vraag rond herinneringen een van de slechtste die ik aan een Ierse geschiedenisleerkracht kan stellen omdat men liever vergeet wat er in het Ierse verleden gebeurd is.**

In het zuiden hebben we relatieve vrede na de burgeroorlogen en zijn we meer toeschouwers geweest van 'the Troubles' in het noorden en wat de IRA daar gedaan heeft. In het noorden is dat controversiëler. De jongste generaties zijn nu aan het opgroeien in een periode van relatieve vrede, maar wel in een gespleten samenleving zoals in Belfast. De mensen zijn daar nog steeds behoedzaam. Ik werk als gids in 'Glasnevin Cemetery' en heb daar gegidst voor groepen uit het noorden waarin ook ex-para's en leden van allerlei bewegingen uit het noorden zaten. Deze groepen zijn aan het werken rond verzoening en ik ga ervan uit dat het herinneringseducatie is door aan de andere kant van de muur te kijken. Dat is wel nog altijd afhankelijk van persoon tot persoon.

Er is bijvoorbeeld een man die vaak naar de begraafplaats komt. Er zijn meer dan 2000 Ierse mannen en vrouwen begraven, die door die oorlogen in Ierland zijn gestorven. Het goede aan Glasnevin is dat elke periode in onze geschiedenis daar aanwezig is. Dus wanneer ik groepen uit het noorden krijg, kan ik hen een begraafplaats tonen waar protestanten, katholieken, andere wereldgodsdiensten en niet-gelovigen begraven liggen. Zo geef je elke kant van de muur wat ze willen en wat ze niet verwachten. Die ene man vraagt mij altijd om te gidsen, waardoor erg goede vrienden zijn geworden. Ik was naar een documentaire aan het kijken over 'the Troubles' en plots zag ik hem en zijn naam op het scherm verschijnen met de titel 'UVF Bomber'. [Ulster Volunteer Force, loyalistische groep in Noord-Ierland. Het is daar een prominente organisatie, maar staat in het VK en de VSA te boek als een terroristische organisatie.] Ik dacht bij mezelf: Jezus. Hij heeft de bom niet geplant die twee onschuldige katholieken doodde, maar hij bestuurde de vluchtauto. Hij heeft daarvoor in de gevangenis gezeten, maar dat wist ik allemaal niet. Ik wist enkel dat hij uit een loyalistische beweging kwam. Hij is thans een absolute gentleman en ik zie hem als een van mijn beste vrienden. Als ik had geweten dat hij tot de UVF behoorde, had ik hem waarschijnlijk in een ander daglicht gesteld. Uiteindelijk is mijn mening over hem niet veranderd.

Zulke projecten zijn echt goed, vooral in het noorden waar de impact groter is omdat die samenleving al vol barsten zit. Je kan het vergelijken met de Frans-Duitse relaties, als zij kunnen samenwerken na miljoenen doden door oorlogen tijdens de laatste 400 jaren, dan zouden wij ook kunnen samenleven met elkaar op dit kleine eiland. Het is dus goed dat beide kanten hun heilige gronden zoals Glasnevin gaan bezoeken. Ze krijgen wat ze willen en wat ze niet verwachten, kan misschien hun ogen openen en wederzijds begrip opleveren. Dus ik lever een kleine bijdrage aan de vrede door mijn rondleidingen.

**Met welke zaken uit de toetssteen bent u het eens/ niet mee eens?**

De vakoverschrijdende aanpak trok mijn aandacht omdat het de leerkrachten laat communiceren en ze betrokken worden in een project. Ik ben het nergens echt niet mee eens, behalve misschien het doel om een gelijke stem te geven aan de dader en het slachtoffer. Je wilt hen waarschijnlijk een gelijke stem geven om te begrijpen waarom ze iets gedaan hebben, maar je moet voorzichtig zijn dat je het niet te grondig gaat analyseren zodat hun misdaden mogelijk vergeeflijk worden. Een hiërarchie in slachtoffers is ook complex. Zoals ik zei, het komt allemaal neer op de planning die je maakt: Waar wil je heengaan? Hoe ga je de dader een stem geven? Er was ook iets in de toetssteen rond leerlingen laten vergeten dat ze in deze eeuw leven. Als we bijvoorbeeld terugkijken naar de Eerste Wereldoorlog, zien we een onnodige slachtpartij, maar dat wisten de

mensen uit die tijd niet. Zij wisten niet dat de oorlog in 1918 zou eindigen. Dus je moet voorzichtig te werk gaan. Als je bijvoorbeeld een deelnemer van de Holocaust aan het woord laat, zorg er dan voor dat je geen leerling hebt die zegt: "Oh ja, dat klinkt acceptabel."

Het positieve aan de toetssteen is zeker en vast het vakoverschrijdende. Ik zou de toetssteen niet echt iets negatief noemen, maar ik vraag me nog iets af. Het probleem ligt niet in het project dat je ontwerpt want het heeft een goede intentie, maar jij en de groep leerkrachten moeten voorzichtig zijn wanneer je tegenstrijdige standpunten toont. De Holocaust is daar heel duidelijk in, maar 'the Troubles' zijn subjectiever dus je moet beide visies in een onbevooroordeeld daglicht stellen. Je kan een eigen mening daarover vormen, maar niet in de les omdat het onderwerp nog te veel leeft onder studenten. Je zou twee leerlingen van zowel de protestantse als de katholieke zijde aan het woord moeten laten om een gevoel van minderheid tegen te gaan. In het zuiden is dat zo strikt niet, maar op andere plaatsen in de wereld kan dat gevaarlijk zijn. Het hangt allemaal van de leerkracht af.

### **Zou u de toetssteen zelf in een project toepassen?**

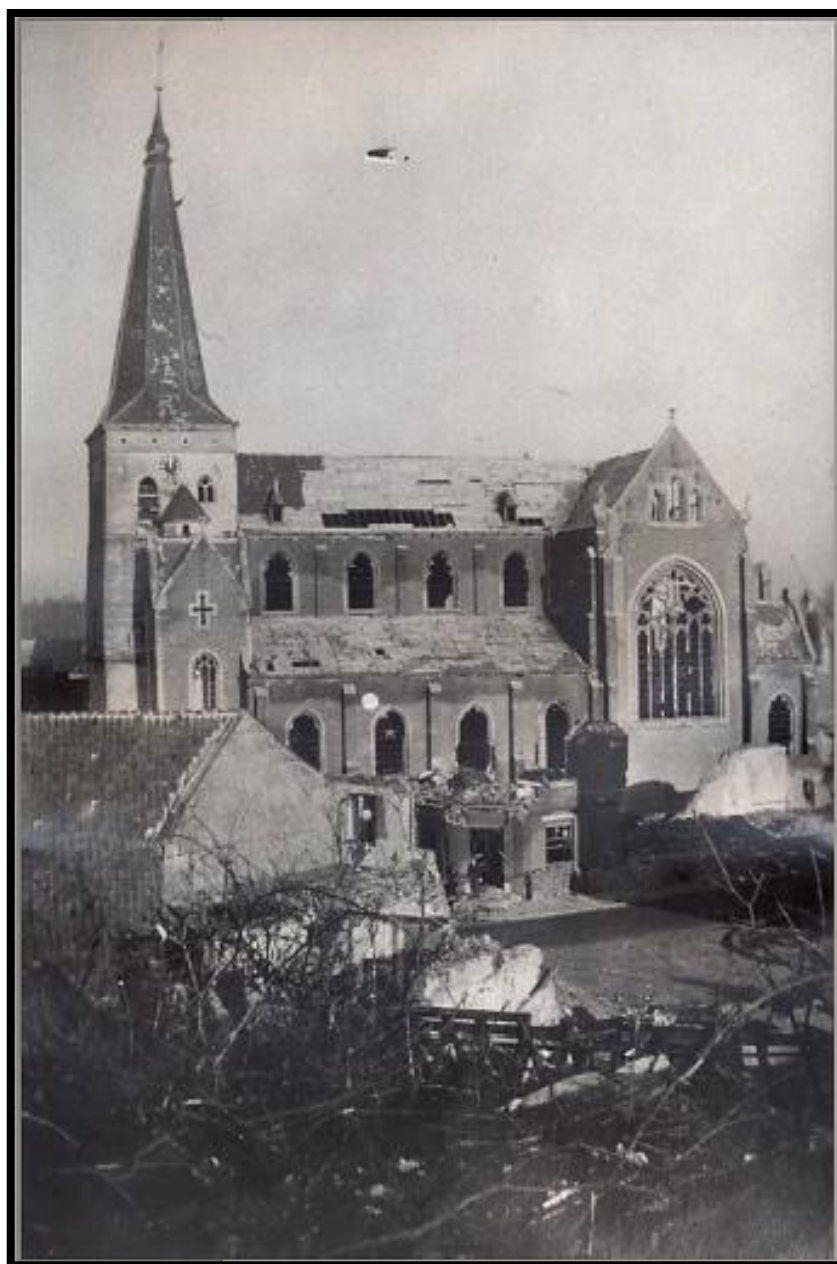
Ik zou het zeker overwegen om tijdens het transitiejaar een project op te starten. De 'leaving certificate' geeft me die ruimte niet. Het probleem met zo'n project is dat het waarschijnlijk niet in het tijdschema past. Sommige aspecten ervan zijn wel nuttig, maar omdat de certificaten 6000 jaar van de geschiedenis op één examenmoment bevragen, is het misschien beter om het in het transitiejaar te laten plaatsvinden.







# De Tweede Wereldoorlog in Genk



## Het bombardement van de Sint-Martinuskerk op 2 oktober 1944

Naam:.....

Klas:.....

# Het verhaal van Mieke en Jos



## Marie "Mieke" Peters

Geboren op 7 augustus 1920  
Vennestraat 18(Winterslag), Genk  
Getrouwd met Hubert Slaegers  
Nicht van Jozef "Jos" Planken  
Werkt in een naaiatelier



## Jozef "Jos" Planken

Geboren op 9 maart 1924  
Hoogstraat 56, Genk  
Getrouwd met Elizabeth Claesen  
Neef van Marie "Mieke" Peters  
Werkt als mijnwerker

Het was een vreselijke dag. Er werden vele huizen in Winterslag verwoest door een luchtaanval.



**11 mei 1940**

Toen ik naar mijn werk ging, zag ik Duitse soldaten door de Stationsstraat marcheren.



Mijn ouders gingen de boerenwacht steunen. Zo werd de oogst beschermd. Door de strenge winter waren veel mensen arm geworden.

**4 augustus 1941**

In de mijn van Waterschei werden krijgsgevangenen geplaatst. De Russen plaatsten er zelfs een standbeeld van een soldaat. Een klein meisje poseerde erbij.



Aangezien ik 22 jaar was en nog ongehuwd, moest ik verplicht gaan werken in Duitsland. Een vriend van mij weigerde en werd geëxecuteerd. Tijdens de kermis en voetbalwedstrijden werd de sfeer grimmiger. Iedereen beschuldigde elkaar, het was een totale chaos.

**6 oktober 1942**

Ik was 18 jaar en ongehuwd, dus ik moest ook verplicht in Duitsland gaan werken.

De bevrijding was begonnen. 3 dagen geleden heersten de Duitsers hier nog. Ik kon mijn vooroorlogs leven terug opnemen in de naaischool. In Zwartberg liepen mensen op straat. Ook werden er huiszoekingen gedaan tegen collaborateurs. Hieraan kon ik ontsnappen.



**10 september 1944**

Een Amerikaanse tank reed door het centrum. Ik hielp de stad opruimen en er werd ook terug voedsel uitgedeeld.

Om 9u30 was ik getuige van een bombardement. Ik zag meerdere bommen vallen. De herberg In den Eikenboom bestond niet meer. Ook de kerk was beschadigd. Omdat de brandweer hulpeloos was, besloot ik hen te helpen.



**2 oktober 1944**

Rond 9u15, toen ik mijn woning verliet, zag ik negen vliegtuigen cirkelen. Toen ik een kwartier later aankwam bij de naaischool naast de kerk, vielen er meerdere bommen. Ik geraakte gewond aan mijn been en hoofd. Het waren diepe wonden. Ik zag mijn neef Jos nog mensen helpen die er erger aan toe waren.

Enkele maanden later zijn we bezig met de afbraak van de kerk. Gelukkig worden we door de Amerikanen geholpen. Ook vonden we nog een bom terug die niet ontploft was.

**5 oktober 1944**

In de kerk was er een uitvaartdienst bezig tijdens het bombardement. Ik kende de misdienaar Maurice Sleypen goed. Vandaag wordt hij begraven. Zijn kist wordt door leden van de KSA gedragen.



**11 februari 1945**



## Verbeeldingsoefening

Je krijgt van de leerkracht vier kaartjes met een situatie uit de Tweede Wereldoorlog in Genk.

- Geef een gevoel bij iedere situatie. Let op, je mag niet hetzelfde gevoel geven als je klasgenoot.
- Vertel een vervolg op de situatie. Formuleer om de beurt een of meerdere zinnen. Laat je fantasie werken!



*Jean Dubois, Genkenaar en de laatste overlevende die het kamp Breendonk en daarna het concentratiekamp Mauthausen in Oostenrijk heeft doorstaan.*

## Verleden en heden in beeld gebracht

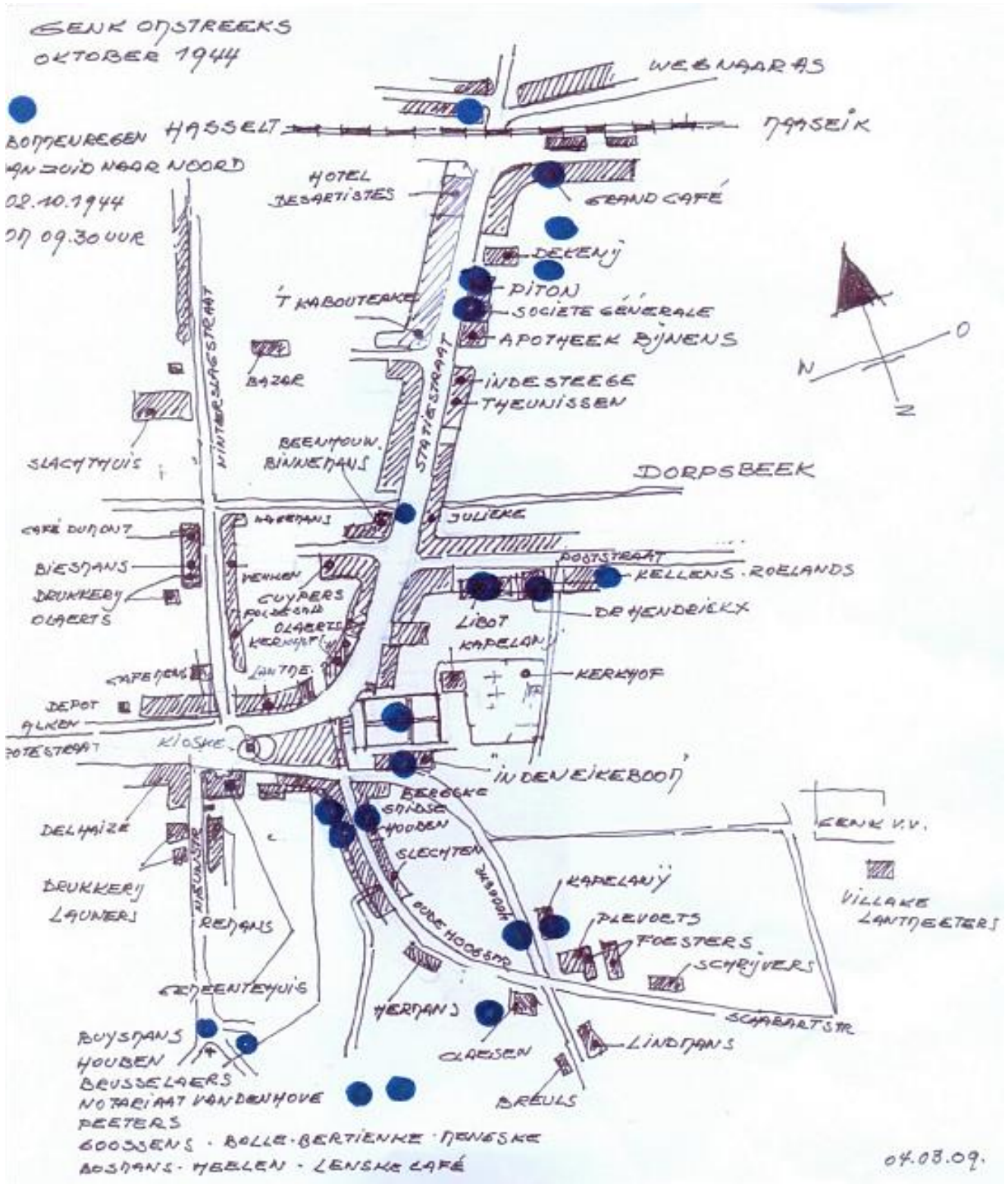
Het bombardement op 2 oktober 1944 heeft in Genk zijn sporen achtergelaten. Op de kaart kan je zien waar er overal schade is toegebracht.

- Verbind de foto's van het heden en het verleden met elkaar. De foto's staan op p. 5.

A	B	C



b. Schrijf de letter van de oude foto's (p. 5) op de kaart.



A



B



C



1



2



3



c. Schrijf de gelijkenissen en verschillen tussen volgende foto's op in de tabel. Deze kunnen over de gebouwen gaan, maar ook over de domeinen van de geschiedenis (Bijv. cultureel domein: entertainment aanwezig). Tip: gebruik Google Streetview.

Hoogstraat/Berglaan



Stationsstraat (vroegere benaming: Statiesstraat)



Gelijkenissen	Verschillen
<p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>	<p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>
<p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>	<p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>



# Ontdekkingsopdracht: een reconstructie van het bombardement

*Mieke en Jos zijn erg geschrokken van de gebeurtenis op 2 oktober 1944! Ze beseffen maar al te goed dat ze geluk hebben gehad. Het bombardement roept bij de Genkenaren veel vragen op. Waarom is dit kunnen gebeuren? Wie is er verantwoordelijk voor? Hoe groot is de schade eigenlijk? Help hen om te reconstrueren wat er nu eigenlijk gebeurd is op die dodelijke dag in Genk.*

Gebruik je smartphone of iPad en open onderstaande QR-code.



Beantwoord de vragen van de drie aanwijzingen en los zo het raadsel van 2 oktober 1944 op. Hiervoor mag je in groepjes werken. Laat de detective in je los!

Aanwijzing 1: Beluister de getuigenis van Gilberte Vanderkam.

- Wie heeft de bommen laten vallen op Genk volgens Gilberte?
- Hoe heeft Gilberte geluk gehad?
- Hoe weet Gilbertes vader van welk land de vliegtuigen waren?





Aanwijzing 2: De schade van het bombardement.

- Bekijk de kaart. Welke plekken in Genk zijn het zwaarst getroffen?
- Bekijk het document van de kapelaan en misdienaar. Waarom was het overlijden van kapelaan Colla zo tragisch voor de Genkenaren?

Beluister de getuigenis van Inspecteur Lieben. Hoe beschrijft hij het bombardement?

- Waarom is zijn verklaring al dan niet objectief?
- Hoeveel slachtoffers maakt het bombardement uiteindelijk?
- Hoeveel materiële schade is er volgens het verslag?



Aanwijzing 3: actie na het bombardement

- Bekijk de foto's. Welke acties werden er door de Genkenaren ondernomen na het bombardement?
- Beluister de Amerikaanse rapporten. Welke argumenten geven de Amerikanen rond de gebeurtenis?



**Besluit:** Nu je alles over het bombardement weet, kan je je bevindingen in een woordspun zetten.

2 oktober 1944

**Actualiteit:** Je hebt ondertussen kennis van de plaatsen, waar er bommen vielen in Genk tijdens het jaar 1944. Ook weet je wie schuldig is aan het bombardement. Nu ga je onderzoeken wat de gevolgen waren voor de Amerikanen.

Bekijk onderstaande kaart. Omcirkel een plek in het stadscentrum waar je graag rondwandelt.



Lees het fragment uit het artikel.

Duid in het rood aan waar de meeste bommen gevallen zijn volgens het artikel.

Hoeveel mensen komen er om bij het bombardement van 2 oktober 1944?

.....

Waarom vallen de bommen op Genk en niet op de Worm? Geef 2 redenen.

- .....

- .....

Wat deden de Amerikanen als “boetedoening”?

.....

Bereikten de Amerikanen hun doel uiteindelijk?

.....

## Zwart, grijs en wit

*In Genk was de samenleving verdeeld tijdens de oorlog. Deze verdeeldheid zorgde voor moeilijke situaties. Vandaag zijn de wonden van verzet en collaboratie nog steeds voelbaar. Via de film ‘Suite Française’ leer je de verschillende partijen kennen.*

Bekijk de trailer van de film: <https://www.youtube.com/watch?v=T12Q-YoPRSM>

Korte inhoud: Lucille is verliefd geworden op de Duitse officier die in haar huis gestationeerd staat. Ze beginnen een vurige relatie met elkaar, maar in tijden van oorlog valt dit bij velen in het dorp niet in goede aarde. Zo wordt ze door veel dorpingen als collaborateur bestempeld. Als de man van haar beste vriendin moet vluchten door een Duits arrestatiebevel omdat hij bij het verzet zit, moet Lucille een keuze maken: de man van haar leven of de vrijheid van haar beste vrienden en haar land.

De belangrijkste personages:



Lucille



Bruno Von Falk



Madeleine



Benoit

Welke rol heeft ieder personage?

- Lucille: .....
- Bruno: .....
- Madeleine:.....
- Benoit: .....

*Zoals je in de film hebt gezien, was de samenleving erg verdeeld. Je krijgt van de leerkracht een kaartje met je rol: zwart (collaboratie), wit (verzet) of grijs (neutraal). Probeer je zo goed mogelijk in te leven in je rol en geef goede argumenten voor de drie stellingen. Je kan je argumenten hieronder opschrijven.*

<p>Mijn rol is ....., dus ik heb tijdens de oorlog het volgende gedaan: .....</p> <p>.....</p> <p>Argumenten:</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>
--

*De stellingen:*

- De Duitsers hebben enkel slechte dingen gedaan tijdens de oorlog.
- Iedereen moest een kant kiezen om te overleven.
- Als je collaboreert, ben je slecht.

## Een brief van tante Paulien

*Je hebt in de vorige opdrachten het verhaal van Mieke en Jos kunnen beleven. Tante Paulien, die het bombardement heeft meegemaakt, weet niet zeker of je het overleefd hebt. Daarom schrijft ze tien dagen later een brief aan jou met haar belevenis.*

*Liefste Jos en Mieke,*

*Op maandag 2 oktober gebeurde het. De zoon van mijn burens, Jan, zou die dag om 9 uur zijn ouders ophalen om naar Tessenderlo te gaan. Jan was helaas een halfuur te laat in Genk, wat zijn ongeluk is geweest. Vader Paul stond al klaar, toen moeder Christine nog een fles wijn in de kelder ging halen. Paul keek naar de vliegtuigen, die al een tijdje boven Genk cirkelden. Opeens hoorden men schoten en vielen er bommen. De kapelaanshuizen werden enorm toegetakeld, terwijl de bevrijding eigenlijk al was begonnen. Iedereen vluchtte snel naar hun kelder. Jan kon nog net een jongetje meenemen. Het was de zoon van de slager. Ik zal nooit vergeten hoe die slag het huis deed instorten. Paul en Jan konden er nog net aan ontsnappen. Het was overal donker, dus stak iemand een lucifer aan, maar door het stof zag je niets.*

*Opeens merkte Paul een beetje licht op tussen het puin. Het was tussen de ingestorte vloer van de keuken, waardoor ze iedereen om de beurt uit de kelder konden trekken. Het is ongelooflijk dat er zoveel levende mensen zijn uitgekomen. Jan lag nog onder het puin, enkel zijn voeten waren nog te zien. De hulpdiensten waren er snel, maar hij is gestorven door een schedelbreuk en bloedingen.*

*Ik was zelf bedden aan het opmaken toen het opeens donker werd en een stofwolk oprees door de bommen. Ik vluchtte de kelder in en onderweg verloor ik mijn pantoffels. De muren beefden en het werd donker. Ik was zo bang, want ik dacht dat ik zou sterven. In de tuin was er een grote krater ontstaan. In de omgeving waren er wel meer dan 17 gevormd: op het grasplein, naast de kerk, op de kerk... Er waren mensen zonder voeten of handen meer. We danken onze engelbewaarders, dat er niks met ons aan de hand was. We zitten nog in ons huis, maar moeten wel in de kelder slapen. Ik huil nog iedere dag. Verzorg jullie nog goed!*

*Dikke kus, tante Paulien. 12 oktober 1944*









# Handleiding voor de leerkracht

## Doelichting

Dit educatief pakket bestaat uit een leerlingenbundel en een handleiding voor de leerkracht. Het pakket dat wij ontworpen hebben, is uitgewerkt rond de Tweede Wereldoorlog in Genk, met als centrale gebeurtenis het bombardement op 2 oktober 1944. De werkvormen die we gebruiken, dienen als sjabloon voor herinneringseducatie. U kan dus ook een andere lokale gebeurtenis in de verf zetten. Hiervoor zal u zelf bronnen moeten raadplegen bij een lokale erfgoedcel, archief of heemkundige kring.

Voor dit educatief pakket zijn we vertrokken vanuit een rode draad: een verhaal van twee fictieve personages, gebaseerd op een selectie van waargebeurde gebeurtenissen. In de verschillende werkvormen worden elementen van het verhaal verder uitgediept. De leerinhoud staat niet centraal, maar wel de bevordering van de empathie bij de leerlingen. Om dit verhaal te creëren, hebben we getuigenissen van overlevenden gebruikt om de gebeurtenis op een interactieve en creatieve manier te reconstrueren.

U kan zelf kiezen hoe u dit pakket wil organiseren. Dit kan in een projectdag of een lessenreeks, zodat u zelf uw tempo kan bepalen. Bij een projectdag raden wij een doorschuifstelsel aan. Er is ook mogelijkheid om vakoverschrijdend te werken. De werkvormen en mogelijke differentiatie staan verder in deze handleiding uitgelegd.

### Eindtermen uit het leerplan geschiedenis, derde graad (VVKSO, 2001/006)

4 De leerlingen kennen de krachtlijnen van het historisch referentiekader in termen van tijd, ruimte en socialiteit.

11 De leerlingen tonen aan dat ideologieën, mentaliteiten en waardestelsels invloed uitoefenen op samenlevingen, menselijke gedragingen en beeldvorming over het verleden.

14 De leerlingen kunnen doeltreffend informatie selecteren uit gevarieerd informatiemateriaal omtrent een ruim geformuleerde historische of actuele probleemstelling en deze ook kritisch benaderen.

16 De leerlingen kunnen zelfstandig de nodige gegevens voor het beantwoorden van een historische probleemstelling halen uit het historisch informatiemateriaal zoals beeldmateriaal, schema's, tabellen, kaarten, cartoons, dagboekfragmenten en memoires.

17 De leerlingen kunnen een vraagstelling ontwikkelen om de historische informatie kritisch en vanuit verschillende standpunten te benaderen.

18 De leerlingen kunnen argumenten weergeven die worden gebruikt om standpunten omtrent problemen uit het verleden en heden te onderbouwen.

24 De leerlingen zijn bereid om actuele/historische spanningsvelden vanuit verschillende gezichtshoeken kritisch te bekijken, rekening houdend met mogelijke achterliggende waarden, normen en mentaliteiten.

26 De leerlingen durven vanuit een intellectueel eerlijke omgang met informatie te reageren op vormen van desinformatie.

# Uitleg bij de werkvormen

## 1. Tijdlijn

Deze tijdlijn schetst het verhaal van twee verzonden personages. Deze gebeurtenissen zijn natuurlijk gebaseerd op een selectie van echte feiten, die hebben plaatsgevonden tijdens de Tweede Wereldoorlog in Genk. Deze tijdlijn vormt ook de rode draad in het educatief pakket. In de daaropvolgende werkvormen worden enkele situaties nog uitgediept. Deze werkvormen behandelen zowel echte feiten als verzonden elementen voor het verhaal.

## 2. Verbeeldingsoefening

Deze verbeeldingsoefening bevat twee delen:

- a. De leerlingen moeten een gevoel bij de vier situaties geven, maar niemand mag hetzelfde gevoel vermelden. Hierdoor kan de beleving diepgaander gebeuren.
- b. De leerlingen vertellen een vervolg op de situatie. Dit kan in kleinere groepjes gebeuren of klassikaal (bijvoorbeeld in een kring). Wanneer het klassikaal gebeurt, kunnen de leerlingen om de beurt een zin zeggen.

Differentiatie: Indien je nog iets extra wil toevoegen aan deze oefening, kan je de leerlingen de situaties en het vervolg daarop laten uitbreiden. Bij minder sterke klasgroepen is het ook toegestaan om maximaal vijf keer hetzelfde gevoel te geven.

Zie bijlage 1 voor de kaartjes met de vier situaties.

## 3. Verleden en heden in beeld gebracht

Deze foto-opdracht bestaat uit drie delen:

- a. Leerlingen combineren foto's uit het verleden met die van het heden. Deze hedendaagse foto's zijn herkenbaar voor de leerlingen, waardoor een optimale beleving tot zijn recht kan komen.
- b. De leerlingen duiden de plaatsen aan op de kaart (getekend in 2009, maar gebaseerd op het stratenplan in 1944). Zo wordt er ook aan een historisch referentiekader gewerkt.
- c. De leerlingen krijgen duidelijkere foto's van voor of na het bombardement. Zo kunnen ze deze vergelijken met de hedendaagse situatie. Hiervoor kunnen ze Google Streetview gebruiken en zijn iPads of computers dus vereist.

Differentiatie: Sterkere leerlingen die minder tijd nodig hebben, kunnen nog extra afbeeldingen opzoeken op het internet. Er zijn verschillende postkaarten van Genk te vinden. Ook kan je ze laten tekenen hoe de rest van de straat er volgens hen uitzag. Zo is er een vakoverschrijdende integratie met P.O.

#### 4. Ontdekkingsopdracht: een reconstructie van het bombardement

Deze oefening werkt vakoverschrijdend doordat er ICT bij de uitwerking wordt gebruikt. De leerlingen leren op een interactievere manier de historische gebeurtenis van het bombardement te achterhalen en neemt hierbij de rol van detective in. Deze oefening wordt in groepjes van vier gemaakt, afhankelijk van de klasgrootte. De leerlingen gebruiken een QR-code, die ze moeten scannen om bij een Prezi te geraken. In de Prezi zitten enkele bronnen, waarvan de leerlingen vraagjes oplossen. Deze bronnen omvatten zowel tekstfragmenten, afbeeldingen en originele getuigenissen die, voor deze gelegenheid, door leerkracht en medewerkers werden ingesproken.

Op hun werkblad kunnen ze notities maken. Aan het einde van de opdracht wordt er een woordspin gemaakt met hun bevindingen.

Vervolgens is er een actualiteitsopdracht, dat vooral de gevolgen van de Amerikanen onderzoekt en een link maakt naar hun dagelijkse leefwereld (kaartoefening). Het volledige artikel zit in bijlage.

De link van de Prezi:

[http://prezi.com/np9yqlu5lrcj/?utm\\_campaign=share&utm\\_medium=copy&rc=ex0share](http://prezi.com/np9yqlu5lrcj/?utm_campaign=share&utm_medium=copy&rc=ex0share)

Differentiatie:

- De woordspin kan ook digitaal gemaakt worden, via: [www.mindmups.com](http://www.mindmups.com) of [www.bubble.us](http://www.bubble.us).
- Actualiteit: Er kan ook een grote stadskaart opgehangen worden. Sterke leerlingen kunnen het hele artikel lezen (zie [bijlage 2](#)). Indien u een hele dag inplant voor deze bundel, kan er ook een stadswandeling plaatsvinden.

#### 5. Zwart, grijs en wit

Het stellingenspel gaat over verzet en collaboratie. Aan de hand van de film 'Suite Française' wordt de verdeeldheid in de samenleving geïllustreerd. Om deze trailer te bekijken is een groot scherm of iPad vereist. Vervolgens zullen de leerlingen een kaartje krijgen ([zie bijlage 3](#)) met hun rol en bijhorende uitleg: zwart, wit of grijs. Ze gaan dan per 'partij' zitten en discussiëren over de stellingen.

Differentiatie:

- Indien u meer tijd hieraan wil besteden, kan u twee fragmenten uit de film selecteren: 1.04.38-1.08.27 en 1:32:30-1:40:00. Het eerste fragment kan u gebruiken voor de oefening rond personages en het tweede fragment om het debat in te leiden.
- Sterkere klasgroepen kunnen in groepjes van drie (één persoon per partij) verdeeld worden en zo het debat uitvoeren.

## 6. Een brief van tante Paulien

De brief is gebaseerd op een brief van Elisa Ummels (schreef naar haar moeder in Maastricht), geschreven op 12 oktober 1944.

De bedoeling is dat de leerlingen een antwoord schrijven vanuit het personage van Mieke en Jos. Deze oefening kan zowel individueel als per twee gebeuren. Laat de leerlingen eerst brainstormen over wat ze gaan schrijven. Deze oefening is vakoverschrijdend met Nederlands.

Differentiatie: Voor een transfer met een ander vak, kan het ook in een vreemde taal geschreven worden. De sterke leerlingen kunnen de brief ook schrijven vanuit het personage Jan, Paul of Christine.

## Bibliografie

### Tijdschriften:

- MARUT A., “Familie Claesen tijdens WO II”, 't Heidebloemke (jaargang 59, nr. 5: 2000), pp.205-211.
- MARUT A., “Een dodelijke zaterdag op 11 mei 1940 in Winterslag”, 't Heidebloemke (jaargang 67, nr. 2: 2008), pp.60-68.
- MARUT A., “Verzet en spionage in bezet Genk tijdens WO II”, 't Heidebloemke (jaargang 68, nr. 6: 2009), pp. 189-212.
- MARUT A., “Herinneringen van Henriette Helaers uit Waterschei”, 't Heidebloemke (jaargang 70, nr. 1: 2011), pp.10-19.
- MARUT A., “Genkenaren maakten op 10 mei 1940 kennis met een Tweede Wereldoorlog”, 't Heidebloemke (jaargang 70, nr 4: 2011), pp. 4-15.
- MARUT A., “Willy Kerkhofs praat over de woelige nazomer van 1944 in Genk”, 't Heidebloemke (jaargang 71, nr. 4: 2012), pp.14-19.
- MARUT A., “Kampen van Duitse krijgsgevangenen bij de steenkoolmijnen van Genk”, 't Heidebloemke (jaargang 73, nr. 6: 2014), pp. 19-22.
- HABEX J., “Markante Genkenaren: Jean Dubois laatste overlevende uit concentratiekamp”, 't Heidebloemke (jaargang 74, nr. 4: 2015), pp. 20-28.
- CLAESEN P. en CLAESEN J., “Uit het gastenboek van de familie Claesen-Ummels”, 't Heidebloemke (jaargang 63, nr. 4: 2004), pp.164-168 en pp. 222-229.
- MEUWISSEN M. en MUYSERS J., “WOII te Waterschei - in de annalen van de Dochters van het Kruis”, 't Heidebloemke (jaargang 63, nr. 4: 2004), pp. 202-207.
- MEUWISSEN M., “Uit de oude doos”, 't Heidebloemke (jaargang 71, nr. 4: 2012), pp. 30-31.

### Kranten:

- PETERS F., “Zonder die misdienaar waren we toen alle drie dood geweest”, Het Belang van Limburg (artikel: 2 oktober 1994), p.15.

### Uitgaven:

- HABEX J. (ed.), “Genk gebombardeerd? 2 oktober 1944: ooggetuigen”, (Genk: VZW heemkring Heidebloemke, 2014), p. 1-27.

# Bijlagen

## 1. Verbeeldingsoefening: kaartjes

Mieke staat op het punt de naaischool binnen te stappen, wanneer plots het bombardement plaatsvindt.	Genk is bevrijd en de mensen proberen hun vooroorlogs leven terug op te nemen.
De buurman van Jos wordt aangehouden omdat hij weigert in Duitsland te gaan werken. Jos is dit wel van plan.	Russische krijgsgevangenen verrichten dwangarbeid in de mijn van Waterschei. Ze wonen in barakkenkampen die de Duitsers opgericht hebben.

## 2. Ontdekkingsopdracht: actualiteit

### «Zonder die misdienaar waren we toen alle drie dood geweest»

Het Belang van Limburg - 02 Okt. 1994

*2 oktober 1944: Amerikaanse blunder kost 36 Genkenars het leven*

GENK- De ochtend van maandag 2 oktober 1944, een prachtige herfst dag, is voor veel Genkenaren een ideale gelegenheid om de straat op te gaan en te proberen boodschappen te doen. Zoals de vorige dagen trekken vliegtuigen richting Duitsland, maar iedereen is er gerust in, tot drie groepen van elk negen toestellen rond kwart na negen boven Genk cirkelen. Men heeft de Amerikaanse vliegtuigen leren kennen: het zijn middenklasse Mitchell-bommenwerpers.

Plotseling gebeurt het: met angstaanjagend gefluit slaan bommen in nabij de Stiemer. Heel wat mensen vluchten naar de kelders en enkele minuten later valt een hele reeks bommen op de Hoogstraat, de Molenstraat en de Stationsstraat. Mensen lopen in paniek schreeuwend weg, gooien zich in een gracht of tegen huisgevels met het gezicht tegen de grond gedrukt of zoeken in de enorme wolken van stof en rook naar de ingang van een kelder of schuilplaats. Het bombardement is kort maar hevig, de tol is zwaar: 36 mensen komen om het leven, 52 anderen raken gewond.

Dadelijk komen honderden mensen naar het centrum gehold, vooral om te zoeken naar hun kinderen die op school zijn. Geluk bij een ongeluk: de bommen hebben hun spoor van vernieling precies tussen de jongens- en meisjesschool doorgetrokken. In de twee onderwijsinstellingen wordt niemand gewond.

De bevrijding op 14 september betekent een opluchting voor Genk na meer dan vier jaren Duitse bezetting. De mensen doen precies alsof ze de miserie al kunnen vergeten, alhoewel er in de Kempen nog wordt gevochten en geallieerde vliegtuigen herhaaldelijk overvliegen naar het nabije front. Burgerlijk bestuur en ordediensten zijn nog niet gereorganiseerd en dat heeft onder meer voor gevolg dat lukraak echte of vermeende collaborateurs worden aangehouden en huiszoeken verricht, niet

altijd volgens de gebruiken van de rechtsstaat.

Op zaterdag 16 september worden elf van de burgerlijke slachtoffers die omgekomen zijn bij de bevrijdingsgevechten ten grave gedragen. Genk ligt eigenlijk nog in het oorlogsgebied en toch komt een grote menigte op zondag 17 september samen voor een plechtige dankmis, terwijl formaties vliegtuigen voortdurend over de agglomeratie trekken.

Zondag 1 oktober verdeelt men voedsel aan de meest behoeftigen en de beschikbare voorraad wordt verkocht volgens het rantsoeneringssysteem. In de zusterschool, waar nog vluchtelingen verblijven, wordt koortsachtig gewerkt aan de opruiming om zo gauw mogelijk de lessen te kunnen hervatten. Maar maandagochtend slaat het noodlot toe...

### Blunder

De bommen die op Genk vallen, zijn bestemd voor de Duitse stellingen aan het Nederlands-Duits grensriviertje de Worm. Het bombardement wordt later beschreven in het boek «Die Amis sind da» (1984) van Wolfgang Trees en Charles Whiting.

Na de bevrijding van de Nederlandse gemeenten Schaesberg en Nieuwenhaegen loopt het Amerikaanse offensief vast op sterke Duitse stellingen. Achter de Worm, op Duits grondgebied, staan negen zware bunkers als verlenging van de Duitse verdedigingslijn, de «Westwall». Twee weken lang proberen de Amerikanen door te breken maar ze stuiten op te grote weerstand van de Duitsers die voor het eerst Duitse bodem verdedigden.

De Amerikaanse generaal Hobbs ziet geen ander middel dan de luchtmacht om de Duitse stellingen uit te schakelen. Het bombardement wordt met meer dan 300 vliegtuigen uitgevoerd. Een gedeelte van de formatie neemt echter een verkeerde koers en een escadrille-leider houdt Genk voor het plaatsje Rimborg (in vogelvlucht 40 kilometer naar het oosten). Men gaat ervan uit dat hij het Albertkanaal nam voor het Juliana-kanaal en de Stiemer voor de Worm.

Een eerste groep vliegtuigen lost zijn bommen nabij de Stiemer tot in de Vennestraat voorbij de kruising met de Nieuwe Kuilenweg en de moerassen aan de Hostaert, een tweede groep dropt zijn lading op het centrum: Hoogstraat, Molenstraat en Stationsstraat.

Sommigen menen zich te herinneren dat alleen de eerste negen toestellen hun bommen losten boven Genk en dat de leidende bommenwerper toen met de vleugels een zwaaiende beweging maakte waarna alle toestellen hun plaats in de formatie weer innamen en verdwenen. Blijkbaar werd de aanval opgeschort... helaas te laat.

### Kleerkast

Op het ogenblik dat de eerste bommen op de Sint-Martinuskerk vallen leest kapelaan Colla daar de absouten bij het einde van een lijkdienst. Hij wordt op slag gedood, samen met misdienaar Maurits Sleyden en enkele familieleden en vrienden die de dienst bijwonen. Velen lopen naar achter in de kerk, sommigen geraken onder puin bedolven maar kunnen later worden bevrijd. Het koor en de sacristie van de mooie historische kerk worden vernield. Het dak stort bijna helemaal in. Sommigen danken hun leven aan een plotse ingeving. Een pater-kruisheer vertelt: «Ik bevond mij met twee koorknappen in de sacristie. Toen de eerste bommen vielen sprong één van de jongens in een grote kleerkast en instinctmatig volgde ik samen met de andere jongen. We drongen samen in een hoek. Toen een deel van het gebouw met een enorm gekraak instortte bleek die kast sterk genoeg om het puin van ons verwijderd te houden» «In die grote kast stond een ladder en zo kon een misdienaar hoger klimmen om hulp te roepen. We werden dadelijk ontdekt en na een uur konden we uit onze netelige positie worden bevrijd. Ik denk dat we zonder de inval van die misdienaar zouden gedood zijn»

### Uitgewist

Alle sporen van het rampzalig bombardement zijn intussen verdwenen, maar bij veel Genkenaren leeft de herinnering voort. Op 11 februari 1945 begonnen de Amerikanen met de afbraak van de zwaargehavende kerk. De toren uit de vijftiende eeuw heeft maar weinig geleden onder het bombardement maar toch besluit men een totaal nieuw kerkgebouw op te trekken en bijgevolg wordt de oude toren gesloopt. Sommige mensen menen nog steeds dat men de toren nog had kunnen gebruiken in het raam van een vernieuwde constructie.

Eén grimmig detail nog: het hele bombardement nabij de Worm had geen enkel effect. De Amerikaanse grondtroepen konden slechts na een zwaar offensief de Duitse weerstand breken. Het kostte hen 1.800 doden en een aanzienlijk aantal gekwetsten.

*Auteur: Fernand PETERS*

*Met dank aan Rik Palmers, voorzitter van de Genkse Heemkring.*

*Zondag 2 oktober wordt die zwarte datum in de geschiedenis herdacht in de St.-Martinuskerk. Een kwartier voor het begin van de mis van 10.30 u. zullen dia's met commentaar van August Geusens van de Heemkring Heidebloemke, het tragisch gebeuren in herinnering brengen.*

*Copyright © 2016 Concentra. Alle rechten voorbehouden.*

### 3. Zwart, grijs en wit

#### **Zwart/collaboratie**

We sloten ons aan bij de Duitsers, omdat er een verplichte tewerkstelling was en we zo geld konden verdienen. Ook gingen sommige vrouwen een relatie aan met een Duitse soldaat. Sommige Vlaamse jongens gingen zelfs het Duitse leger in. Ook enkele Genkenaren!

#### **Grijs/Neutraal**

We zaten tussen twee vuren in! De 'zwarten' en de Duitsers eisten dat we meewerkten of we werden gestraft, maar hetzelfde werd ons ook door de 'witten' gevraagd. Sommigen werden na de oorlog door de 'witten' als collaborateurs bestempeld. Dan werden mensen uit hun huis gesleurd en belachelijk gemaakt. De echte 'zwarten' werden vaak nog erger behandeld, wij wouden er allemaal niets mee te maken hebben en toch zijn wij de dupe ervan, zowel tijdens als na de oorlog.

#### **Wit/Verzet**

De Duitsers waren de bezetter! We wilden een vrij België, dus deden we alles wat we konden om hen dwars te zitten. We wilden vooral de verplichte tewerkstelling ontlopen. De collaborateurs zijn verraders! Na de oorlog hebben we ze allemaal gevonden en gestraft, omdat er nog geen wettelijke ordehandhaver was, namen we het heft maar in eigen handen. Niet iedereen nam de 'zwarten' onder handen, vele van ons hielpen ook met de wederopbouw van het land. In Genk hebben we zelfs de reddingsacties na het bombardement van 1944 geleid.